

ODSEVANJA

Koroška,
jesen-
zima
2024

131
132

revija za leposlovje in kulturo

ODSEVANJA

7 EUR

131
132

NA PLATNICAH

Naslovnica:
Gustav Gnamuš,
Brez naslova,
1995,
akril, platno,
130 x 150 cm,
zbirka KGLU

Gustav Gnamuš, *Flash*, 2018, akril, platno, 80 x 60 cm

Kazalo

Janez Križan	AFORIZMI	4
Blaž Praprotnik	STARA BAJTA, NOVA FOR(M)A	5
Joana	POEZIJA	6
Ivan Penec - Vanč	LITERARNI VEČER	7
	JUGO	8
Jani Rifel	SPET KRIČI	11
Karla Zajc		
Berzelak	GUSTI STRIDSBERG: VÅR STUND MED VARANDRA	13
Mirko Osojnik	KOROŠKA LITERARNA USTVARJALNOST OD PRVIH ZNANIH ZAČETKOV DO PISCEV V SAMOSTOJNI SLOVENIJI	28
Marko Košan	GUSTAV GNAMUŠ (1941-2024)	52
Jernej Kožar	Spomini na umetnika – BOGDAN BORČIČ (1926-2014)	68
Silva Roncelli		
Vaupot	USTANOVA – FUNDACIJA AKADEMSKEGA SLIKARJA KARLA PEČKA	70
Andrej Makuc	KNJIŽEVNI VIS-À-VIS	74
	UKANJENI UROK Letos mineva sto let od rojstva Janeza Žmavca	76
Uredništvo	FRANC KSAVER MEŠKO (1874-1964)	77
Dušan Brešar	PISMO MINKE SKABERNE FRANCU KSAVERJU MEŠKU	78
Andrej Makuc	Z MEŠKOM IN PO MEŠKU Pred stoletjem in pol se je rodil, pred 60 leti končal svojo tuzemsko hojo	81
Blaž Praprotnik	OHRANITI PODEDOVANO KULTURNO BOGASTVO	96
Nika Högl	FESTIVAL MLADE LITERATURE URŠKA 2024 Na koncu se vedno združimo v eno	102
Jazz Ravne	ABONMA JAZZ RAVNE	115

AFORIZMI
POEZIJA

PROZA

ESEJISTIKA

LIKOVNA
PRILOGA

KULTURA

KSAVER MEŠKO

LEPOSLOVJE

- Včeraj enoumje, danes brezumje.
- Življenje je enolično, človek dvoličen.
- Kar manjka, je to, da v človeku malo manjka.
- Slabo govorijo, dobro molčijo.
- Smejati se ali zarenčati? To je tu vprašanje.
- Z domovino, s strojem, naprej!
- Nekateri so za vroče, a so se opekli.
- Berem, torej vem.
- Ko nehajo brati, začnejo vohljati.
- Eni se zdravijo s tabletami, drugi z informacijami.
- Malo branja, veliko čvekanja.
- Tuje hočemo, svojega ne damo!
- V zloveščih časih je zmerom bolj vešč.
- V človeškem življenju sta veliki karneval in kraval hkrati.
- Bolj cenim slonov trobec kot človeka trobilo.
- Izbira: vizija z Zemljo ali salama z žemljo.
- Najprej so delo dali, potem prodali.

Blaž Prapótnik

Stara bajta, nova for(m)a

Kompozicija¹

*Devet nadstropij
stare japonske zgradbe
skriva pomene*

*V stavbi verzov
krasi novi hišni red
druge vrste nit*

*Veže ključ odpre
zahodno zvenecih not
neparni ritem*

Kreator

*Um ki se trudi
ve koliko napora
navdihuje cilj*

*Da teši duha
vesolje potrebuje
misli in čute*

*In ne odneha
ko nemirno ustvarja
nesmrtna duša*

Jazz

*V beli sobi
ritem žiblje črn zvok
sivina niha*

*Preproga basov
iz zapisanih vzorcev
zapletenih not*

*Kriči in joče
izpraska nazaj svoj ton
topota po tleh*

Tempus

*Na mah zdrvimo
v nekontroliran dir
ujeti hrčki*

*Na Kronosov mig
zagnani kazalci so
v hipu mrtvi*

*Ne bom odpiral
nove časovne fronte
Pandorinih vrat*

Katedrala

*Obzorje žari
ko z neslišnimi krili
ptice v zraku*

*Tema obvisi
netopirji letijo
pod obok neba*

*Stolp iz tihote
v katedrali noči
lestenec iz zvezd*

LEPOSLOVJE

¹ Kompozicijo treh haikujev povezujejo »pozabljene« druge vrstice, ki jih pri običajnem branju haikuja (sestavljajo ga 3 vrstice po 5, 7 in 5 zlogov) preberemo samo enkrat (branje 1., 2. in 3. vrstice – premor – ponovno branje 1. in 3. vrstice). Na koncu, po prebranem tretjem haikuju, preberemo znova še 2. vrstice v vseh treh kiticah, ki jih ta naveza poveže v celoto ter ji doda ali odstre nov pomen, ki ga razkrije šele ta končna povezava treh, v osnovi samostojnih enot. Formo je posredno navdihnil ameriški jazz bobnar Jim Black s svojim predavanjem o neparnih ritmih. Na pobudo Jake Arha je bila *Katedrala* prvič predstavljena na zaključku festivala Jazzinty 2024 v Novem mestu.

*Nič ni samoumevno
si mislim*

*ko zjutraj vstanem
in dvignem roke*

*ko si pripravim zajtrk
in grem na delo*

*ko vidim na igrišču
srečne otroke*

*ko me ljudje pozdravijo
in se jim zahvalim*

*ko imam pavzo
in si skuham kavo*

*ko si privoščim kosilo
in me pogreje*

*ko se zvečer umijem
in dišim po svežem*

*ko se uležem
in me odnese v sanje*

Ne prav nič ni samoumevno

*hvaležno strmim proti nebu
in se čutim cenjeno*

*plešem ples sreče
ker mi je življenje z Njim namenjeno*

*

*Objemi me,
preden se prepustiš gospodarju teme,
ki ti krvavi oči in vliva smolo v ušesa.
Objemi me,
preden te zvleče v svojo ječo in te trpinči z negotovostjo.
Objemi me
in prosim, ne pojdi predaleč.
Počakala te bom, kot ti počakaš mene.*

*Potem bova zopet skupaj bosa stopila v potok
in se smejala temi,
ker nikoli ne zmaga.*

*Brez tebe sem jelen brez rogovja,
žaba brez krakov,
riba brez škrg,
čebela brez kril,
stonoga brez nog,
veter brez sape,
breza brez listja,
magnolija brez cvetov,
kaktus brez bodic,
morje brez soli,
gorovje brez vrhov,
polje brez pšenice.*

*Ah, jaz sem brez tebe
jutro brez ptičjega petja.
Dan brez nasmeha.
Pesem brez veselja.*

*Brez tebe sem tako zelo prazna
in nepopolna.
Brez tebe sem le grenka misel
na robu brezna.
Brez tebe sem zgodba brez smisla,
čisto neumestna.*

*Brez tebe nočem biti,
ker sem le s tabo čudovita.
Zemlja rodovitna,
rožica plemenita,
gobica, slastna, užitna.
Sem gozdna vila,
ki se ničesar ne boji,
sem žarek, ki okrog sonca se vrti.
Sem rama za šibke,
imam moč, da zmagam vse bitke!
Sem glasba, na katero
migajo vse gibke.
Preprosta kot lepa beseda,
ki vrne barvo na lica blede.*

*S tabo imam smisel,
imam pomen.
S tabo imam rešitev
za vsak problem.
Sem polna milosti,
polna potrpljenja,
čeprav sem majhna bilka,
me ni strah cvetenja
in me razganja od življenja.*

Literarni večer

Proti koncu lanskega leta je bilo, ko se je pisatelj Tone Partljič kot ambasador Bralne značke Slovenije oglasil v Knjižnici Prevalje, enoti Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika. Kot običajno: kjer se pojavi on v kakšni bralni ustanovi, so stoli polno zasedeni, iz skritih kotov pa prinašajo še dodatne. Tako je bilo tudi na Prevaljah. Po skoraj dveh urah veselega druženja, Partljičevi predstavitvi knjige *Partljič.DOC*, ki jo je ob zaključku podaril in podpisal vsem prisotnim, njegovih humornih vložkih in zanimivih pripovedih o Prežihu dogodka ni mogoče opisati drugače. Kakor zna pisatelj v zgodbo nasuti nekaj bridkega in nekaj brihtnega, nekaj smešnega in nekaj solznega smeha, da zgodba zares zadiši po življenju (Tone Pavček), takšen je bil tudi na tej predstavitvi. Vmes je vpletel še kakšno anekdoto iz svojega življenja, tudi tisto iz njegovih poslanskih časov, ko je bil dva mandata poslanec Državnega zbora Republike Slovenije. Nekoč ga je namreč kamera ujela, ko je med razpravo v parlamentu, bilo je po kosilu, zadremal. Potem so ga prikazovali po TV in časopisih in se hahljali na njegov račun. »Jaz tudi doma po kosilu zadremam za kakšno urico ali dve in potem ponoči nadoknadim izgubljeni čas. Takrat pišem, včasih tudi daleč čez polnoč. To je moj čas največjega navdiha in ustvarjalnosti. In potem se je zgodilo, ko so bile v parlamentu nočne seje, da sem jaz bedel, ko so vsi drugi spali. Takrat pa ni bilo nobenega, ki bi jih poslikal, barabe!« je na pol resno, na pol hudomušno povedal.

Iz knjige, ki jo je podaril, je podal nekaj zanimivosti. Najbolj je bila zanimiva tista o psičku Mišku, ki sta ga on in njegova Milka dobila v dar od vnukinje Urške, ki ga po štirih dneh, kljub podpisani pogodbi z očetom, da bo zanj skrbela, ni želela več varovati in sprehajati. Povedal jo je dobesedno na pamet.

Med podpisovanjem knjig je direktorica študijske knjižnice pokazala name in Partljiču rekla: »To je pa naš član, ki vsako leto napiše eno knjigo.«

Pisatelj se je obrnil k meni: »To je pa lepo.

Veste kaj, jaz rad preberem kakšne stvari od neznanih avtorjev. Mi lahko pošljete kakšno vašo knjigo, jo bom z veseljem prebral!«

»Ja, seveda,« sem se presenečen strinjal.

»Kako je ime vaši ženi, da vpišem v knjigo še njeno ime?« se je spet obrnil k meni.

»Mojca.«

»Tudi jaz imam Mojco, hčerko.«

»Jaz imam pa še hčerko Urško, kot je ime tudi vaši vnukinji,« sem pripomnil.

»Madona, potem sva pa skoraj v žlahti,« se je nasmejal radoživi pisatelj. »Le pošljite mi kaj svojega!« je še dodal in mi stisnil roko.

Nisem si dal reči dvakrat in že naslednji dan, mislim, da je bil petek, sem na njegov naslov v Mariboru poslal tri svoje knjige.

V sredo naslednji teden je okrog desete ure zazvonil telefon. Zdolgočaseno sem se oglasil.

»Halo, je gospod Vanč tam? Tone Partljič tu!«

Skoraj mi je padel telefon iz rok.

»Ja, prosim!«

»Čujte, Vanč, prebral sem vašo knjigo *Tiho teče Drava* do polovice in vam povem, da vi niste pisatelj ...«

Zdaj jih bom pa slišal, sem se ustrašil in že drugič skoraj iz rok izpustil telefon.

»Vi ste pisatelj z dušo. Že dolgo nisem kaj tako dobrega prebral,« je nadaljeval.

»Mi že raste špeh,« sem bleknil, da bi nekaj rekel.

»Nič hudega, boš pa meni podoben. Saj se lahko tikava, ne?«

»Seveda.«

»Veš, Vanč, saj bi jo prebral v celoti, pa moram še za Jančarja nekaj nujno prebrati, bi rad moje mnenje, in neka sošolka me tudi gnjavi, da nekaj njenega preberem, saj se ne mudi, je rekla, do sobote bo v redu. Takoj ko preberem tvojo knjigo do konca, te pokličem, prav? Adijo.«

Roman *Tiho teče Drava* govori o življenju ob reki Dravi pred drugo veliko vojno, med njo in po njej, posvetil sem ga svoji mami ob njeni 100-letnici rojstva. V kratkem dopisu, ki sem ga priložil h knjigam, ki sem jih poslal

Partljiču, nisem navedel številke svojega telefona, da si ne bi morebiti mislil, da me mora poklicati. Le od kod mu moja številka? Kasneje sem izvedel, da je klical v študijsko knjižnico, kjer so mu jo zaupali.

V soboto dopoldne je zopet zazvonil telefon:

»Partljič, Tone, tu ... sem prebral tvoj roman. Super, ga kar nisem mogel odložiti. Če si za to, lahko nekoliko podebatirava o njem.«

»Seveda, z veseljem!«

»Zaključek knjige je odličen, presenetljiv, beseda ti teče gladko, bogat besedni zaklad imaš, moraš pa paziti, da ne uporabiš kakšne besede, ki je v uporabi danes in ne paše v tisti čas, kot ga ti opisuješ. Dogodke si zgodovinsko pravilno opredelil, tudi to je v redu. Ko pišeš o dokazih, kako se je kaj zgodilo, bodi natančen in prepričljiv, da te bralci ne bodo pogruntali. O čem pa misliš še pisati?«

»Ima me, da bi napisal nadaljevanje romana *Tiho teče Drava*, ki je na Koroškem kar bran, zlasti v Dravogradu, vendar imam pomisleke glede enega izmed glavnih junakov, gre za mojega očeta, ki ni bil prav mile sorte in ga ne bi rad preveč očrnil, resnici pa se tudi ne bi rad izognil.«

»Kaj se sekiraš! Gre za literarnega junaka, obesi ga komu drugemu, pa mirna Bosna.«

Molk.

»Si prebral mojo *Pesnico*?«

»Nisem je še.«

»V njej veliko pišem o svojem očetu. Preberi, koristilo ti bo!«

Potem sva s Tonetom poklepetala še od drugih vsakdanjih rečeh, in ko sem ga na koncu povabil, da bi se oglasil pri meni doma na Koroškem, je dejal, da z veseljem, da rad pride na Koroško, če le imam okusen domač kruh, dobre klobase in dober mošt.

JUGO

Potem ko sem se poslovil od nezanesljive in na cesti nevarne češke škode, svojega prvega avtomobila iz daljnega leta 1970, je bil Zastavin jugo naslednja logična izbira. Bil je jugoslovanski avtomobilski hit v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, leta 1985 pa naj bi bil tudi posel stoletja, ko je kragujevska Zastava izvozila v Združene države nekaj čez sto tisoč teh avtomobilov. Posel je spremljala mogočna oglaševalska kampanja. Jugo so kupovali revni in bogati, nastopil je celo v filmu *Misija nemogoče*, v svoj spot so ga vključile znamenite glasbene skupine. Evforija za njim je bila v začetku popolna, tako da so takrat prodali tudi do tisoč petdeset vozil na teden.

Toda v pol leta se je ta avtomobilski čudež zrušil v prah, kajti kupci so naleteli na številne težave, reklamacije in kritike so se množile in v Zastavo je iz Amerike po faksu prispel čez sto strani dolg seznam napak, ki bi jih bilo pri jugu treba odpraviti. Znani avtomobilistični novinar Jeremy Clarkson je o njem zapisal: »Juga so naredili tako, da so vzeli najboljše dele italijanskega fiata 127 – in jih vrgli stran. Ko jim je ostal kup smeti, so poklicali kakega jugoslovanskega oblikovalskega guruja, da je naredil to neverjetno obliko.« Množile so se anekdote na njegov račun. Iz Amerike je prišla tale: Ko je kupec juga prišel z reklamacijo k prodajalcu, da mu v avtu zamaka, je dobil odgovor, da je kupil avto, ne pa podmornice. Iz domačih logov pa je bila najbolj znana tista o nedelujočem oknu v vratih avtomobila. Ko je kupec odstranil oblogo vrat, je presenečen ugotovil,

Gustav Gnamuš, *Safari*, 2014, svinčnik, papir, 32 x 32 cm (detajl)

da v njih sploh ni mehanizma za dvig šipe. Namesto njega je našel karton z napisom *Kakva plata, takva vrata*. Prijatelj, ki je študiral v Združenih državah, mi je pravil, da so nekateri prodajalci ob prodaji ameriških avtomobilov, če je kupec kupil njihov avto, dodali, tako za povrh, še juga. To je tako kot danes pri nas; ko kupiš avto, dobiš zraven 'zastonj' še zimske gume ali brisalce.

Ko sem kupil tako imenovani avto stolca, sem njegove pomanjkljivosti na lastni koži občutil že kmalu po nakupu. Že v tednu dni se je začelo iz izpušne cevi prav nemarno kaditi in avto je vse bolj izgubljal moč. Na servisu seveda niso mogli reči, da sem kupil kočijo, ki motorja ne potrebuje, ampak so morali pogonsko srce mojega novega avtomobila odpreti in pogledati, kaj je narobe. Ugotovili so, da v odmični gredi glave motorja sploh ni bilo zatiča, podobno kot v vratih ni bilo pogonskega mehanizma za dvig šipe v anekdotičnem primeru. Odmična gred se je tako vse bolj odmikala iz ležišča in povzročila kolaps motorja. In tako je moj novi jugo dobil nov motor po treh tednih nakupa. Vključno z zatičem v pogonski gredi.

Resnici na ljubo moram priznati, da mi je jugo, čeprav je o njem krožila krilatica, da *jugo nije za dolgo*, potem kar nekaj let zvesto služil, če odmislim vsakoletne menjave zglobov, vodil in ročic zlasti na prednjih kolesih. Zaradi pogostih okvar so razni 'mojstri' v ravenški železarni prišli na svoj račun, ko so na črno izdelovali rezervne dele za avtomobile, ki so večinoma prihajali iz kragujevske Crvene zastave. Iznajdljivi, kot so bili, so jih potem švercali iz tovarne do uporabnikov. In zadovoljni so bili oboji – sposobni izdelovalci, ki so ob plači, kakršna je že bila, dodatno zaslužili, kot tudi lastniki avtomobilov, ki so tako hitreje in ceneje popravljali svoje jeklene konjičke. Odveč je pripomniti, da so si precej opomogli avtomehaniki, ki so takšne rezervne dele vgrajevali.

Nad nezakonitimi iznosi materiala in pravočasnimi prihodi ter predčasnimi odhodi z dela v železarni je takrat bdela posebna stražarska služba s stražarji, varnostniki oziroma vratarji, ki so imeli pri glavnem vhodu v tovarno svojo stražnico. Okrog tovarne je bila postavljena visoka robustna ograja, ki so jo stražarji pogosto kontrolirali, medtem ko

je bil pri glavnem vhodu stalno kdo od njih. Ob koncu izmen sta glavni vhod varovala dva, na vsaki strani izpusta po eden. Včasih jih je bilo ob poostrenih kontrolah tudi več, kajti ob štirinajsti uri, ko je bilo glavne izmene konec, se je proti izhodu vsula nepregledna množica delavcev, ki so se včasih že pol ure pred dovoljenim odhodom domov začeli zbirati pred ograjo, da bi bili po prvem znaku sirene, ki je zatulila konec *šihta*, čim prej zunaj.

V takšni množici so stražarji iskali morebitne *švercarje*. Resda so posamezniki nezakonit iznos opravili že med delom, ko so ob dogovorjenem času na določenem kraju naročeni rezervni del ali kakšno drugo ukradeno stvar vrgli čez ograjo in jo je naročnik tam pobral, a večina je vendarle tihotapila stvari skozi glavna vrata. *Švercarji* so uporabljali vse mogoče načine in poti, da jih stražarji ne bi dobili. Seveda so bili različno uspešni in prihajalo je do smešnih primerov, zaradi katerih se je potem režala vsa *fabrika*.

Ko sem bil še mulec in sem med počitnicami delal v železarni, sem nekega dne med odhodom z dela opazil soseda, ki je počasi s trdo nogo šepal proti izhodu. Začudil sem se, kajti sosed je bil sicer v zrelih letih, a čil in zdrav in nikdar prej ga nisem videl tako hoditi. Ali je imel nogo v *gipsu*? Če bilo tako, bi bil doma in na bolniški, sem razmišljal, ko sem zaslišal glas vratarja: »Kaj pa se greš, Franc? A se ti delaš norca iz mene, ko takole vlačiš svojo nogo?«

Stražar, ki je bil tisti dan v službi, je bil invalid s trdo nogo. Pred leti je doživel nesrečo v enem izmed obratov železarne in od takrat njegovo koleno ni bilo gibljivo.

Franc ni rekel nič, le odkreval je naprej skozi izhod.

»Te bo že Bog *štrafu*, ko se takole norčuješ iz ljudi!« je zaklical vratar za njim.

Kasneje je Franc pripovedoval, kako ga je odrgnila po kolenu železna os, ki jo je skrito v hlačnici za svoj nov leseni voz *švercal* iz tovarne.

Isti Franc je nekoč skušal prenesti iz tovarne manjši električni motor. Dal ga je v nahrbtnik, čezenj navlekel dežni plašč in bil že skoraj mimo vratarja, ko ga je ta potegnil nazaj.

»Glej, glej, a motor švercaš, Franc?« je

rekel vratar, ko je razkril skrito vsebino nahrbtnika.

»Nemogoče!« se je začudil Franc. »Tega so mi pa ziher puobi v fabriki dali v rukzok, barabe!«

V nekem drugem primeru, za katerega ne vem, ali se je v resnici zgodil, o njem mi je pripovedoval prijatelj, je njegov sodelavec hodil na delo z veliko črno torbo, opasano čez ramo. Že na daleč se je videlo, da ni bila ravno prazna. Pa ga je vratar nekega dne ob izhodu ustavil, preveril njeno vsebino in v njej našel premog, kvaliteten visoko energijski črni premog.

»Zakaj, hudiča, vam bo ta premog?« je vprašal vratar.

»Za psa!«

»Za psa? Saj pes ne je premoga!«

»Če ga pes ne bo jedel, ga bom pa zažgal!« je bil odgovor.

Za prenekatero težavo z jugom sem bil seveda kriv sam ali pa moji domači. V neki mrzli zimi, ko ga čez noč nisem dal v garažo in sem precenjeval njegove zmogljivosti v mrazu pod dvajsetimi stopinjami, ni mogel speljati izpred hiše. Z vsemi petimi člani družine smo ga s porivanjem po klancu navzdol komaj pripravili do tega, da se je naposled le omehčal in po dobrih sto metrih s hitrostjo kakšnih trideset kilometrov na uro nadaljeval pot. Ob tem sem pomislil na uboge nemške tanke, ki so zaradi mraza in neprilagojenosti v ostri ruski zimi med drugo svetovno vojno zamrznili pred Moskvo.

Potem se je zgodilo, da je naju z jugom neke meglene noči, zaradi moje premajhne pozornosti, sredi ceste napadla srna in nama skušala dopovedati, da na cesti nisva sama. Brez posledic je nisva odnesla, ne midva ne uboga žival. Midva z vdrtimi vrati, srna z zlomljenimi nogami.

Na poseben način je z jugom skušala obračunati moja boljša polovica. Nekega dne, ko sem bil v bolnišnici, ga je skušala z vzvratno vožnjo po rahli vzpetini ob hiši postaviti na mesto ob vodovodni pipi, kjer ga je namepravala oprati. Na njeno nesrečo je ob robu vzpetine ležal dolg lesen tram, pripravljen za vgradnjo v kmečko prešo, tako imenovana kvada z lesenim zatičem, ki je štrlel proti poti, po kateri je peljala, in nenadoma se je ta ob nekoliko nerodnem manevru znašel med

kolesom in zadnjim levim blatnikom avtomobila. Tako ujetega juga si brez nevarnosti za poškodbo ni upala prestaviti ne naprej ne nazaj. A je našla rešitev. Šla je po sekuro, da bi odsekala moteči štrcelj. Krepko je zamahnila in – presekala blatnik na pol. Avtoklepar je ob popravilu izjavil, da takšne poškodbe kljub dolgoletni praksi še ni videl. Je pa moji najdražji šel na roke, da je presekanino na jugu 'pozdravil', preden sem se utegnil vrniti iz bolnišnice. Za nenavadno poškodbo sem tako izvedel šele čez nekaj let.

Ne morem si kaj, da ne bi omenil še ene peripetije z jugom, ki je v soočenju z mojim japonskim suzuki samurajem izšel kot absolutni zmagovalec, le da v tem primeru jugo ni bil moj, temveč last zeta bližnjega sosedu.

Nekega zimskega jutra, ko sem s suzuki samurajem peljal mleko v kmetijsko zadrugo na Prevalje, mi je v levem ovinku na zasneženi cesti naproti pridrvel rdeč jugo. Peljal sem skrajno desno, tako da sem z desnima kolesoma vozil celo po celem snegu, a ko je juga začelo zanašati iz kolesnic zamrzelga vozišča in izven smeri njegove vožnje, se trčenju ni bilo mogoče izogniti. Jugo je s sprednjim levim vogalnim delom zadell ob levo stran suzukija in mu jo zmaličil po vsej dolžini. Medtem ko sem sam ustavil takoj, je jugo drsel še naprej in se po kakšnih desetih metrih zaril v breg ob desnem robu ceste. Praktično brez poškodb.

Stopil sem iz avta, da namenim divjaku nekaj krepkih. A sem presenečen obstal. Voznik juga je skočil iz avtomobila, se vstopil sredi ceste, se pričel tolči po čelu in vpiti sam nase: »Peter, sem ti rekel, da ne divjaj! Boš povzročil nesrečo! A vidiš, kaj si naredil!«

Pritekel je do mene: »Gospod, kriv sem, jaz sem kriv. A veste, mudi se mi h kmetu tu blizu, tu zgoraj, zmenjeni smo, da bom pomagal zaklati prašiča, hodim z njegovo hčerko in že zamujam ...«

Komaj je v eni sapi hlipaje to izrekel, se je visoko zgoraj nad cesto že zaslišalo cviljenje prašiča, ki so ga vlekli v zakol.

V hipu me je jeza minila in pristal sem na to, da se bo divjak popoldne oglasil pri meni doma, mi dostavil vse potrebne dokumente in podpisal izjavo o krivdi.

Besedo je držal.

Spet kriči

Ženska sedi, prilepljena je na stol pri sosednji mizi. Namesto da bi končno odšla, se ji pridružita še dve.

Jeziki vzamejo zalet in sprožijo rafale. Zrešetal bi me, če bi se ne umaknil na stranišče. Med uriniranjem se mi v žepu oglasi mobilni. Še preden ga izvlečem, utihne in kmalu zacinglja sporočilo. Umijem si roke in pogledam.

»Pridi domov! Juha je že na mizi!«

Vrnem se v lokal. Ženske so se razvnele.

Naslonim se na točilno mizo. Pride natakar.

»Torbo bom pustil na mizi. Samo domov skočim.«

Prikima.

Iz juhe se je kadilo.

»Dober tek,« reče in odide.

Posrebam je nekaj žlic in pohitim nazaj v lokal. Ženske so še tam. V sejni sobi. Zdi se mi, da kričijo. Vzamem torbo.

Na cesti pogledujem naokoli. Stopim naprej. Čaka me juha. Ustavi me postava pred vrati urada. V njej prepoznam pokojnega sošolca. Umrl je pred tridesetimi leti. Letos je okrogla obletnica njegove smrti. Trideseta. Od kod to vem, se vprašam, ko silhueta izgine za vrati. Zelo ji je bil podoben. Ali pa ona njemu.

Grem naprej. Namesto domov me vleče proti središču mesta.

Stopim v knjigarno in se ustavim pri vrtljaku z žepnicami. Vrtim in iščem na slepo.

Ustavim se pri naslovu *Še vedno kriči*.

Polistam po knjigi. Pritegne me besedna zveza divja ženska. Knjigo vrnem na poličko.

Kaj ima kričanje z divjo žensko? Naravna je in svobodna.

Nesvobodna kriči, ker ne zna izstopiti iz svojega dvigala. Namesto da bi pristala v veselju, pristane v veselju.

Grem naprej do stolpnice. Z dvigalom potujem v deveto nadstropje. Tam je psihiatrična ambulanta. Vstopim.

Robot je že na svojem mestu. Na čelu ima izpisane moje podatke.

»Spet kriči,« mu kot že ničlikokrat spo-

ročim.

»Kako kriči?« me vpraša kovinski glas.

»Na glas,« mu odvrnem.

»Koliko decibelov? Ste izmerili?«

»Ne, nisem,« odvrnem.

»Prav. Lahko sklepava: Iz kartoteke je razvidno, da gre za žensko, staro dvainpetdeset let. Pri tej starosti so glasilke praviloma uglasene na srednjo frekvenco. Toni so že nekoliko nižji, toda v skrajnih legah še vedno previsoki in moteči za centralno živčevje. Priporočam vam, da si, ne da bi dotična videla, začepite ušesa. Čepke lahko nabavite v lekarni, brez recepta. Toliko za zdaj. Plačate mi lahko s kartico ali gotovino, če bo treba, se ponovno oglasite. Želim vam uspešno okrevanje in vas prav lepo pozdravljam,« zaključi kovinski glas.

Vrnem se na cesto. Kupim v lekarni.

Juha se je medtem ohladila. Pogrejem jo.

Ni je še.

»Pojedel bom raje kar dva krožnika. Če bi samo enega, bi me najbrž vprašala, zakaj nisem dveh,« razmišljam med mlaskanjem. Ne slišim, kdaj se odpro vrata.

»Pusti je še malo zame! Ni ti treba vsega pojesti! In pozabil si kupiti kis! Vrni mi denar!« trešči vame in postavi kis na mizo.

Pogledal sem v denarnico in videl, da nimam drobiža.

»Grem zmenjat.«

»Moj denar si porabil! Kje so kovanci, ki sem ti jih dala za kis?!«

»Prinesem ti jih.«

»Kam si jih dal? Si jih zapravlil?«

»Že grem, že grem,« sem se med obuvanjem skušal otresti vprašanj. Lekarna je bila najbližje, zato sem si kupil še ene čepke za ušesa in odhitel nazaj.

Pred blokom me je ustavil hišnik.

»Lahko se nam pridružiš. V kleti imamo sestanek. Samo ti še, pa smo sklepčni,« me je usmeril.

»Pridem, takoj, samo še nekaj postorim,« sem odvrnil.

»Samo toliko prisedi, da bomo sklepčni,« me je zadržal.

»Le zakaj sem porabil drobiž za čepe namesto za kis?« sem si očital, ko sem obšel v napeti tišini.

»Lahko pričnemo,« je rekel hišnik, ko me je vpisal.

Vedel sem, da bi nekateri, z mano vred, radi čim prej odšli.

Predsedujoči je pohitel. Dnevni red je kopnel in skopnel bi v nekaj minutah, če se ne bi oglasila gospa iz četrtega nadstropja.

»Bi se lahko vrnilo na prvo točko? Prej nisem mogla slediti. Pripravila sem vso dokumentacijo glede popravila ostrešja in zamenjave dotrajanih vhodnih vrat. Na upravni enoti mi je uspelo pridobiti podatke. Bom kar prebrala ...«

»Samo trenutek. Nujno moram v stanovanje. Takoj se vrnem,« sem jo prekinil.

»Zdaj ni čas za gospodinjstva. O njih bomo razpravljali naslednjič,« je zakričala, da bi me ustavila.

»Pridem, pridem, pridem nazaj,« sem jo skušal pomiriti.

S kovanci v roki sem vstopil v stanovanje.

»Kje hodiš?!«

Bežen pogled na kovance jo je še bolj razbesnel.

»Niso isti!«

Umaknil sem se v kopalnico in si začepil ušesa. Komaj sem jo slišal. Pojasnil sem ji, da me je zadržal hišnik s sestankom hišnega sveta v kleti in še gospa Rozalija je na upravni enoti pridobila potrebne podatke. Preučujejo jih.

»Kaj imaš ti s tem? Pojma nimaš o ničemer!«

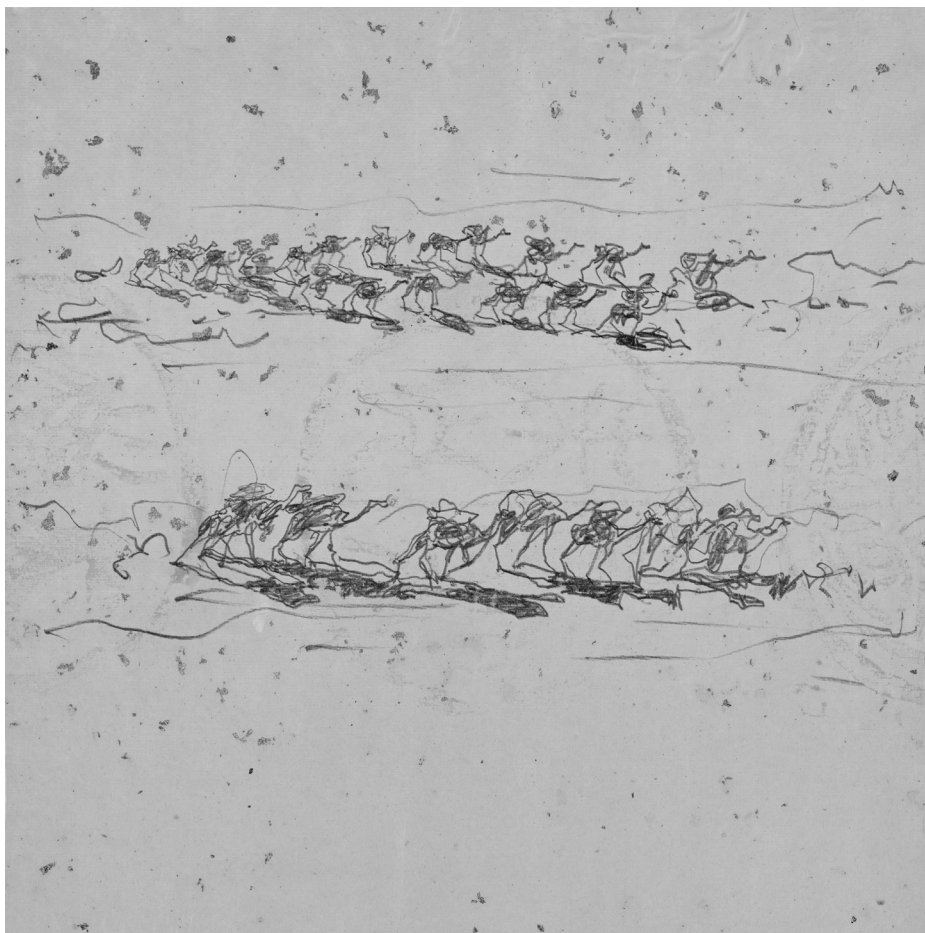
Mimika na njenem obrazu mi je razodevala, da spet kriči name, a so njene rafale k sreči prestregli čepi.

»Stara pa spet kriči. Do sem jo slišim,« je rekla, ko je odprla vrata.

»Lahko se ji pridružiš, da bodo spet sklepčni.«

»Tega njenega kričanja nočem več poslušati! Ali sploh veš, kje živiš?!«

»Kdo bi vedel,« sem ji odvrnil in si potegnil čepe iz ušes, ko je za seboj zaprla vrata in s kovinskimi koraki zdrdrala dol po stopnicah.

Gustav Gnamuš, *Safari*, 2014, svinčnik, papir, 32 x 32 cm

Gusti Stridsberg: Vår stund med varandra

Vår stund med varandra – *Ko sva drug z drugim* – je sedma knjiga Gusti Stridsberg. Izšla je leta 1968 v Stockholmu pri založbi Rabén & Sjögren; nemški rokopis s prvotnim naslovom *Die Treppe* je v švedščino prevedel Olof Hoffsten. Roman obsega 206 strani in je razdeljen na štiri dele; vsakega od njih uvaja citat in vsak je razdeljen na neoštevilčena poglavja. Založnik je knjigo pospremil z besedami, zapisanimi na zadnji strani ovitka:

Ko sva drug z drugim je šesta knjiga Gusti Stridsberg v švedščini, če sledimo letom izida.² Podobno kot protagonistka Helen Lundin, Francozinja, ki živi na Švedskem, obdana z velikim krogom znancev – karieristov obeh spolov, politikov, uradnikov – je tudi nemški rokopis opravil dolgo pot in ima kaj povedati. *Die Treppe* je nastajal pred nekaj leti, toda ko je avtorica vneto šivala svoje življenjske spomine, tiste, ki so postali velika uspešnica pod naslovom *Mojih pet življenj*, je bil rokopis pospravljen in pozabljen. Gusti Stridsberg ga je po naključju ponovno odkrila v začetku tega leta. Prebrala ga je, nekoliko popravila – lahko bi rekli, da je skrbno pretakala vino, ki je doseglo polno zrelost.

Ko sva drug z drugim je pravzaprav zelo podoben zlahtnemu vinu. Roman podaja pogled na Švede in njihove posebnosti, ki je iskrivo poduhovljen, ki vsebuje vonj in okus, ki ponuja ostrino, a tudi očarljivo nežnost. V dojemanju švedskih ljudi in okolja ponuja tako bližino kot odtujenost, a hkrati tudi domačnost, ki se je poglobila v ljubezen, in sposobnost uvida, ki se kdaj spremeni v bistro kritiko.

Roman je kozarec vina, pridelanega na južnejših zemljepisnih širinah od naših, vendar zorenega tukaj z nami in podarjenega v naše veselje – nova Gusti Stridsberg!³

Naslovnica romana prikazuje žensko in moškega, ki se vzpenjata po stopnicah. Originalni naslov romana je bil *Die Treppe* (Stopnice).

Podobno kot nekatere druge svoje knjige je Stridsbergova tudi to pospremila s svojim navorom in vanjo stopila kot tista, ki je pripovedi dala dokončno podobo.

Prav si imela, Helen!

Nisem te pozabila in z nežnostjo mislim nate. Vidim te pred seboj, ko si mi dala svoje zvezke, in tvoj ironičen nasmeh, ko si dodala: »Torej – zdaj se me boš za vedno spominjala!« Vrnila si se v domovino, da bi začela 'novo življenje' in dosegla svoj cilj, tranquillitas animi, mir duše ... Zdaj poskušam povzeti tvoje izkušnje v tej naši državi, ki si jo imela rada, a kjer si še vedno tujerodna ptica.

Stockholm, 7. julij 1968

G. S.

¹ *Die Treppe* – *Stopnice*.

² Prvi roman Gusti Stridsberg (takrat še Gusti Jirku) *Zwischen den Zeiten* je izšel leta 1931 v nemščini; v švedščino je bil preveden šele leta 1965 pod naslovom *Slottet vid gränsen* (*Dvorec ob meji*).

³ Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, Rabén & Sjögren, Stockholm, 1968, natisnjeno na zadnji strani ovitka. V nadaljevanju: Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*.

PRVI DEL

*Živeti je kot ljubiti – vse razumsko govori proti,
toda vse zdravo je za.*

Samuel Butler⁴

ESEJISTIKA

Začetek romana, postavljen v leto 1962, nakaže oba osrednja motiva zadnje knjige Gusti Stridsberg – zapleten odnos med prvoosebno pripovedovalko novinarko Helen Lundin in mladim povzpeticnikom Björnem Lindom ter pripovedovalkin odnos do Švedske in Švedov: »Stala sem pri oknu v svoji dnevni sobi, skrita za zeleno zaveso, in čakala Björna. Bil je hladen, turoben aprilski dan. [...] Ko Šved zamuja dve minuti, namesto da bi dve minuti pred dogovorjenim časom čakal na stopnicah in pogledoval na uro, potem pa ob času končno pozvonil, te lahko začne skrbeti.« Bil je njen petintrideseti rojstni dan. Björn se je napovedal Helen in ji prinesel darilo – svoj čas, svoje prosto popoldne.

Med jedjo, ki jo je Helen pripravila sama, ga je opazovala. Rjave oči, rjavi lasje, ostre poteze, robustna podoba atleta ... Med hlastnim pospravljanjem obeda ni niti pomislil, da bi kaj s pladnja ponudil tudi njej. Uspel ji je samo povedati, da je napredoval – da je postal urednik. Čeprav jo je z željo po uspehu spominjal na Stendhalovega Juliena Sorela⁵ ali Balzacovega Rastignaca⁶, si je morala priznati, da je s svojim obnašanjem daleč od njunih poskusov, kako postati uglašen in vsehčen visoki družbi. Še več – Björn bi se v družbi bankirjev in politikov najverjetneje osmešil.

Po kosilu jo je povabil na sprehod po pokopališču. Prepričan je namreč bil, da bi ob rojstnih dnevih morali obiskovati pokopališča, ki s svojo tišino in umirjenostjo ponazarjajo vrnitev k naravi, zato so podoba večnosti. Tolažbe o duši in večnem življenju on sam namreč ne potrebuje. Ko ga je gledala, kako poskuša biti močan, jo je malo zaskrbelo, saj je na ostro izklesanem profilu okrog ust še vedno zaznavala drobne črte, ki so razkrivale ranljivost. Ni vedela, kako močno si v resnici želi postati glavni urednik in s tem na skrivaj posredno doseči možnost odločanja in vladanja.

Med pogovorom je Björn nenadoma stekel do bližnjega groba, kjer se je onesvestila starejša gospa. Pomagal ji je in jo pospremil do klopi. Ko se je prepričal, da je z njo vse v redu, je prijel Helen za roko ter jo povlekel proti izhodu z

besedami: »Ubogo bitje. To je naša prihodnost in edina stvar, ki jo lahko z gotovostjo pričakujemo.«

Vrnila sta se v stanovanje. Björn je rad preživil čas s Helen, saj ga je bila pripravljena poslušati. Pogosto ga je opazovala pri delu.

Pisal je kot burja, požiral poezijo in prozo v štirih jezikih, imel spomin kot rentgenska plošča in intuitivno zaznaval še neizrečene besede. Domišljija in intenzivno poslušanje lastnega notranjega glasu bi ga lahko naredila za pesnika, a se je iz nekakšnega medlega strahu pred nepredvidljivim rešil v tisto, kar je sam imel za 'konkretno resničnost'. Svoj razum je nosil kot ščit pred seboj, saj se je zavedal svoje ranljivosti. »Izogibati se moram vsemu, kar bi lahko ogrozilo moje cilje,« je govoril. Zato se je izogibal prevelike človeške bližine, zato je ljudi slabo poznal.⁷

Večeralo se je že, toda dnevi so postajali daljši in Helen je začutila, da spet prihaja čas, ko se bodo »v majskih nočeh odprla poganska srca«. Spregovoril je tudi Björn in ji povedal, da njegov dom razpada – žena se je s sinom preselila v Italijo, ker bi se rada izpopolnjevala v izdelovanju keramike. Helen je zanimalo, zakaj je nikoli ni seznanil z njo. Björnova reakcija ji je razkrila, da bi žena lahko bila ljubosumna, tako pa je žive-la v prepričanju, da se Björn srečuje s starejšo novinarko, ki spominja na debelejšo staro teto. Niti slutila ni, da je Helen edina, ki jo Björn potrebuje, kadar se želi pogovarjati z ženskami. Ob pogledu na Björna se je v Helen prikradel verz Majakovskega: »Jaz zame je malo. Iz mene na dan sili nekdo neprestano.«⁸ Spoznala je, da je ženin začasni odhod v Italijo dejansko pobeg od moža, ki ne naredi ničesar, da bi zakon ohranil, in to je Björnu tudi odkrito povedala.

Njun pogovor je zmotil telefonski klic, s katerim se je na obisk napovedala Helenina prijateljica Elisabet. Z njo sta prišla tudi njen ljubimec Gösta Hallén, ugleden šestdesetletni pravnik in ministrski uradnik, ter njegova žena Gunhild. Zapletli so se v pogovor o švedski socialni politiki, kar je bilo za Björna preveč, zato je sklenil, da se poslovijo, Helen pa je skrivaj namignil, da se vrne, ko bo spet sama. Kasneje je res prišel in nameraval celo prespati pri njej. Oba sta se počutila negotovo, še posebej, ker sta se začela pogovarjati o zakonski zvestobi in ljubezni. Helen mu je skoraj sramežljivo priznala, da še vedno verjame v oboje in da bi težko prevarala nekoga, ki

⁴ Samuel Butler (1612/1613–1680) – angleški pesnik in satirik.

⁵ Julien Sorel – osrednja oseba Stendhalovega romana *Rdeče in črno* (1830).

⁶ Evgen de Rastignac – vidna oseba v ciklu romanov *Človeška komedija* (1829–1848) pisatelja Honoréja de Balzaca.

⁷ Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 18.

⁸ Vladimir Majakovski: *Oblak v hlačah*. Prevedel Tone Pavček.

ga resnično ljubi. Ker je videla, da je Björn rahlo izgubljen, mu je prinesla blazino in odejo ter mu povedala, da si lahko zjutraj v kuhinji pripravi zajtrk, sama pa je odšla v spalnico in zaprla vrata za sabo.

Ko se je naslednje jutro zbudila, je bilo v stanovanju vse zelo tiho. Posteljnina je bila zložena na kavču, kuhinja nedotaknjena, pri vratih je našla listek z zahvalo. Dnevna soba se ji je zazdel hladna in mračna, kot ni bila še nikoli. Oblekla se je in odšla v park. Pogled na starke iz bližnjega doma, ki so posedale po klopeh, je v njej sprožil razmišljanje o času in letih. Prepričana je bila, da ima starost na Švedskem bistveno večjo vlogo kot drugod po Evropi. Ženske se obremenjujejo z leti, petindvajsetletniki pravijo, da niso več mladi, tridesetletniki pogosto odstopijo, saj mislijo, da morajo prepustiti prostor mlajšim. Očitna so tudi nasprotja med generacijami: mladi stavijo na motorje, dekleta, žganje, užitek; v zrelejši fazi prevladuje kombinacija med močjo doma in kapitalom v tujini. Helen so se zdeli petdesetletniki privlačnejši kot njihovi sinovi – kljub letom so namreč bili še kdaj naivni, še vedno fantovski, a modri in strpni ter tenkočutni.

Tudi sama se je dvakrat ali trikrat mesečno srečevala s šestinpetdesetletnim Danielom Magnussonom, vodjo agencije na enem od ministrstev. Vedno v isti restavraciji sta se pogosto pogovarjata o mladih in njihovih vrednotah – skoraj nikoli niso zares srečni, odraščajo brez toplote, brez razumevanja, brez spominov, brez pravega spoštovanja do starejših. Spraševala sta se o vzrokih. Se skrivajo pri starših, v šoli, v kaosu, ki so ga podedovali? V svetu brez boga? Daniel je prijazno spregledal dejstvo, da je Helen obiskovala cerkev, in to katoliško⁹; mogoče tudi zato, ker ni bila rojena kot Švedinja. Kljub temu ga je zanimalo, ali je kdaj razmišljala o izstopu iz cerkve ali celo podvomila o bogu. Odgovorila mu je s citatom iz *Fausta*: »Kdo sme le reči in kdo priseči zares: vanj verujem. Kdo se rotiti in ga tajiti, rekoč: ne verujem?«¹⁰

*

Helen je pogosto morala odgovarjati na telefonske klice, a razveselila se je redkih. Takšno je bilo tudi vabilo za potovanje in predavanja v Latinski Ameriki. Organizator je predlagal dve temi: vpliv socialne države na razvoj človeka in švedska psiha v ogledalu umetnosti. Oboje je bilo zanj izziv, zato je povabilo sprejela.

Helen je živel na enem od »vrtnih otokov, med dolgim stopniščem, ki vodi navzdol do ene od glavnih ulic, in ozko, arhaično ulico, ki hlasta za sapo, ko se mestni hlapi širijo po vejah dreves v parku.

Stopnišče, ki je na naslovnici romana, dejansko povezuje središče mesta, ulico Sveavägen, z umirjenim trgom Johannesplan, kjer je živel Gusti Stridsberg.

Veselje je najprej delila s prijateljico Elisabet, ki je bila zaskrbljena zaradi njene odločitve, a jo je Helen potolažila, da se dejansko odpravlja na poročno potovanje s svobodo; iskat gre »tranquillitas animi«. Njun pogovor se je nadaljeval z Elisabetinim priznanjem, da se je znašla v nezavidljivem položaju – ljubimka s poročenim moškim, ki jo prezira in se tudi fizično izživlja nad njo, zato je sklenila, da bo spregovorila z njegovo ženo. Ko jo je Helen poskušala strezniti, da njena zveza že zdavnaj ni skrivnost in da zanj ve tudi Gunhild ter jo celo podpira, je Elisabet zlomljena priznala, da najbrž nima dovolj moči, če bi želela vsemu narediti konec. Gösta je celo občudovala zaradi njegovih nastopov v parlamentu, čeprav se je med drugim zavzemal tudi za »sveto nedotakljivost družinskega življenja«. Na vprašanje, ali je Gösta torej hinavec, je Elisabet odgovorila presenetljivo kritično:

Nikoli ne bi bili postali kristjani. Poganstvo je bilo naš običajen način življenja. Potem pa je prišlo krščanstvo s svojo etiko in nenadoma je vse postalo grešno. Ko smo se znebili katolicizma, nismo dobili nič boljšega – postali

⁹ Na Švedskem se je po reformaciji vzpostavila evangeličanska Švedska cerkev. Katolištvo je bilo prepovedano vse do leta 1781.

¹⁰ J. W. Goethe: *Faust, Obzorja*, Maribor, 1999, str. 193. Prevedel Božo Vodušek.

»Stockholm skriva svoje dostojanstvo pod kričečim make-upom. Sredi nouveau riche norije in blizu kamnite puščave arogantnih nebotičnikov je še vedno nekaj otočkov hrepeneče kontemplacije iz devetdesetih. Park je pravzaprav eno od številnih mestnih pokopališč, memento mori za živeče in – vsaj lahko upamo – znak prijaznega spomina na mrtve.« Bela hiša v ozadju je bila bivališče Gusti Stridsberg.

smo puritanci. In švedski puritanizem nam je ponudil narobe obrnjeno omleto presenečenja: led zunaj in ogenj znotraj. Smo puritanski pogani in Gösta je tipičen produkt te mešanice. Pogani me ljubijo, puritanci pa me zlorablajo – da bi kaznovali in grajali sebe.¹¹

Potem sta se poslovili in Elisabet se je zahvalila Helen, da ji je spet pomagala. Le kako lahko pomaga ljudem, se je vprašala Helen. Mogoče tako, da jim omogočaš dramatizirati njihovo lastno življenje ... To pa je tudi Helen začelo postavljati nove izzive. Čez dober mesec naj bi iz Genove odpotovala v Južno Ameriko in ob pisanju kratke biografije, s katero bi jo radi predstavili v krajih, ki naj bi jih obiskala, se je nasmehnila: Kako suhoparni so skopi podatki na papirju, če jih primerjamo s spomini, ki jih hranimo v muzeju naših možganov ...

Gospa Helene Sophie Antoinette Lundin, rojena Mahon leta 1927 v Besançonu v Franciji, švedska državljanka, vdova po arhitektu Haraldu Lundinu, novinarka in pisate-

ljica. Rjave oči. Svetlo rdečkasti lasje. Visoka 162 centimetrov. Posebnih karakteristik ni. Govorim francosko, švedsko, nemško, angleško ter malo špansko. In latinsko.¹²

Ko je ravno pisala članek za pariški časopis, ki naj bi ga oddala še istega dne, jo je poklical znan, prijeten in globok glas. Björn ji je sporočil, da se bo oglasil in da bo z veseljem potrpežljivo počakal v dnevni sobi, če bi želela dokončati delo. Kljub temu kasneje ni zdržal in je med njenim pisanjem za trenutek odprl vrata: »Helen, lepo je vedeti, da sediš v sosednji sobi.« Njegove besede so jo spomnile na to, kar je izjavil na njen rojstni dan: Si edina med tisoči, saj si pripravljena poslušati in to, kar slišiš, tudi razumeš. Vznemirjenje, ki se je je polotilo, je poskušala neprepričljivo umiriti: Pa saj je samo tovarštvo ...

Kasneje mu je povedala, da odhaja. Prepričan je bil, da Helen kljub dolgoletnemu bivanju na Švedskem premalo ve o tej deželi in njeni kulturi, zato je sklenil, da ji pomaga. Za začetek je s knjižnih polic nabral nekaj pesnikov in sedel k njej. Najprej je na glas bral, potem pa rekel: »Ne reci

¹¹ Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 45.

¹² Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 48.

nič, Helen. Je še kaj lepšega, kot v tišini sedeti drug ob drugem?» Molk je nato pretrgal z vprašanjem, ali se bo vrnila. Ko je pritrdila, je izjavil, da bi bilo bolje, če se ne bi. Presenečena je vstala, šla proti oknu in začela opazovala aprilski sneg. Stopil je do nje, se dotaknil njenega ramena in začel pripovedovati svojo življenjsko zgodbo. Denarja za izobraževanje ni bilo, zato je bil sam svoja univerza. Pozna tako sever kot jug, kot novinar se je dodobra seznanil s trgom dela, z ekonomsko situacijo na Švedskem, s pomembnejšimi industrijskimi panogami. Ja, prepričan je, da pozna Švedsko in njene ljudi.

DRUGI DEL

Dostojanstvo je ščit bedakov.
Montesquieu¹³

Pomlad Švede in Švedsko povsem pregnete. Parki se oblečejo v zeleno, sivina betona se skriva za cvetočimi krošnjami, tudi obrazi ljudi se spremenijo. Dejansko obstajata dve vrsti Švedov – zimski in poletni, zato se zgodi, da dekleta, ki se poročijo poleti, to pozimi obžalujejo.

Björn je dojemal pomlad le kot enega najboljših proizvodov Švedske. Tudi lastne ljubezenske zgodbe so se ga dotaknile manj kot poezija. Življenje je posvetil karieri, saj je menil, da je najpomembnejše ostati zvest svoji usodi, zato je bil toliko bolj presenečen, ko mu je Helen razkrila, da ne more soditi o tem, saj ne ve, kaj jo čaka – preprosto se prepušča življenju. Ko je že hotel ugovarjati, se je najavila Göstova žena Gunhild in prosila Helen za pomoč. Povedala ji je, da jo je obiskala Elisabet ter jo prosila, naj se umakne in dovoli Gösti, da se poroči z njo, saj ga ljubi. Z vzvišene cinične pozicije žene, ki ve za mnoge moževe stranpote, je Gunhild prosila Helen, naj Elisabet razkrije resnico, in povzela dejanskost z Göstovimi besedami: »Da bi se poročil z Elisabet? Kakšna grozna misel! Kako je ubogo dekle prišlo na to noro idejo?»

Helen je obljubila pomoč in se hkrati zavedala, kako močna je morala biti Gunhild, da je vsa leta skrivala svoja čustva, zaradi družine ohranjala dom ter varovala moža pred škandalom. Po njenem odhodu sta Helen in Björn nadaljevala pogovor in nazadnje pristala pri Rilkeju¹⁴.

*

V naslednjem podpoglavju Helen razmišlja o smrti. Po treh letih zakona je v osemindvajsetem letu zaradi levkemije umrl njen mož Harald. V ljubezen sta tako lahko bila zaljubljena le dobro leto, potem pa je prišlo življenje in z njim smrt. Ko je Harald izvedel resnico, se je zakopal v delo in iskal zatočišče v naravi; zanj je bila edina večnost, v katero je želel vstopiti, saj se bo združil s tistim, kar ima rad, in se bo vsako pomlad lahko znova prerodil. Helen se ni mogla poistovetiti z njegovim pojmovanjem smrti; zatočišče je našla v veri, ki jo je v mladostni sreči že skoraj izgubila. Čeprav so jo po Haraldovi smrti oboji starši vabili, da bi se preselila k njim, se je odločila ostati v Stockholmu in začela graditi svojo samoto.

Pred odhodom v Južno Ameriko je imela Helen vrsto družabnih obveznosti, veliko pa se je pogovarjala tudi z Danielom Magnussonom. Zanimalo ga je, zakaj nenadoma tako hiti z odhodom in ali je mogoče, da beži pred sabo. Odgovorila mu je dokaj kritično: »Trenutno hrepenim po državah in ljudeh, ki ne trpijo zaradi bolezni, ki jih povzroča socialna varnost; ki zaradi stranskih učinkov lahko pridobljene blaginje ne otopijo ali se celo razblinijo.«

Veliko časa je preživljala tudi z Björnom. Ljudje so se že navadili na njegovo prisotnost, kadar so obiskali Helen. Prihajal je na kosilo in ostajal po več ur, večkrat je tudi prespal. Pri njej se je počutil varnega.

Nikoli ne bi mogla imeti boljšega učitelja. Včasih sva bila oba utrujena. Dnevi so se sicer daljšali, toda pozno zvečer se je v sobo vedno prikradel mehak, srebrno siv mrak. Drevje v parku je skozi odprto okno dihala s sapo bližajočega se poletja. Pred njo je ležala odprta knjiga in ponujala pesmi. Tišina je začela utripati in nenadoma se je zdelo, da je izpuhtela, da bi spregovoril utrip srca. V takšnih trenutkih sem želela kaj reči, kar koli, toda Björn ni odgovoril. Pogosto sem se poskušala rešiti te hipnoze in sem sunkovito vstala, a me je Björn vsakič potegnil nazaj in mi očitajoče rekel: »Sedi!«

Seveda bi lahko preprečila te nerazumljive, bizarne, mazohistične ali sadistične poskuse – lahko bi zavrnila sedenje na osovraženem kavču. Lahko bi grobo in naravnost izjavila, da me dolgočasi. Toda – to me ni dolgočasil. Bila sem radovedna. Kako dolgo bo trajalo? Blizu, vendar ne preblizu. Eksperiment? Tekmovanje v mojstrstvu – njega z menoj, s samim sabo?

Nekoč je v nenadzorovanem trenutku preki-

¹³ Charles Louis de Secondat, Baron de La Brède et de Montesquieu (1689–1755) – francoski filozof, pravnik, politik in pisatelj.

¹⁴ Rainer Maria Rilke (1875–1926) – avstrijski pesnik in pisatelj.

nil tišino: »Ali ni čudno, da se ljudje močne volje ne morejo sami znebiti čustev?« Takrat sem mu povedala zgodbo o fakirju. Vrsto let je sedel na visokem stebru. Skoraj ni več spominjal na človeka, bil je dehidriran, napol mrtev. Vsako leto so mu lastovke zgradile gnezdo na njegovi izsušeni roki, ki se ni več premikala. Toda prišlo je leto, ko je roka čakala zaman, lastovk ni bilo. Iz zamirajočih fakirjevih oči so pritekale debele solze.¹⁵

Gunhild je za Helen v domači vili pripravila poslovilno večerjo, na katero so bili povabljeni vplivni ljudje iz sveta kulture in politike. Björn in Helen sta tako od blizu lahko opazovala blišč in bedo švedske družbe – razkošje, puritanizem, sprenevedanje, tekmovalnost, hipokrizijo, frazerstvo. Björn se je umaknil dokaj zgodaj, Helen pa je počakala, da je večina odšla. Ko je stopila v stanovanje, je bilo zgodnje jutro. Z nekaj besedami sta kritično pokomentirala dogajanje, potem pa se je Björn začel na glas spraševati, zakaj vedno izgublja ljudi. Helen mu je odkrito povedala, da so ljudje zanj le bežna srečanja na poti. V odgovor ji je zašepetal: »Ne bova rekla ničesar. Toda nikoli ne bova pozabila.«

TRETJI DEL

Ljubiš samo tisto, kar ni povsem tvoje.

Marcel Proust¹⁶

Prve dni v Argentini je Helen preživljala z družino švedskega poslovneža Nilsa Riesinga. Povabil jo je v svojo podeželsko vilo, kjer je spoznala njegovo družino in mladega švedskega inženirja. Med pogovorom je Nilsova žena Isabella, Argentinka, ugotavljala, kako se Švedski v deželi na drugem koncu sveta spremenijo, saj jim ni treba nenehno zadrževati čustev in misli. Tudi ljubezen lahko odkrito doživljajo, saj tega nihče ne označuje kot nemožato ali celo nešvedsko. Švedski kot da so se navadili mrazu v odnosih ter pehanja za delom in uspehom. Helen ji je ugovarjala, saj je doma poznala veliko ljudi, ki niso ustrezali tem stereotipom in so za navidezno hladnostjo skrivali toplo srce. Sama pa je še vedno čutila, da se ne more otopliti in sprejeti preprostega vitalizma ljudi, ki jih je srečevala na poti, njihovega žarečega veselja do življenja in

odprtosti.

Ko se je kasneje pogovarjala z mladim švedskim diplomatom Sunom Cederlindom, se je pogovor še zaostрил. Razkril ji je, da se po nekaj mesecih v tem okolju vzpostavi povsem drugačen odnos do »bleščeče urejenosti socialne države, sistematizacije dela in prostega časa, predpisane ga odnosa do življenja in smrti, do organiziranja vsega – ljudi, živali, rastlin, staranja in smrti«. Na Švedskem se, po njegovem, ne bojijo smrti, temveč življenja.

Helen je ohranjala stike z znanci doma – z Elisabet, Gunhild in Danielom Magnussonom – ter tako še naprej bila vsaj posredno vpeta v dogajanje in govorice po kuloarjih. Björn ji je poslal eno samo kratko pismo: »Helen, stvari gredo naprej. Postal sem vodja agencije. Si zadovoljna z mano? Lepo bi bilo, če bi ti lahko povedal vse.« Dobila je tudi neprijetno sporočilo časopisne hiše iz Pariza. Urednik jo je vljudno opomnil, naj v najkrajšem možnem času nadaljuje svoje delo dopisnice iz Stockholma, sicer bodo prisiljeni poiskati koga drugega.

*

Na zadnje predavanje je Helen pospremil diplomat Sune Cederlind. Glede na temo, ki jo je pripravila – duševna podoba Švedov – se je med potjo zapletla v pogovor z njim. Publika naj bi namreč pričakovala odgovor na vprašanje, zakaj Švedski niso srečni.

»Kaj bo glavni motiv vašega govora?« je vprašal Sune. Za volanom je bil mojster. Avto je plaval po slabih cestah, za njim so se dvigali veliki rumeni oblaki prahu.

»Lajtmotiv?« sem ponovila. »Mogoče hrepenenje?«

»Po čem? Po čem hrepenim? Po novem avtu? Novem motornem čolnu? Novi ženi?«

»Saj se šališ, kajne?«

»Ne. Na žalost ne. Boš res poskušala ohraniti legendo? Nič ni bolj omejenega kot predstava, ki jo imajo romantiki po svetu o Švedski. Severni sij, polnočno sonce, svetle noči ...«

»Ali ni to dejansko res?«

»Prepričaj se! Narava je sicer v redu, vendar je, z nekaj različicami, nad vsemi. Švedska fasada je čudovita – toda kaj se skriva za njo? Svetlopolti Nordijci? Lepe blondinke? Dekleta, polepšane hollywoodske kopije, ki iščejo nadomestek za ljubezen. Že sedemnajstletne imajo prihodnost za sabo. Potem pokušajo dobiti to, kar imenujejo nežnost, kje v tujini ali pa pri tujcih dvomljivega slovesa. Uboga srca! Navzven tako žareča, tako svo-

¹⁵ Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 72.

¹⁶ Valentin Louis Georges Eugène Marcel Proust (1871–1922) – francoski pisatelj.

bodna in predrzna – navznoter pa? Vprašaj psihiatre!»

Sklonil se je k meni in zašepetal: »Celo mi, Švedi, potrebujemo ženske, da jih ljubimo – a jih ne maramo. Tako preprosto je vse.«¹⁷

Na poti domov se je peljala nad Brazilijo in premišljevala o nesreči ameriškega letala, ki je pred nekaj dnevi strmoglavilo v džunglo. S trpko ironijo je ugotavljala, da se nesreča statistično skoraj ne bi mogla ponoviti. Prisluhnila je sopotniku, ki je izpostavil še eno lastnost Švedov: na tujem so kot vsi drugi, pred prihodom domov pa si nadenejo masko, ki je ni vedno lahko nositi.

Na stockholmskem letališču jo je pričakal Daniel Magnusson, ki jo je povabil domov na večerjo. Naslednji dan pa je bila gostja na zabavi društva, namenjenega povezovanju Latinske Amerike in Švedske. V množici neznancev je uzrla znane obraze, med njimi povsem spremenjeno Elisabeth in njenega francoskega zaročenca ter Björna, ki ji je predstavil svojo ženo Barbro. Bila je zelo presenečena, ko jo je Barbro kasneje vprašala, ali se lahko naslednji dan oglasi pri njej. Za Helen je bil to eden tistih večerov, ki se jih nerad spominjaš in ki postanejo znojni le, če jih zmoreš interpretirati skozi prizmo duhovitosti.

Barbro je prišla natančno ob dogovorjenem času. Po začetnih vljudnostnih frazah jo je zaprosila za pomoč – rada bi se ločila, a se Björn s tem ne strinja, čeprav živita skoraj povsem ločeno življenje, predvsem pa drug mimo drugega. Sta kot »tujca, ki sta se po naključju znašla v istem nadstropju«. Prepričana je, da želi Björn vztrajati zaradi ustvarjanja javne podobe, v kateri ni prostora za to, da bi kaj lahko šlo tudi narobe. Helen je obljubila, da bo povedala resnico – a le, če jo bo Björn prosil za nasvet.

Naslednji dan se je z Danielom srečala pri kosilu, popoldne pa je preživela z Björnom. Povabil jo je na izlet v najstarejše švedsko mesto Sigtuna. Opazila je, da se je spremenil – njegova postava je bila še bolj atletska, vozil pa se je z volvom. Ko sta sedela ob obali jezera Mälaren, je spregovoril o ženini prošnji, da bi se ločila. Nikakor je ni mogel razumeti, saj po njegovem ima vse – otroka, denar in možnosti, da lahko razvija svoje talente. Na Helenin očitek, da je vedno sama, pa je odgovoril, da je sama tudi ona, Helen. Ko mu je poskušala pojasniti, da je njena samota bila izbrana, samota njegove žene pa je posledica zapuščenosti, najprej ni odgovoril, čez nekaj časa pa je stisnil pesti in ognjevito izjavil:

»Če bi bila ti deset let mlajša, deset let mlajša, bi te prisilil, da bi postala moja žena ... in če želiš, sem pripravljen tudi zdaj ...«

»Ne, nočem. Ali ne razumeš, da nikoli ne bi imel enakega odnosa do deset let mlajše Helen Lundin, kot ga imaš danes? Ali ne veš, da imajo vina in ženske svojo zrelost – nekatera vina se pijejo, ko so mlada, nekatere ženske impresionirajo moške v eni starosti, druge v drugi. Pred desetimi leti bi te tako malo nagovarjala, kot se to danes dogaja mladi in prikupni Barbro. Res misliš, da bi imela pred desetimi leti enako potrpljenje s tabo? To, kar imaš rad, je moje odrekanje ljubezni.«

Vstala sem. Počasi sva se vrnila do trga in avta. »Rad bi te povabil na večerjo,« je rekel Björn z rahlo hripavim glasom. »V gostilno Draken. Lahko to storim?« Bil je prvič, da me je Björn povabil, naj grem z njim v restavracijo. Prej sva se vedno srečevala v mojem stanovanju – kadar nisva ostala med grobovi! »Tako je lepo,« sem rekla. »Tako so mi všeč te stare gostilne.« Prižgal je cigareto. Očitno sem ga razbremenila, saj sem najinemu odnosu dala pravi obraz.¹⁸

*

Jesen je bila dolga in mila. Odkrit pogovor med Björnom in Helen je sprostil njuno razmerje. Zdaj sta večkrat hodila na sprehode ali krajše izlete, čeprav je imel Björn vse več obveznosti, saj se mu je dogajalo to, kar si je želel. Nekateri so celo namigovali, da bo kmalu pristal v vladi. O njem so sprva govorili le kot o pravem švedskem čudežu, ko pa je glede na svoj položaj začel dobivati vidna mesta pri omizjih in so mu gostitelji začeli posvečati posebno pozornost, se je vzdušje spremenilo.

Dokler je Björn živel v senci drugih in močnejših ljudi, so le moji najbližji prijatelji vedeli za najino bizarno prijateljstvo. Ko pa je postal središče pozornosti, so se začela nepotrebna ugibanja. Ljudje, ki se prej nikoli niso zanimali zame, so me vabili k sebi domov in se želeli pogovarjati o Björnu. Pretirano so ga hvalili v upanju, da jim bom razkrila kaj o njem. Drugi so mi v najgloblji zaupnosti sporočali, kdo naj bi bili Björnovi sovražniki. Nekateri so šli celo tako daleč, da so me prosili, naj organiziram 'neprisiljeno' srečanje z njim na mojem domu.¹⁹

17 Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 107.

18 Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 133.

19 Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 137.

Prostrano Severno pokopališče, ker sta se kdaj sprehajala Helen in Björn, je preplet narave in človeškega spomina. Tu je na katoliškem delu pokopališča pokopana tudi Gusti Stridsberg.

Poznega novembrskega popoldneva jo je spet obiskal. Prinesel ji je pismo, ki mu ga je poslala Barbro iz Italije. Sporočila mu je, da se ne namerava vrniti v hladno atmosfero, ki je oklepala njun zakon. Ni pričakovala veliko, z malo »tovarištva, smejanja v dvoje, z razumevajočim pogledom« bi bila čisto zadovoljna. Prepričana je bila, da bo kdaj v svoji karieri potreboval tudi ženo, in upala, da se bo do takrat naučil, kako se živi z žensko – kot se je naučil že marsičesa drugega. Po prebranem pismu se je Helen obrnila k Björnu in uzrla solze.

Ločitveni postopek je trajal skoraj eno leto. Tako Barbro kot Björn sta ravnala, kot sta najboljše lahko. »Navidezna švedska lahkomišelnost v denarnih zadevah, ki tako očitno odstopa od preudarnosti v drugih situacijah, se je tudi tokrat pokazala kot brezskrbna, velikodušna plemen-

tost.« Björn se je bil pripravljen odreči polovici svojih prihodkov in celotnemu premoženju, ki sta ga ustvarila skupaj, Barbro pa na takšen dogovor ni hotela pristati, saj ni želela, da bi jo kdo vzdrževal, dokler še lahko dela. Ko se je Björn kasneje pogovarjal s Helen, ji je razkril, da se nikoli več ne bi poročil z žensko, ki bi jo ljubil. Če že, bi se poroka zgodila po tehtnem premisleku in izključno iz praktičnih razlogov. Nikoli več pa ne bi pristal na ločitev. Helen je ob tem pomislila na misel Oscarja Wilda: »Lahko si srečen z vsako žensko – če je ne ljubiš.«

Björn se je vse bolj predajal delu. K Helen je pogosto prihajal pozno ponoči in ji govoril o nalogah, ki ga čakajo. Helen ga je potrpežljivo poslušala, a se je začela zavedati, da mora zrahljati vezi z njim; da Björn potrebuje dom in ženo.

ČETRTI DEL

*Človek je pridobil sposobnost govorjenja,
da bi lahko skril svoje misli.*

Talleyrand²⁰

Bližal se je božič. Helen je pripravila poslovlilo za zabavo za Elisabet in Francois, ki sta se pred otrokovim rojstvom odločila obiskati Francijo. Prišli so Björn, Daniel Magnusson, profesor Axelsson s hčerko Britto Axelsson-Engstrand, Sune Cederlind s polsestro Laurito (iz Argentine sta ravno prišla na obisk na Švedsko), mlada Sigrid, ki bi rada odšla v Argentino, zato se je želela seznaniti s Cederlindom, ter seveda Elisabeth in Francois.

Med gosti so se ustvarile zanimive dvojice. Laurita je ob prihodu vzbudila pozornost vseh. Od španske matere je podedovala plemenito držo, tople temne oči in nenavadno čutna usta, od nordijskih prednikov belo polt in umirjen nasmeh. Björn je tako prvič po dolgem času pozabil nase in se zavedel, da ga njegov intelekt ne more ščititi pred vsem. Umaknila sta se v kot dnevne sobe in Björn jo je bil pripravljen poslušati. Profesor Axelsson in Francois pa sta načela vprašanje o odporu med drugo svetovno vojno. Za profesorja so bila odporiška gibanja težko razumljiv pojav, kar je bilo za Francois, ki je bil med vojno kot član odpora v Franciji celo ranjen, skoraj žalitev. Ker nikakor nista mogla uskladiti mnenj, sta se Elisabet in Francois na hitro poslovila.

Decembrska nakupovalna mrzlica je zajela tudi dežele na severu. Helen je doživljala ljudi okoli sebe kot otroke, »ki bežijo v željo, da drugim pripravijo veselje; nezavedno iščejo boga skozi medij dajanja in prejemanja.« Darila je nakupila tudi sama. Med sprehajanjem po veleblagovnici je srečala Björna, ki je očitno čakal nekoga. Izkazalo se je, da je to bila Laurita. Popoldne se je oglasil pri Helen in ji poskušal pojasniti, v kakšnem precepu se je znašel, saj se je že zdavnaj odločil, da bo sledil svoji karieri, v kateri ni prostora za ljubezen. Ko mu je Helen poskušala dopovedati, naj že končno sprejme srečo, ki se mu ponuja, je ponovil že znano – njegova žena ne bo preveč mlada, ne preveč lepa, temveč preprosto oseba, ki se bo prilagodila njegovim interesom. Helen je lahko pokomentirala samo: »Ubogi Björn.«

Božični večer je Helen preživljala z družino Daniela Magnussona v stari, ne preveč razkošni baročni vili iz 18. stoletja.

Božična miza je bila pogrnjena v največjem prostoru. Na tankih, skoraj nevidnih nitkah so viseli leseni golobčki, star simbol iz Svetega pisma, v kotu velike sobe so postavili jasli. Nasproti, v drugem kotu, je stal ogromen, iz slame spleten poganski kozel, na dolgi mizi so bili beli leseni svečniki z rdečimi svečami. Po večerji, s tipično katoliško ribo in pogansko šunko, smo se namestili v knjižnici, kjer je stalo drevo. Daniel in Ruth sta sedela na obeh straneh kamina na stolih z visokim naslonjalom, otroci in vnuki ter jaz pa na tleh pred prasketajočim ognjem. Vsi smo kot začarani strmeli v goro velikih in majhnih paketov v pisanem papirju, prevezanih s svilenimi trakovi različnih barv in zapečatenih z rdečim voskom.²¹

Odpiranje zavitkov je bilo pravo doživetje za vse, tudi za Helen, saj so jo pri Magnussonovih čakala darila njenih znancev. Björn ji je podaril dve knjigi z izborom švedske poezije. Želela se mu je zahvaliti, zato ga je poklicala po telefonu, a ji je mati, pri kateri je praznoval vsako leto, povedala, da ga ni doma, saj so ga povabili na večerjo. Ko se je pozno zvečer vrnila domov, se je odločila obiskati svoje dobre in tihe sosede – grobove v parku. Na večini so bile prižgane svetilke; potomci so se očitno spomnili svojih bližnjih.

Dnevi od božiča do novega leta so Helen minevali ob delu. Kljub temu si je vzela čas za kosilo s Sunom Cederlindom in Laurito. Z njima je prišel tudi Björn, ki je zaspan in čemer sen sedel nasproti Helen. Pogovor kljub večkratnim Sunovim poskusom nikakor ni mogel steči. Po kavi se je Björn nemudoma poslovil.

Helen ni mogla zavrniti vabila družine Axelsson na praznično večerjo. Že ob vstopu v hišo je opazila tipičen okras malomeščanskih bivališč – starinske kipce belo-rjavih psičkov iz angleškega porcelana. Hčerka Britta ji je pojasnila, da jih imajo kar osem, da ima vsak svoje ime in da so, za razliko od živih, povsem čisti ... Njene besede so potrdile, kar se je pletlo v Heleninih mislih – večina lastnikov teh kipcev nikakor ne bi želela imeti pravega psa. Vzdušje ob večerji, ki jo je pripravila Britta, sta s političnimi debatami oživljala profesor Axelsson in Björn, ki je bil poleg Helen edini gost. Preden so postregli kavo, je gospa Axelsson predlagala, da se ženske umaknejo in dajo moškima možnost,

²⁰ Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord (1754–1838) – francoski politik in diplomat.

²¹ Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 165, 166.

»da se pogovorita o pomembnih stvareh«. Britta je Helen popeljala na ogled hiše, zato jo je Helen lahko opazovala od blizu – nervozno si je gladila že tako gladke lase in si večkrat z rokami šla čez široke boke v rjavi žametni obleki. Za Helen je bil to eden najdaljših večerov. Ko se je že ob desetih poslovila, se ji je pridružil tudi Björn.

Peljala sta se z njegovim avtomobilom in Björn ji je povedal, da so ga na božični večer nepričakovano povabili na večerjo. Vabila ni mogel odkloniti, saj je profesor Axelsson eden vodilnih in vplivnih članov opozicije. Ko sta prispela do Heleninega stanovanja, si je zaželel še pijače, a ga je Helen zavrnila z izgovorom, da je preveč utrujena.

V naslednjih dneh je Helen obiskala Laurito, ki si je najela udobno in svetlo stanovanje na otoku Lidingö, kjer je poskušala razumeti, kaj se je zgodilo med njo in Björnom. Je bila preveč naivna? Mu je preveč zaupala? Pričakovala je, da ji bo Helen pomagala, zato ji je razkrila erotično plat Björna, ki je Helen ni poznala. Poznala pa je Björna, ki je svoje življenje zapisal delu in karieri in ki zaljubljene ženske nikoli ne bi navezal nase. Med potjo domov je razmišljala o moških.

Pomislila sem na moške, ki sem jih dokaj dobro poznala – na Gösta, mladega Pera, Axelssona, Cederlinda, Björna. Nobeden ne bi nikoli zagrešil nečastnega dejanja, nobeden se ne bi nezakonito okoristil, nobeden ne bi lagal ali ogoljufal sodelavca. Vsi bi z veliko družbene patetike uveljavljali pravice neporočenih mater, svete so jim družbena, politična in ekonomska enakost žensk. Toda žensk ne marajo. Občasno uporabljajo njihovo ženskost, velikokrat celo doživljenjsko – kot sposobne skrbnice skupnega gospodinjstva. Vsake toliko časa se zaljubijo, nikoli pa ne pozabijo »zavarovati umika«. Njihova najboljša, najvišja čustva so bila vedno prihranjena za enakega, za moškega. [...] Že tri leta me je Björn dojemal kot svoje občinstvo, kot nadomestek za dom in družino, kot ogledalo sebi. Čakala sem, da se bo branil, upravičil svojo zagledanost vase. [...] Njegovo hrepenenje je bilo polno strahu pred ciljem, le v zelo redkih trenutkih ga je preblisnil občutek zadovoljstva, da je že prepoznan v javnem življenju. Ni bil nečimrn in domišljav – živel je v nenehnem tekmovanju s samim seboj.²²

Med enim od pogovorov z njim je Helen v sebi začutila usmiljenje, ki ga je že dolgo nosila v sebi. Ko ga je Björn zaslutil, se je zbal, da ga ne mara več. Sedel je k njej in ji poljubil roke.

*

Sredi maja se je Helen sprehajala po glavni stockholmski ulici in srečala Britto Axelsson-Engstrand. Ni je takoj prepoznala, saj je imela na sebi dežni plašč moškega kroja, na glavi pa koketen pomladanski klobuk. Bila je globoko zamišljena. Ko je prepoznala Helen, jo je nagoovorila in po neuspelem poskusu, da bi vzpostavila pristen pogovor, je preprosto spremljala Helen. Ta je v zadregi poskušala pretrgati neugodno tišino, zato je spregovorila o načrtih za prihodnost – odpravlja se v Francijo, kjer bo poletje preživela s sorodniki. Ker tudi pogovor o počitnicah ni prebil zidu med njima, je Britta nespretno zašla v intimen pogovor. Zanimalo jo je, zakaj se Helen nikoli ni ponovno poročila; sama je ločena, ima celo otroka. Helen ni bilo do pogovora, in ker Britta tega ni zaznala, se je Helen sarkastično poslovila: »Vam lahko svetujem? Francoskega spomladanskega klobučka nikakor ne bi smeli kombinirati s športnim dežnim plaščem. Na svidenje, gospa Axelsson-Engstrand.«

Bližale so se volitve. Helen je Björna opozorila na večstranski prispevek v časopisu o družini Axelsson – v »gnezd« z osmimi porcelanastimi psički so sedele tri dame, ki so kvačkale in pletle, profesor pa je imel v naročju svojo vnukinjo in hkrati bral strankarsko revijo. Björn je začutil Helenin ironičen odnos do vplivnega politika in njegove družine, zato mu je pojasnila, da o gospe Axelsson in najmlajši hčerki nima izdelanega mnenja, profesor pa je bil zanjo pravi lice-merec; ob omembi Britte je samo skomignila z rameni. Nato ji je povedal, da je ločitev dokončno zaključena in da je zdaj spet svoboden. Ko ga je vprašala, kako dolgo mu bo to uspevalo, ji je priznal, da bi se morebiti spet poročil, če bi moral za dlje časa v tujino, saj bi se tako izognil nepredvidenim zapletom z ženskami ali celo predsodkom. O ljubezni nič. Njegov odnos do zakona se je razkril tudi ob nasvetu, ki ga je dal mlademu kolegu – s poroko naj raje počaka, saj bo kasneje, ko bo napredoval, lahko izbiral med elito.

22 Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 177, 178.

Helen je poskušala razumeti, zakaj se Björn vse bolj zbližuje z družino Axelsson. Opazila je, da so se socialne razlike na Švedskem zmanjšale, tudi bogastvo ali plemiško poreklo nista bila več pogoj za srečno prihodnost. Prava aristokracija so postali »akademiki« – vse od začetnih stopenj do docentov in profesorjev. Najpomembnejša pa je bila strankarska pripadnost, načrtana že v strankarskih pomladkih.

Najnovejši in najvplivnejši razred je tisti, ki vključuje nadarjene, politično preverjene in strankarsko zaščitene nadobudneže, ki se nenadoma, po zaslugi spleta srečnih okoliščin, pojavijo in močno zasijejo, a se – za razliko od meteorjev – skoraj nikoli ne zrušijo in izginejo. Profesor Axelsson je bil mali puritanec, dobro izobražen hinavec, ne hudoben ne dober. Njegov dom je bil brez veselja, družina je jedla slabo, dame so se slabo oblačile. [...] Björn vsega tega ni opazil. Fascinirala ga je zunanja podoba, saj njegova družina ni žive-la v akademskem blišču. Tudi njegova lastna kariera je bila veličastna, vendar ni bila akademska.²³

*

Pred odhodom v Francijo se je Helen srečala še z nekaj znanci. Najprej je obiskala Gösta in Gunhild. Sedela sta ob kamini in brala, Gunhild ni bila videti srečna. Nekaj naslednjih dni pa je preživela v arhipelagu z Danielom in Ruth Magnusson. Vila s široko teraso v zalivu z dolgo peščeno plažo je bila dovolj velika za tri generacije.

Noči so bile svetle in so preganjale spanec. Ljudje so pozno in obilno jedli, pili punč, ob dveh zjutraj so se z motornim čolnom odpravili na otok k sosedom. [...] V nedeljo zjutraj sem prva prišla na teraso. Sonce je pripekalo, voda se je lesketala in slišalo se je le nekaj galebov, ki so krmarili nizko nad gladino. Bil je eden tistih nordijskih poletnih dni, ki napolnijo srce z željo po življenju in melanholiji. Po stopnicah sem se spustila do plaže in poiskala odmaknjen prostor za kopanje.²⁴

Ob klifu se je pridružila Ruth in sinu Larsu, ki sta se pogovarjala o divjem tempu, ki ga živijo nove generacije, in o izgubljanju človekove identitete. Stranke, organizacije, društva srkajo energijo, ki bi jo človek moral ohranjati za svoje

najbližje, predvsem pa zase. Lars meni, da tudi družina postaja nevzdržna institucija, zato se je odločil, da s prijateljem odpotujeta. Sama. Ženi se je nameraval oglasiti šele, ko bo v Italiji.

*

Helen je bila novinarka, zato je kritično spremljala medije.

Švedski tisk, tako kot tisk v vseh drugih državah, ima favorite in grešne kozle. Poleg tega vsak časopis specifično dojema pomembnost ljudi, ki so zanimivi za novice in ki jih je treba popularizirati, kritizirati ali očrniti. [...] Björn je bil nedvomno ljubljenec novinarjev. Bil je preprostega izvora, njegovi starši so bili revni, a častivredni. Čeprav ni imel akademske diplome, je bilo znanje, ki ga je pridobil sam, enciklopedično. Vedno je bil pripravljen odgovarjati resno in avtoritativno, saj nikakor ni podcenjeval vpliva tiska. Tudi sam je bil novinar, kar je ponosno poudarjal. V notranjepolitičnih zadevah se je zatekel k blagim tonom. Imel je prijatelje v vseh strankah.²⁵

Ko je sama premišljevala o Björnu, ni mogla pozabiti tistega Björna, ki je bled in z naglico hitel po stopnicah navzgor proti njenemu stanovanju, ki jo je ob dvanajstih ponoči spraševal, kaj misli o zvestobi, tistega Björna, ki je lepo Laurito zadel kot vihar. Tudi ko je odhajala v Francijo, se je poslavljala od »bledega in hrepenečega mladega karierista, človeka, ki je že zdavnaj presegel samega sebe, moškega z izrazitim profilom in drobnimi znaki ranljivosti okoli ust«. Bala se je za njegovo prihodnost in pri tem pozabljala, da je že sredi nje. Pred vrnitvijo na Švedsko je lahko v švedskem časniku prebrala, da kot predsednik delegacije odhaja v Združene države Amerike. Svojo kariero je tako obogatil še s pomembno politično in gospodarsko močjo. Nekaj dni kasneje je izvedela, da so bo poročil z Britto Axelsson-Engstrand.

Doma jo je čakalo Björnovo pismo: »Nisem želel govoriti s tabo o tem, saj vem, da bi mi odsvetovala. Dobro vem, čemu nasprotuješ. Toda vse sem skrbno pretehtal in dopustil, da me vodi razum. Prosim te – poskrbi za ubogo Britto.« Ob vsem tem je ostala brez besed. Uboga Britta – zakaj? Je res usmiljenje vse, kar lahko ponudi svoji ženi? Ko jo je poklical Daniel Magnusson, se je prav razveselila, a je prijazno odklonila vabilo, da bi se jim pridružila na izletu po arhipelagu. Povprašala pa je, kako je s sinom, z Larsom.

23 Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 186.

24 Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 188.

25 Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 194, 195.

Daniel ji je zaupal, da se je z družino preselil k njemu in Ruth – prostora v hiši je dovolj za obe generaciji in mogoče jim bo uspelo rešiti zakon.

Helen je ob vsem dogajanju nekaj časa želela biti sama, a jo je že čez nekaj ur presenetil obisk. Prišla je Britta in jo prosila – za nasvet. Iz Helen je dobesedno bruhnilo: »Ne dajem nasvetov. Alergična sem na nasvete, še posebej na svoje. Nihče jih ne upošteva. Kot da je obračanje name za nasvet postala nekakšna obsedenost.« Že med govorjenjem jo je postalo sram, zato je poskušala omiliti svoje besede z nasvetom, naj se obrne na sestro ali mamo. Britta ji je razložila, da potrebuje novo garderobo – za poroko, za večerjo, za potovanje v Ameriko – pri čemer ji niti sestra niti mama zaradi pomanjkanja okusa ne moreta pomagati. Helen je začela naštevati, Britta pa je vse skrbno zapisovala. Ko se je Helen zavedela bizarnosti situacije, je Britti odkrito povedala, da obleka ni najpomembnejša, pomembna sta onadva. Takrat so Britto oblile solze in Helen se je zazdelo, da ima pred sabo »obtožbo nesmiselne krutosti človeških odnosov«. Ko se je Britta končno umirila, je povzela očetove besede: »Kogar hočejo bogovi kaznovati, izpolnijo njegove želje.« Potem se je poslovila.

Naslednji dan, eno samo uro po poroki, je Björn poklical Helen in se želel pogovarjati, toda Helenin glas ga je utišal, tako da je zmožni izreči samo prošnjo, da bi se prišla posloviti na letališče, ko bo odhajal. Po pogovoru je Helen odšla v park in sedla na travo. V bližini je uzrla spomenik dveletni deklici in pomislila, da v tako kratkem življenju najbrž ni mogla doživeti veliko. Jesensko sonce je grelo kamen in njo in začutila je, da bi rada zaspala – kot na soncu zadremajo stare gospe. Zatisnila je oči in dejansko zaspala.

*

Helen je, za razliko od večine Švedov, bila katoličanka. Eden od novinarskih kolegov jo je prosil, ali lahko z njo obiše cerkveni obred; sam namreč nima nobenih izkušenj s tem. Po maši je bil globoko zamišljen, saj je začutil, kot da bi bila cerkev med obredom napolnjena s prošnjami. Helen mu je pojasnila, da je vedno tako, saj se prošnje spremenijo v molitev. Atmosfera med mašo ga je spominjala na železniške postaje – ljudje jočejo, ker se morajo ločiti in ker je njihova prihodnost tako negotova. Ko vlak odpelje, upanje ohranjajo tisti, ki ostanejo. Na kakšnem drugem tiru pa ljudje čakajo, a čakajo zaman. »Železniške postaje so prežete z intenzivnimi željami in melanholijo. In tako je bilo tudi zdaj, v cerkvi.«

Ko je Helen naslednji dan odhajala na letali-

šče, je pomislila na naivno dojemanje religije, ki ji ga je predstavil novinarski kolega, in se vprašala, ali je tudi letališče podobno železniškim postajam. Dvom so ji vzbujali hrumeči reaktivni motorji, ki so »želje v zraku« najbrž posrkali v svoje vrtince. Helen je najprej ugledala profesorja Axelssona, Suna Cederlinda, ki je prišel z zadnjimi napotki zunanjega ministra, Brittino sestro Ebbo, ki je imela ob sebi oba sinova – Björnovega in Brittinega – ter nazadnje Björna v spremstvu ministrskega predsednika. Zadnji sta prišli še Britta in njena mati. Björn je hlastno pojasnil, da Britta zaenkrat ostaja doma, njena oče in mati pa sta ga dopolnila:

»Ne sodi še v vrtinec političnega življenja,« je pojasnil profesor Axelsson. »Z zetom verjameva, da ji je treba dati čas, da zraste v to življenje.« Britta je gledala v tla in molčala. V pogovor je posegla tudi njena mati: »Delegacija je že nekaj dni v New Yorku. Björna na prvem srečanju pričakujejo jutri. V naslednjih nekaj mesecih bo preveč zaposlen, da bi se lahko posvetil Britti.«²⁶

Ko je letališki glas pozval potnike, naj se odpravijo, je Björn objel Britto, se poslovil od njene družine in uradnega spremstva, nazadnje pa se je obrnil še k Helen.

»Zbogom, Helen,« je rekel. In potem zelo tiho dodal: »Vse mora dozoreti, skladno z načrti. Saj razumeš, Helen, kajne?« Tokrat nisem želela odgovoriti. Ko pa sem zagledala gube okoli njegovih ust, tiste, ki so bile vedno tam, ne glede na to, kako močno jih je poskušal skriti, sem naglo rekla: »Ja, Björn, razumem.« »Na teraso!« sta vzkliknila fanta in stekla pred nami. Na ploščadi se je slišalo brnenje motorjev »Kraljevih Vikingov«. Nekaj minut pozneje je letalo zahrumelo po stezi. Kmalu je bilo le še drobna pika na obzorju.²⁷

O trenutkih, ki jih živimo drug z drugim

Vår stund med varandra je zadnja knjiga Gusti Stridsberg. Izšla je v letu, ko je bila Stridsbergova stara šestinsedemdeset let. To pa je že čas, ko človek pretresa življenje in trenutke, ko smo drug z drugim. Roman naj bi nastal po zapiskih, ki jih je novinarka Helen Lundin predala Gusti Stridsberg. Je res naključje, da imata fiktivna Helen in resnična Gusti mnogo skupnih

²⁶ Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 205.

²⁷ Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 206.

potez? Obe sta novinarki, obe priseljenki na Švedskem, obe živita ob manjšem pokopališču, do katerega se lahko z glavne stockholmske ulice pride po strmih stopnicah, obe sta samski, obe zavezani katoliškim vrednotam. Helen je odšla v Argentino predavat o Švedski, Stridsbergova je bila zaposlena na Švedskem inštitutu, kjer je bila zadolžena za raziskave o podobi Švedske v tujini²⁸. Helenino zadnje predavanje v Argentini je bilo v Riu Cuarto – knjiga Stridsbergove o Švedski je izšla ravno tam. Avtobiografskosti se Stridsbergova očitno tudi tokrat ni mogla odreči.

Ko sem poskušala prevesti naslov *Vår stund med varandra*, se je zgodil čudovit zaplet, ki ga v slovenščini omogoča kategorija števila. Glede na odnose med osebami in glede na dogajanje bi originalnemu naslovu ustrezala tako glagolska dvojina kot množina – *Ko sva drug z drugim ali Ko smo drug z drugim*. Odločitev za eno ali drugo možnost, najbolje kar za obe, pa ne ostaja samo na ravni izbire slovnične oblike, temveč posega tudi v dojetje in interpretacijo vsebine. Gusti Stridsberg je namreč v središče dogajanja postavila žensko in moškega – novinarko Helen Lundin in uspešnega mladega človeka Björna Linda. Med njima se nič ne zgodi, in vendar se vse, kar se bistvenega dogaja v romanu, dogaja med njima.

Njuna srečevanja so nabita s čustvi, ki nikoli niso izživeta. So trenutki v dvoje, okoli katerih je razpredena romaneskna mizanscena s (tipičnimi?) predstavniki švedske družbe, kot jih je doživela Helen: konservativni puritanski politik ter patriarhalen mož in oče profesor Gert Axelsson, licemerski demagog, ugleden uradnik in politik Gösta Hallén, ki kljub poroki še naprej živi svoje promiskuitetno življenje, pronicljiv in z ironijo prežet diplomat Sune Cederlind, ki s karikiranjem ne prizanaša niti sebi niti svojemu poklicu, kritičen, umirjen mož, oče in prijatelj Daniel Magnusson, ki še verjame v dobro, uspešen švedski poslovnež s posvojenim argentinskim – nešvedskim pogledom na življenje Niels Riesing; mlad učitelj, oče in mož Lars Magnusson, ki se boji, da ob norem tempu ter napornem družinskem življenju izgublja samega sebe, ter s prikrito homoseksualnostjo zaznamovan Per Hallén.

Osrednje mesto v svetu moških pa je Stridsbergova namenila Björnu Lindu, ki uteleša mladega povzpelnika: »Pravijo, da Bog zmore vse, toda Björn Lind vse to zmore bolje!« Žal pa ne zmore uglasiti potrebe po pristni zvezi z žen-

ske ali celo družino s potjo, ki si jo je začrtal:

»Tako je to z mano, to je moja usoda. Srečam osebo, spoznam nenadomestljivo – tebe, Helen. In potem izgubim vse. Zakaj?«

»Björn, ni čisto tako. Dobro veš, če malo premisliš, da so ljudje zate samo srečanja. Bežna srečanja na cesti. Zapustiš jih in greš naprej. Da, mislim celo, da se nikoli ne obrneš, da bi jih poiskal.«²⁹

Ko po propadlem zakonu razmišlja o ponovni zvezi, je nekompromisen. Poročil se bo po tehnetnem premisleku iz praktičnih razlogov. Nikakor pa ne iz ljubezni.

*

Ženske osebe so sence moškega sveta. Gospa Axelsson živi svoje sivo življenje in je v celoti podrejena možu. Z delom v stranki poskuša utrditi njegov sloves znanstvenika, vzgojitelja mladine in zglednega družinskega človeka. Družina se redno pojavlja na fotografijah v strankarskem glasilu. Njegovi podobi je podlegla tudi ločena hčerka Britta Axelsson-Engstrand: »Živim pri starših, zanje opravljam gospodinjska dela, imam sina, ki je star pet let ... Vodim gospodinjstvo, na politiko se ne spoznam.« Sune Cederlind ji je pripisal obraz prave uradnice, podobo podeželjskega dekleta in mentaliteto parnega valja. Ko je srečala Björna, je začutila, da bi lahko našla uspešnega in uglednega moža. V svoji omejenosti in zatrti notranjosti ni pomislila na bližino, ki je v takšni zvezi zagotovo ne bo deležna.

Gunhild Hallén spretno in dostojanstveno igra vlogo žene politika in leta prenaša njegove ljubice. V javnosti se celo pojavlja z njimi in tako ohranja ugled svojega moža in družine. Kadar se kaj zaplete, jo vase zaverovani predator celo prosi za pomoč: »Nato mi je poljubil roko – vedno jo poljubi v takšnih situacijah – in me ponovno prosil, naj mu pomagam iz stiske.« Življenje sina Pera gre tako mimo nje kot mimo njenega moža.

Helenina prijateljica Elisabet Melander vstopa v roman kot naivna ljubica Gösta Halléna, ki jo ponižuje in se celo izživlja nad njo, toda Elisabet svojo zgodbo v nadaljevanju zastavi na novo – poroči se s Francozom in pričakuje otroka. Med pogovorom s Helen razkrije, da je ob takšnem razpletu bila prizadeta predvsem Göstova žena Gunhild: »Gösta nima več prave ljubice, le kratke avanture, kar ima škodljive posledice za družinsko življenje. Preveč je doma. Gunhild je bila popolnoma uničena, ko sem se odločila poročiti s Francoisom.«

²⁸ »Gusti Stridsberg, zaposlena na inštitutu, je bila prvenstveno zadolžena za raziskovanje in pisanje poročil o podobi Švedske.« Glej: Nikolas Glover: *National relations – Public diplomacy, national identity and the Swedish Institut 1945–1970*. Nordic Academic Press, Lund, 2011.

²⁹ Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 91.

Grob Gusti Stridsberg leži med obema drevesoma, ki sta na sredi fotografije. Spomenika zanjo ni več, saj je grob prevzela druga družina.

Med ženskimi osebami izstopajo štiri: senjora Isabella Riesing de Oliva, polsestra Suna Cederlinda Laurita, Sigrid Kristenson ter osrednja oseba Helen Lundin. Prva s svojim čutnim in čustvenim južnoameriškim dožemanjem življenja, druga s harmonično mešanico lepote argentinskih in švedskih korenin, tretja pooseblja izgubljenega mladega švedskega človeka, ki se zateče v samomor³⁰, četrta je ogledalo švedski družbi. Ni naključje, da je Stridsbergova za osrednjo žensko osebo izbrala Nešvedinjo, navsezadnje je bila tudi sama priseljenka. S tem je omogočila distanco opazovalke, ki ji družbeni vzorci v švedski družbi niso bili vrojeni in ki je bila ravno zaradi svoje drugačnosti – nešvedskosti – izziv za svet moških in hkrati alternativa za vlogo ženske v družbi in družini ter s tem tudi za oblikovanje lastne osebnosti. Ženske so pri njej iskale pomoč in nasvete, moški so v njej našli sogovorko, s katero so pretresali osebne in družbene dileme.

Daniel Magnusson poskuša Helen razjasniti atmosfero v odnosih med moškimi in ženskami: »Na jugu ste radi ljubljene, Šved pa želi biti cenjen in spoštovan. Seveda je tudi v njegovem življenju

čas za ljubezen, vendar je kratek kot naše poletje. Ženska mora sprejeti to, da postane mati – ali gospodinja.« V nadaljevanju doda, da je njegova žena Ruth izjema ...

Z Danielom se zapleta tudi v razmišljanja o švedski družbi, ki je razvila visoko socialno državo in s tem prevzela skrb za sočloveka; vsak Šved namreč z davki prispeva k zaščiti državljanov. Helen ve, da je Švedska dežela velikih sprememb na bolje, da je odgovorna demokracija omogočila varnost povprečnim državljanom, a se hkrati sprašuje, ali se človeška toplina in ljubezen res lahko nacionalizirata in nadomestita s socialno blaginjo. Vznemirja jo tudi obilica materialnih dobrin, kar pa Daniel optimistično dojema le kot začetek, kot osnovo za razvoj družbe v duhovnem smislu. Sune Cederlind je seveda ostrejši: »Verjetno mislite, da je socialna pravičnost enaka ljubezni do ljudi. Napačno. Ker se zanašamo na socialno pravičnost, zagotovljeno z zakonom, se nihče več noče obremenjevati z neprijetno človeško ljubeznijo.«

Roman je torej bistveno več kot neizživeta ljubezenska zgodba. Je podoba švedske družbe, kot jo je doživela Helen. Naslov romana *Vår stund med varandra* bi zato upravičeno lahko prevedli tudi kot Ko smo drug z drugim. Helen

³⁰ Samomorilnost na Švedskem je bila v 50. in 60. letih zelo visoka. Glej: Julianne Ohlander: *The decline of suicide in Sweden: 1950–2000*. https://etda.libraries.psu.edu/files/final_submissions/2753 [9. 9. 2014 ob 11.25]

se torej tudi pri sprejemanju Švedske in Švedov ne more otresti spogledovanja s pisateljico Gusti Stridsberg, ki je že leta 1952 v Argentini izdala publikacijo *Vida y cultura en Suecia: cuatro enfoques de una gran democracia*³¹. Za *Švedski inštitut*³², kjer je bila zaposlena, pa je leta 1958 opravila analizo o podobi Švedske v tujini, ki je bila objavljena v knjigi z naslovom *Sverige-bilden i utlandet: utdrag ur Svenska institutets klippbok 1951–57*³³.

*

Vår stund med varandra je zadnje objavljeno delo Gusti Stridsberg, Poleg angažiranih tem je vanj vpleta tudi intimna razmišljanja o ljubezni, veri, staranju in smrti. Z ljubeznijo so tako ali drugače zaznamovane vse osebe v romanu, vendar jo je Helen videla žareti le pri svojih argentinskih znancih. Na Švedskem je ostajala neizgovorjena, neizživeta, zamolčana, izrabljena in celo zlorabljena. Björn jo je našel celo na pokopališču: »Tu sem v tuji deželi, ki jo imam rad. V deželi čustev in čustvenih povezav – brez kakršnihkoli obveznosti.«

Gusti Stridsberg se je prvič zaljubila v – Oscarja Wilda, poročila pa zelo mlada s študentom medicine. Po razočaranju zaradi moževe nezvestobe je šla svojo pot ... Poročila se je samo še enkrat – »po tehtnem premisleku, iz praktičnih razlogov«, da je dobila švedsko državljanstvo.

V romanu se osebe dotikajo tudi vprašanj o religiji – od sveta brez boga, nepoznavanja vsega verskega do Helenine pripadnosti katoliški veri in vere, ki jo je Björn zaznal pri svoji materi: »Mati je pobožna, a ne institucionalno pobožna. Njena pobožnost je dobrota, nezahtevnost, podrejenost neizogibnemu. Stoično krščanstvo. Izgubila je dva otroka, ostal sem samo jaz. Toda ona me ne obsipa z ljubeznijo, modra je, razume, da preveč ljubezni postane težko breme za tiste, ki je ljubljen.«

Dolgo pot je v svojem prepričanju prehodila tudi Gusti Stridsberg – od družinskega judovskega izročila do spogledovanja s komunizmom in nazadnje do srečanj z Bogom, ki vselej dopušča dilemo: »Kdo sme le reči in kdo priseči zares: vanj verujem. Kdo se rotiti in ga tajiti, rekoč: ne verujem?«

Ko je izšel roman, je starost dohitela tudi Gusti Stridsberg. V nasprotju z romaneskno

Helen, ki je bila stara petintrideset let, je bila Stridsbergova že v svojem šestinsedemdesetem letu – v obdobju, ko se večina že umiri. Takšne so tudi podobe ostarelih v romanu: »Oblekla sem jakno in se odpravila v park. Na klopih so sedele starke iz nekih drugih časov, nastanjene v sosednjih hišah, v domovih za obubožane starejše gospe iz dobrih družin. Mežikale so v blede sončni svetlobi. Sedemdesetletnice, osemdesetletnice. Urejeno in mirno.«

Kako se je uredilo življenje Gusti Stridsberg, ne vem, ali se je umirilo, še manj. Toda glede na to, da je pri šestinsedemdesetih izdala roman, se ji je moralo dogajati še marsikaj ...

Smrt je zaznamovala življenje obeh protagonistk, povezanih z romanom *Vår stund med varandra* – Helen je kmalu po poroki izgubila moža, Stridsbergovo je spremljala vse življenje. Na minljivost so ju spominjali tudi nagrobni ki bližnjega pokopališča, ki je kot zelena oaza postalo del urbanega okolja. Helen je mir med umrlimi iskala celo na božični večer.

Ko sem zelo pozno zvečer prišla domov, sem pomislila, da bi za božič morala obiskati svoje dobre in tihe sosedje, grobove v parku. Vzela sem vejice omele in se spustila proti parku. Pred cerkvenimi vrati je stala visoka jelka, katere svetloba je skušala prodreti skozi ledeno meglo. Na večini grobov je luč utripala tudi v lučkah – potomci pokojnikov jih niso pozabili. Šla sem mimo znanih križev in kamnov.³⁴

»Ali ni lepo tukaj? Tako tiho in mirno. Vse je razrešeno, vsega je konec,« je Björn govoril Helen, ko sta se sprehajala po Severnem pokopališču, nekdanjem kraljevem parku. Na velikih zelenih površinah, poraščenih s častitljivo stari mi drevesi in grmovnicami, med kilometri urejenih poti še danes vznikajo starinski nagrobni kamni brez odvečnega kiča, ki dajo slutiti, da so spomin na (ne)znance, ki so živeli nekoč nekje.

V istem pokopališkem parku, kjer sta se sprehajala literarna Helen in Björn, je na ograjenem katoliškem pokopališču pokopana resnična Gusti Stridsberg. Ker nihče ni plačeval najemnine za grob, so ga oddali drugi družini, zato njene imena ni več mogoče najti. V samo nekaj več kot dveh desetletjih so očitno zbledeli trenutki, ki jih je živela z drugimi ...

³¹ Življenje in kultura na Švedskem: štirje pristopi k veliki demokraciji.

³² Svenska institutet.

³³ Podoba Švedske v tujini: izsek iz albuma Švedskega inštituta 1951–57.

³⁴ Gusti Stridsberg: *Vår stund med varandra*, str. 167.

Koroška literarna ustvarjalnost od prvih znanih začetkov do piscev v samostojni Sloveniji

ESEJISTIKA

Začetki koroške besedne umetnosti

Bukovništvo

Zgodovinski sledovi in gospodarska rast koroške krajine so samosvoje zaznamovali njeno književno izročilo. Že od nekdaj so v krajini modrovali **bukovniki** in s svojim delom zapustili prva ustna izročila pa tudi pisna pričevanja koroške književnosti. **Jurij Vodovnik** (*1791, Skomarje, †1858, Skomarje) je bil bukovnik, ljudski pevec in igralec, ki je nekaj časa živel v Mislinji. Bukovnik, mlinar in valhar je bil **Matija Kresnik, p. d. Prosen** (*1823, Leše, †1890, Stražišče). Ljudski pesnik **Anton Lesičnik** (*1836, Selovec, †1915, Št. Jernej nad Muto) je znal tudi citrati, orglati in popravljati orgle. **Jurij Krof, p. d. Kušter** (*1845, Lokovica pri Prevaljah, †1943, Lokovica) je bil ljudski pesnik, kmet in mlinar. Njegov sin, železarniški delavec **Jernej Krof** (*1909, Lokovica, †1993, Ravne na Koroškem), je bil prav tako ljudski pesnik. **Blaž Mavrel** (*1896, Gradiče v libeliški fari, †1977, Strojna) je bil koroški bukovnik in ljudski pevec s Strojne.

Prvi rod koroških piscev

Pisatelj, pesnik in dramatik **Franc Ksaver Meško** (*1874, Gornji Ključarovci, †1964, Slovenj Gradec) je na svojih duhovniških poteh zapustil obsežno in dragoceno literarno zapuščino. *Okrogle in robate storije izpod Pece*, ki jih je napisal **Jože Gradišnik** – vulgo **Šanclov Zepi** (*1884, Črna na Koroškem, †1963, Črna Koroškem), so izdali šele leta 2010, ko so jih po spletu srečnih naključij našli na podstrešju črnjanskega gasilskega doma. V njih je Gradišnik samosvoje in elementarno izrazil dušo svojega kraja. V svoj vrh se je koroška književnost povzpela, ko se je oglasil samorasli pripovednik **Lovro Kuhar - Prežihov Voranc** (*1893, Podgora nad Kotljami, †1950, Maribor) in nam v svojih delih, ki jih je za 12 knjig zbranih del, zapustil pristno pričevanje, saj ga odlikujejo velik pripovedni in oblikovalni dar, naraven in

slikovit jezik in naturalistično pisanje, ki je sproščen izbruh pisateljeve silne moči in neizčrpane življenjske energije. Pesniško zbirko z naslovom *Pesmi* je leta 1929 izdal tedanji mežiški župnik **Anton Bošte** (*1901, Sv. Miklavž nad Laškim, †1959, Mežica). Po osvoboditvi se je koroška besedna umetnost obogatila s samosvojo, kratko, jedrnato in vsebinsko premišljeno besedo **dr. Franca Sušnika** (*1898, Prevalje, †1980, Slovenj Gradec). Uspešne drame in romane je pisala odvetnica, pripovednica in publicistka **Ljuba Prenner** (*1906, Prevalje, †1977, Prevalje). Uživali smo tudi ob delih mladinskega pisatelja, prevajalca, jezikoslovca in urednika **Janeza Gradišnika** (*1917, Stražišče, †2009, Ljubljana). Nato sta nadaljevali literarno izročilo koroške krajine srednja in mlajša generacija.

Srednji rod

Srednja generacija koroških književnikov je vstopila v slovensko literarno tvornost med letoma 1953 in 1960. **Marjan Kolar** (*1933, Slovenj Gradec, †2017, Kotlje) se je že v 60. letih uveljavil s prefinjenim pisateljskim izrazom, estetsko ubranostjo in sugestivnostjo tudi po oblikovni strani. Postal je umetnik, ki je ljudem in dogodkom vtisnil neizbrisno sled miselnih spoznanj, hkrati pa tudi tehten analitik, ki v svojih delih pronicljivo išče globljo psihološko in socialno resnico koroške vsakdanjosti (nagrada Prešernovega sklada za roman *Išči poldan*). Kolarjev sodobnik je bil žal mnogo prezgodaj umrli književnik **Leopold Suhodolčan** (*1928, Žiri, †1980, Golnik), ki je v svojih romanih in krajših pripovednih delih s prepletanjem naturalističnih zasnov in fantastično-grotesknihih situacij opisoval značilno koroško družbeno panoramo in analiziral stopnje njene moralne osveščenosti. V veliko širšem prostoru se je uveljavil tudi kot priljubljen mladinski književnik. **Drago Druškovič** (*1920, Slovenj Gradec, †2009, Ljubljana) je pod psevdonimom **Rok Arih** posegel v folklorno izročilo zamejskega patriarhalnega koroškega kmečkega okolja in ozaveščeno pisal o umiranju tega sveta tako po socialni kot tudi narodnostni strani. V zadnjih delih je bil sodobnejši in je tipal za prisotnostjo trajnejših človeških resnic. V 70. letih se je ogla-

sil **Janez Mrdavšič** (*1928, Črna na Koroškem, †2004, Slovenj Gradec) s svežnjem mladinskih črtic, ki so tenko doživeti orisi otroških doživetij, za njim pa je **Mitja Šipek** (*1926, Šentanel, †2015, Slovenj Gradec) razgrnil pristno, skoraj monografsko podobo rodnega Šentanela.

Mlajši rod

Konec 60. in v začetku 70. let se je začel uveljavljati mlajši rod koroških književnikov. Z Loma nad Mežico je bil doma **Herman Vogel** (*1941, Lom, †1989, Maribor), pesnik, publicist in urednik. V svojih pesniških zbirkah je predstavil tenko doživeto, izrazito refleksivno obarvano liriko. Iz Šmartnega pri Slovenj Gradcu je bila pisateljica **Ivanka Hergold** (*1943, Gradišče pri Slovenj Gradcu, †2013, Trst, Italija). V njenih krajših proznih besedilih je na prvem mestu ženska motivika z grotesknimi ali satiričnimi elementi. V Slovenj Gradcu živi in ustvarja **Niko R. Kolar** (*1945, Slovenj Gradec) vsestranski kulturnik, urednik in pisec krajših proznih besedil in poezije. Na Prevaljah je preživel mladost **Vinko Ošlak** (*1947, Slovenj Gradec), pesnik, filozof, publicist in prevajalec. Njegova lirika je refleksivno obarvana, motivika pa izpričuje minljivost, religijo in kritiko sodobne civilizacije. Z Legna je doma **Marjan Pungartnik** (*1948, Legen), pesnik in publicist. Njegova lirika je po izrazu sodobna, po motiviki pa se približuje folklorni, krajinarski kmečki in ljubezenski. Na Prevaljah je ustvarjal pesnik in pisatelj **Franc Pečnik** (*1948, Slovenj Gradec, †2017, Fara pri Prevaljah). Izdal je zbirko haiku pesmi, v novelah in krajšem romanu *Avtobusna postaja* pa piše o malih ljudeh. Slovenjgradčan po rodu je **Matjaž Hanžek** (*1949, Slovenj Gradec), avtor petih pesniških zbirk, član skupine OHO, sicer bolj znan kot poslanec Združene levice in varuh človekovih pravic. Nekaj pozneje je ravska gimnazija kot prilogo *Vresju* izdala pesniško zbirko *Epilog* (1978), ki jo je spesnil **Stanislav Kac** (*1960), **Gvido Jančar** (*1967) pa je prav tako dobil svoje pesmi ob pomoči ravske gimnazije (*Veter spoznanj*, 1985). Stanislav Kac je kot maturant doživel kar trojni pesniški triumf. Njegovo poezijo je opazil celjski gimnazijec Vinko Möderndorfer in jo uvrstil v izbor srednješolske lirike 1977/78 z naslovom *Pokušina* ter mlademu Korošču omogočil ponatis prvenca z dodatkom *Epilog in misli brez naslova*. Leta 1985 je Kulturna skupnost Ravne na Koroškem izdala pesniško zbirko *Utripi let*, ki jo je spesnila v švedskem Halmstadu živeča Šmarčanka

Marija Hriberšek. Od leta 1986 dalje je ravska železarna izdala svojim sodelavcem nekaj literarnih zbirk. Knjižne prvence so dobili: **Rudi Mlinar** (*Pekoče zvezde*, črtice, 1986), **Ratomir Ilić Kačar** (*Pijani oktober/Pijani oktober*, izbor poezije, 1987), **Đorđe Radović** (*Moja senca/Sjenko moja*, izbor poezije, 1987), **Mitja Šipek** (*Oporoka*, pesmi, 1988). Zdaj že pokojni Hotuljec **Beno Zagrnik** (1948–2003) je leta 1988 izdal svoj pesniški prvenec *Raztreščeni začarani krog*. V Literarnem klubu Slovenj Gradec in v reviji *Odsevanja* so se redno pojavljala še imena drugih pesnikov in prozaistov. Največkrat so se oglašali **Tone Turičnik**, **Jur (Francišek) Juričan**, **Andrej Makuc** in **Vladimir Verdnik**.

Pregled koroške literarne ustvarjalnosti v samostojni Sloveniji (1991–2024)

Danes koroški avtorji nimajo skoraj nobene možnosti, da bi jim knjige izdajale osrednje in znane ljubljanske založbe. Izjeme so bili trije koroški literati. Prvi je pisatelj Marjan Kolar, ki je svojo izjemnost dokazal že s tem, da je za svoj roman *Išči poldan* leta 1968 prejel nagrado Prešernovega sklada. Drugi je pisatelj, filozof in prevajalec Vinko Ošlak, ki je leta 1996 prejel 2. nagrado mednarodnega natečaja za esej v esperantu, leta 2003 pa še Rožančevo nagrado za esej. Tretji je Herman Vogel, pesnik z Loma nad Mežico, ki pa je, žal, umrl veliko prezgodaj. Voglove pesmi so prevedene v srbohrvaščino, nemščino, angleščino, francoščino, madžarščino, slovaščino in albanščino. Veliko sta naredili tudi celjska in celovška Mohorjeva družba, predvsem z izdajo romanov Rudija Mlinarja. In tu bi se skorajda nehalo, če ne bi bilo pomembnega izdajateljskega vložka koroških založb. Precej knjig je našim avtorjem izdala založba ČZP Voranc, d. o. o., Ravne na Koroškem, ki pa je medtem že ugasnila. Tudi *Odsevanja* so v okviru možnosti od časa do časa poleg svoje revije izdala kakšno kvalitetno književno delo. Za največ knjižnih izdaj koroških avtorjev pa sta zagotovo poskrbeli prevaljska založba Mohorjan in slovenjegraška založba Cerdonis. Nekaj je postorila tudi Prežihova ustanova, manj znani in do tedaj večinoma anonimni koroški avtorji pa so svoje prvence morali izdajati v samozaložbi.

Ta pregled koroške literarne ustvarjalnosti nima namena kakorkoli vrednotiti, ločevati, ocenjevati ali kako drugače opredeljevati koroških

avtorjev. Njegov namen je le ta, da prvič poskušamo na enem mestu predstaviti razkošen talent številnih Korošic in Korošcev, ki so se zapisali literarnemu ustvarjanju. Leta 2023 je Cerdonis izdal knjigo Helene Merkač *Knjiga o knjigah*. V njej je skoraj 70 književnih presoj (recenzij in knjižnih predstavitev) koroških avtorjev. Književne presoje, ki jih Helena Merkač s prirojenim občutkom in pravo mero kritične misli piše že celih 28 let, se nanašajo na vse koroške avtorje, ne glede na starost, uveljavljenost in privrženost različnim literarnim smerem in slogom, zato je čisto samoumevno, da mi je služila kot osnovni priročnik za opis sodobne koroške literarne dejavnosti.

Ponatisi in prevodi prvega rodu

Franc Ksaver Meško (1874–1964), »pesnik mehke duše in srca«, je v samostojni Sloveniji doživel ponatis svoje kratke proze za mladino *Mladim srcem*, ki je predtem že izšla v šestih zvezkih. Leta 1994 jo je izdala celjska Mohorjeva družba. Leta 2019 je slovenjgraška založba Cerdonis izdala slovenski strip *Pri Hrastovih*, ki je del Santiaga Martina, zasnovan pa je po Meškovi drami v treh dejanjih, ki je izšla leta 1939.

Prežihov Voranc (1893–1950) je še dandanes aktualen. Številne ponovne izdaje pa tudi prevodi Vorančevih del, pri katerih ima velike zasluge Prežihova ustanova, potrjujejo, da je Prežihov duh še vedno živ. Do leta 1997 je bilo na tem področju sicer še mrtvilo, potem pa se je začelo! Preveč je bilo ponatisov, da bi lahko omenili vse, bomo pa najvažnejše. Tudi številnih elektronskih izdaj ne bomo omenjali.

Leta 1997 je Mladinska knjiga v Ljubljani ponovno izdala Prežihovo kratko prozo *Samorastniki – koroške povesti*. Takoj za tem je leta 1998 sledil italijanski prevod *Doberdoba*. Izdala ga je goriška Mohorjeva družba pod naslovom *Doberdò: gli umili nell'esercito austro-ungarico*. Leta 2000 je Mladinska knjiga ponovno ponatisnila *Samorastnike*. Vorančevim samorastniškim novelam so sledile kar štiri izdaje *Solzice*. Leta 2000 je *Solzice* natisnila Galerija 2 z Vrhniko, istega leta tudi založba Karantanija v zbirki Domače branje. To izdajo je ilustriral koroški slikar Leander Fužir. Leta 2002 je *Solzice* izdala še ljubljanska Mladinska knjiga. Ob 110. obletnici pisateljevega rojstva je leta 2003 Prežihova ustanova izdala bibliofilsko izdajo *Solzice*. Knjiga je izšla v nakladi 230 izvodov z originalnim

rokopisom črtice *Solzice*, s faksimilom Solzic iz leta 1949 z ilustracijami Franceta Miheliča ter spremno besedo in bibliografijo slovenskih izdaj Mihaela Glavana. Bibliofilska izdaja je bila tudi oštevilčena. Leta 2004 je Državna založba Slovenije ponatisnila *Požganico: roman iz prevratnih dni*. V letih 2008/09 smo dočakali še nemški prevod Doberdoba. Izdala ga je Mohorjeva v Celovcu pod naslovom *Doberdò: slowenischer Antikriegsroman*. Ljubljanska Študentska založba je v sozaložništvu s Prežihovo ustanovo leta 2010 izdala v knjižni zbirki Beletrina Prežihov roman *Jamnica: roman soseske* s spremno besedo Urške Perenič in Mirana Hladnika. Sodelovanje obeh ustanov se je nadaljevalo in leta 2011 sta izdali knjigo *Dekle z mandolino: izbor zgodnje krajše proze*, ki ga je uredila in mu spremno besedo pod naslovom Znani, neznani Prežihov Voranc zapisala dr. Silvija Borovnik. Leta 2011 je Mladinska knjiga ponovno ponatisnila *Solzice* z biseri za najmlajše. Zatem se je prevajanja Prežihovih del lotil slavist, pesnik in pisatelj dr. Jozej Strutz iz Celovca. Najprej je leta 2012 v založbi Kitab Verlag Celovec - Dunaj izšla knjiga *Winter in Klagenfurt: Drei Geschichten*. V njej sta bili prevedeni dve značilni poglavji iz potopisa Gosposvetsko polje (Winter in Klagenfurt; Weihnachten in Klagenfurt – Der Weg zum Vater), potopis Če Zila noj Drava nazaj potečo (Sommer in Velden) in Novoletno pismo koroškimi Slovincem (Neujahrsbrief an die Kärntner Slowenen). Zatem se je Strutz lotil prevajanja Jamnice. Leta 2013 je pri založbi Kitab Verlag izšel prvi del pod naslovom *Jamnica: das Dorf in der Kärntner Mulde. Band 1*. Leta 2014 sta izšla še drugi in tretji del. Založnik se je zatem odločil za pogumno potezo in celotno Jamnico istega leta izdal v eni knjigi: *Jamnica in der Senke: Roman einer Dorfnachbarschaft*. Leta 2014 je ljubljanska Študentska založba v sozaložništvu s Prežihovo ustanovo izdala v knjižni zbirki Beletrina še Prežihov roman *Doberdob*. Obširno spremno besedo z naslovom Absolutna vojna po slovensko je napisal ddr. Igor Grdina.

Ni bilo treba čakati dolgo in že smo leta 2016 dočakali nov prevod. Vinko Ošlak je roman *Doberdob* prevedel v esperanto. Prevod sta leta 2016 pod naslovom *Doberdo: la primilita romano de le slovena popolo* izdali Prežihova ustanova Ravne na Koroškem in Esperanto-societo Maribor. Leta 2018 je Mladinska knjiga Ljubljana ponovno ponatisnila *Solzice*, istega leta pa sta ljubljanska Študentska založba in Prežihova ustanova izdali v knjižni zbirki Beletrina še Prežihov roman *Požganica: roman iz prevratnih dni*. Spremno besedo z naslovom Moja domovina je Jazbina! je prispevala dr.

Mateja Ratej. Zatem je mag. Dejan Hrovat prevedel Prežihov roman *Doberdob* v angleščino: *Doberdob. A War Novel of the Slovene Nation*. Knjigo sta leta 2021 izdali ravenska Prežihova ustanova in Javni sklad RS za kulturne dejavnosti – Območna izpostava Ravne na Koroškem. Leta 2021 je Javni sklad RS za kulturne dejavnosti – Območna izpostava Ravne na Koroškem izdal slovenski strip *Pernjakovi*, ki je delo Santiaga Martina, zasnovan pa je po Prežihovi drami iz kmečkega življenja z naslovom *Pernjakovi*, ki je izšla leta 1953, ko jo je dokončal slovenski dramatik Herbert Grün.

Dr. Franc Sušnik (1898–1980) je tretji koroški besedni umetnik prvega rodu, ki je tudi v novejšem času doživel nekaj ponatisov. Leta 1994 sta ARS, d. o. o., Prevalje in Galerija Grad Ravne izdala Sušnikovo knjigo *Koroški zapisi*, ki jo je uredil njegov sin Tone Sušnik. Leta 1998 je Slomškova založba Maribor ponatisnila Sušnikovo leposlovno delo *Rožni venec*. Še istega leta je Pomurska založba ponovno izdala avtorjevo delo *Prekmurski profili* iz leta 1929. Zadnje tri izdaje pa so zasluga Kulturnega društva Mohorjan Prevalje. Leta 1998 je izšla Sušnikova kratka proza *Šenturšeljce*, leta 2001 so mohorjani izdali njegovo delo *Prevaljška legenda*, leta 2018 pa še zbirko *In kaj so ljudje ko lesovi: koroški zapisi*, ki je prvič izšla že leta 1968 za avtorjevo sedemdesetletnico.

Ljuba Prenner (1906–1977) je četrta pisateljica prvega rodu, ki so ji v novejšem času ponatisnili dela. Leta 1992 je ljubljanska založba Mihelač ponovno izdala njeno malomeščansko kriminalno povest *Neznani storilec*. Leta 2006 je slovenjgraški Cerdonis ponatisnil njeno knjigo *Bruc: roman neznanega slovenskega študenta*. Leta 2017 sta založba Cerdonis in Knjižnica Ksaverja Meška Slovenj Gradec ponovno izdali dva njena romana: *Mejniki* in *Življenje za hrbtom*.

Jože (Jožko) Jurač (*1908, Weiz v Avstriji, †1994, Ljubljana) je bil publicist, tiskar in sindikalni delavec. Imel se je za Lešana, ker je že njegov ded Johan prišel z mislinjske strani delat v leški rudnik. Leta 2020 je ob 400-letnici jeklarstva v Mežiški dolini in 200-letnici premogovništva na Lešah Občina Prevalje ponatisnila njegov roman iz leta 1936 *Kraj umira*, ki opisuje propad leškega rudnika. O njem je takrat Edvard Kocbek zapisal: »V knjigi boste našli domačo slovensko resničnost, ki jo lahko napiše samo nekdo, ki je začutil borbo starodavnosti z nenadnostjo časa.«

Izdaje srednjega rodu

Janko Sušnik (*1927, Maribor, †2005, Slovenj Gradec), sin dr. Franca Sušnika, je leta 1952 diplomiral na Medicinski fakulteti v Ljubljani, opravil leta 1968 specializacijo iz medicine dela na Medicinski fakulteti v Zagrebu ter leta 1977 doktoriral na ljubljanski medicinski fakulteti. Strokovno se je izpopolnjeval v Stockholmu, Dortmundu in Berlinu. Leta 1955 se je zaposlil v Zdravstvenem domu Ravne na Koroškem, bil njegov direktor, v letih 1969–1993 pa vodil službo za medicino dela, prometa in športa. Leta 1977 je postal docent, 1991 pa redni profesor za medicino dela na MF v Ljubljani, hkrati pa tudi predavatelj tega predmeta na Filozofski fakulteti in ALU v Ljubljani. Bil je tudi dober amaterski slikar. Leta 2001 je spisal kratko prozo *Pripoved rimskih nagrobnikov iz Dobje vasi*, leta 2002 pa še zgodovinski roman *Turške šance nad Guštanjem*, ki ju je izdalo Kulturno društvo Mohorjan Prevalje.

Janez Mrdavič (*1928, Črna na Koroškem, †2004, Slovenj Gradec) je leta 1997 pri Založbi Voranc izdal roman *Skozi soteske*, ki je poglobljena pripoved o odraščajočem mladostniku, ki se prebija skozi obdobje 2. svetovne vojne in muke izseljenstva v Srbiji do prvih let svobode v Mežiški dolini. Obširno besedilo s 35 poglavji kar kliče po nadaljevanju, a ga pisatelj, ki je res načrtoval prozno trilogijo, žal ni uresničil.

Antonija Senica (*1929, Šentanel, †2021, Maribor) se je rodila v kmečki družini in je že v otroštvu čutila nagnjenje do umetnosti, pela v cerkvenem koru, igrala na ljudskem odru in vodila vaško knjižnico. Profesor Luka Kramolc jo je učil prvih not in jo povabil v Ljubljano, da bi študirala glasbo, a so jo starši dali v kmetijsko šolo. Pozneje je končala bolniško in še srednjo medicinsko šolo v Mariboru, kjer se je tudi zaposlila. Odšla je delat v Nemčijo, kjer je bila 16 let zaposlena na Očesni kliniki v Münchnu. Vključila se je v KUD Triglav in v njem delovala vse do upokojitve. Po vrnitvi v Maribor se je vključila v seniorsko literarno delavnico, pela v Komorni skupini DU Maribor center, igrala na kitaro in nastopala na literarnih večerih od Maribora do avstrijske Koroške. Udeleževala se je srečanj literatov začetnikov in seniorjev, objavljala črtice in pesmi pri Vzajemnosti, Locutio on-line, Mentorju, sodelovala na natečajih (nagrada Ognjišča, uvrstitev v finale na viteškem pesniškem turnirju leta 2001). Bila je članica Mariborske literarne družbe Likus. Dela: pesmi *Poletje s črno-modro*

ptico (Mariborska literarna družba, 1998), kratka proza *Psiha* (MLD, 1998), kratka proza v koroškem narečju *Kruhava torta in drobtinice iz Šentaneli* (samozaložba, 1999), pravljica *Si že kdaj videl jokati srno?* (MLD, 2002), pesniška zbirka *Brana* (samozaložba, 2002), haiku *Po rži diši* – skupaj z Majdo Senica Vujanovič (MLD, 2003), *Začarani vrt pravljič in zgodb* (Unigrafika, 2005), roman *Mojih sedem moških* (samozaložba, 2006), kratka proza *Ne smemo pozabiti* (samozaložba, 2008), pesmi *Najine poti* z Majdo Senica Vujanovič (samozaložba, 2011), *Ljubezenska poezija* (samozaložba, 2013), pesniška zbirka *Moji angeli* (samozaložba, 2013).

Marjan Kolar (*1933, Slovenj Gradec, †2017, Kotlje), pisatelj in urednik glasil železarne, je po upokojitvi v samostojni Sloveniji neutrudno ustvarjal, koroške založbe pa so po 23 letih pisateljevega literarnega molka izdale skoraj vsa njegova novejša dela. Leta 2003 mu je slovenjgraški Cerdonis izdal zbirko novel *Sveto sivo življenje*. V njej so zbrane z velikim občutkom napisane pripovedi, ki so oblikovane kot legende, groteske in osebne izpovedi. Leto pozneje (2004) mu je ista založba izdala roman *Prekrstitve*, ki se dogaja nekje na Koroškem in zapisuje zgodbo velike negotovosti med drugo svetovno vojno, obenem pa izpričuje zvestobo domu in maternemu jeziku. Leta 2005 je izšel pri Cerdonisu še roman *Robinsonova zastava*, ki je nenavadna zgodba o razvoju umetniškega ustvarjanja in strastni predanosti umetniškemu besedilu. Založba Litera Maribor mu je leta 2008 izdala roman *Čas hladnih zvezd*, ki razgrinja melanholično podobo starosti in minevanja, kjer lahko začutimo značilni utrip nekega osamelega industrijsko-kmečkega kraja. Koroški zavod za kulturo Ravne na Koroškem je leta 2008 ponatisnil Kolarjev roman *Sezuj se, kadar stopiš v mošejo: roman o topilcu*. To je roman o garanju in ljubezni, saj pripoveduje o vsakdanu topilca Černjaka, o njegovem trdem delu pri 25-tonski topilniški peči, o njegovi družini in o majhnem svetu železarniških delavcev v perzonalih. Istega leta (2008) je ob 110-letnici rojstva dr. Franca Sušnika Kulturno društvo Mohorjan Prevalje izdalo njegov roman *Primer profesorja Klasinca*, ki ga je pisatelj skoraj pol stoletja držal v predalu. Profesor Klasinc je seveda literarna upodobitev dr. Sušnika, dolgotnega ravnatelja ravenske gimnazije in ustanovitelja študijske knjižnice. Svojo pisateljsko pot je Marjan Kolar sklenil leta 2013 z zbirko kratkih novel *Moji mimohodi* (Kulturno društvo Mohorjan). Bistvo in težo njegovega ustvarjanja pa je v spremni besedi k tej knjigi najlepše razkrila njegova življenjska sopotnica Marija Irma

Vačun Kolar: »Kot malokateri slovenski pisatelj je Marjan Kolar tudi poklicno pisal, vsak dan, a vse kaj drugega kot literaturo. To je bilo izjemno težko, saj je sam sebi, iz v dolgih letih ustvarjenega spleta jezikovno-miselne zgradbe, primerne za književno ustvarjanje, torej bistva lastnega psihičnega aparata, zajemal in trošil za pisanje besedil dnevne rabe, ki nikakor ne segajo na vse ravni ustvarjalčeve zavesti, kakor je to obvezno v književnosti. Tu je razlaga za njegov triindvajsetletni premor v objavljanju – od izida romana *Zvezde in križi* (1979) do kratke proze *Sveto sivo življenje* (2003).«

Tone Turičnik (*1933, Golavabuka, †2005, Slovenj Gradec) je bil ugleden profesor, slavist, literat in urednik. Na koncu je vso delovno dobo ostal na srednji ekonomski šoli in bil v letih 1985 do 1988 tudi ravnatelj šolskega centra. Leta 1994 se je upokojil in vseskozi ostal aktiven v kulturnem in šolskem življenju v Slovenj Gradcu. V letih 1959 do 1979 je bil urednik glasila Mislinjska dolina, urednik Koroškega radia in almanaha Odsevi. Kot neutrujen sodelavec – literarni ustvarjalec, poročevalec in lektor – je bil zvest reviji Odsevanja več kot 20 let. Nepogrešljiv je bil pri pripravah velikih mednarodnih prireditev v Slovenj Gradcu in neutrujen delavec in snovalec kulturnega utripa mesta. Bil je urednik številnih zbornikov, šolskih in drugih, ter dveh fotomonografij Slovenj Gradca. Ob tem razdajanju je večkrat pozabil nase, a kljub temu je izdal tri knjige. Leta 1995 mu je Cerdonis izdal knjigo kratke proze *Bili so z doživetim opisom treh minutih, zanj zelo dragocenih življenj*. Leta 2000 je pri njegovem šolskem centru izšla knjižica literarnih pedagoških spominov *Tudi do roba (in včasih) čez*. Leta 2003 je v samozaložbi izdal knjigo v negovanem slogu in jeziku »za posebna srečevanja in druženja« *Povej babi, dedi, povej*. Že majhna naklada pove, da je bila namenjena le ozkemu krogu njegovih najbližjih. Po njegovi smrti je leta 2006 izšla še knjiga novel *Obraslike* (Cerdonis) z globokim sporočilom »kako življenje boli predvsem tudi od smrti« (Merkač, 142).

Majda Senica Vujanovič (*1933, Šentanel) je nižjo gimnazijo končala na Ravnah, v Mariboru, kjer je po študiju tudi ostala, pa učiteljišče. Pisati je začela šele po upokojitvi in bila zelo plodna. Tudi v svojih pesmih je ostala zvesta svojemu Šentanelu. Dela: *Veter na mojem pragu pesmi poje* (Mariborska literarna družba, 1993), *Mavrica nad Šentanelom* (Fužinar Ravne na Koroškem, 1997), *Čas umira* (Mariborska literarna družba, 1999), *Maribor, pesem moja* (MLD, 2000),

Polončine pesmi (MLD, 2001), *Stopinje v svetlobo* (Grafiti studio, 2002), *Bodi jablana* – ilustracije Irena Polanec (Locutio, 2003), slikanica *Orehek Hopi* (Grafiti studio, 2003), roman *Hana* (MLD, 2005), kratka proza *Kruha je zmanjkalo in druge otroške zgodbe iz Šentanela* (Mohorjan Prevalje, 2005), slikanica *Nace in njegovi strahci* (MLD, 2008), pesniška zbirka *Zarasle stezice* (Mohorjan Prevalje, 2009), pesmice za otroke *Otrokova luč* (MLD, 2010), *Piranske pesmi* – ilustracije Irena Polanec (MLD, 2016).

Marijana Vončina (*1935, Mislinja) je sedaj trdna Starotržanka, ki je svojo službeno pot knjižničarke opravila in sklenila v obeh znanih koroških knjižnicah, v ravenski, ko je bila še 'študijska knjižnica', nato pa v slovenjgraški. Pesnjenja se je lotila šele v zrelih letih, a bila vseeno zelo uspešna. Že leta 1991 je v samozaložbi izdala svojo prvo pesniško zbirko *Rosa na pajčevini* (Slovenj Gradec, 1991), ki jo je leta 1996 ponatisnila založba Voranc z Raven na Koroškem. Za ponatis svojega prvenca je bila hvaležna tudi Karlu Pečku, ki je za naslovnico prispeval pastel z motivom Uršlje gore. Zbirka predstavi »krhko, zastrto doživljajsko in refleksivno liriko zrelega človeka« (Merkač, 32). Druga zbirka pesmi *Jesenske meglice* je izšla pri Cerdonisu leta 2008. Nato je leta 2016 v samozaložbi izdala zbirko pesmi *Svetloba mojih dni*. Leta 2021 je v samozaložbi izdala še svojo četrto pesniško zbirko *Svetlikanja: Haiku in abecedne pesmi*.

Marijan Mauko (*1935, Zagreb, †2013, Mežica) se je rodil v Zagrebu in mladost preživel v Sveti Trojici v Slovenskih goricah. S 14 leti je zaključil šolo in odšel v Mežico, kjer se je želel izučiti za rudarja. Tu se je osamosvojil, a njegov nemirni duh ga je gnal za boljšim življenjem. Leta 1959 je prišel nazaj na Koroško, v Mežico. V tem obdobju rudarske službe se je vključil v življenje kraja in zasnoval številne dejavnosti. Bil je tudi mojster pesniške forme haiku, objavljajl je v številnih slovenskih revijah. Bil je vsestranski ustvarjalec, ljubiteljski etnolog, častilec in varuh pokrajinske kulturne dediščine, slikar, fotograf, urednik, pesnik, pisatelj in publicist. V mežiškem TOM-u je leta 1988 zasnoval rudniški časopis Šumc. Izdal je kar nekaj pesniških zbirk in bil kulturni organizator in animator. Bil je tudi predsednik Literarnega kluba Slovenj Gradec, leta 1995 pa je ustanovil *Literarne večere ob treski*, ki so se v Mežici ohranili tudi po njegovi smrti. Na teh večerih so bili: Janez Švajncer, Vinko Möderndorfer, Kajetan in Jurij Kovič, Alojz Ihan, Miklavž Komelj, Jože Hudeček,

Maja Vidmar ... Mauko je ogromno bral in veliko časa preživel v ravenski knjižnici, kjer je črpal ideje za svoje kulturno in ustvarjalno delo. Ob svoji 70-letnici je doživel sprehod skozi svoje delo kot Obraz kulture v Koroški osrednji knjižnici. Pesniške zbirke: *Gorje neumnemu in druge neumnosti* (1991), *Haiku – Čarovna metla* (1993), *Pocvetke* (1997), *Roža ognjena* (2000), *Haiku, kaj je to haiku?* (2001), *Mavke srebrijo* (2002), *Tanke lunidov* (2002), *Uta na soncu* (2002), *Pot v Zavine* (2005), *Sklepani srpi* (2005).

Marta Repanšek (*1936, Podčetrtek) je prizadevna slovstvena folkloristka. Poučevala je na osnovni šoli v Črni na Koroškem in sourejala lokalno glasilo Črnjanske cajtnge. Najbolj se je uveljavila z zbiranjem folklornih pripovedi. Leta 1995 so izšle v zbirki Glasovi kot 10. knjiga njene *Bajže s Koroške* (Kmečki glas). Nadaljevala je z zbiranjem in leta 2004 je zagledala luč sveta že njena druga knjiga folklornih pripovedi *Večna ura: folklorne pripovedi iz Črne in okolice* (samozaložba).

Martin Knez (*1936, Slovenj Gradec) je bil rojen na majhni kmetiji pod Uršljo goro. Izučil se je za čevljarja, nato se je šolal in bil zaposlen v kadrovski službi Splošne bolnišnice v Slovenj Gradcu. Ukvarjal se je z jazz glasbo. Je član literarne sekcije Društva upokojencev Slovenj Gradec, leta 2013 je izdal v samozaložbi *Kratke zgodbe za zabavo in nasmeh*, leta 2014 je izdal svoj prvi roman *Korman*, leta 2018 pa zbirko kratkih zgodb *Obsesija*. Leta 2023 mu je Kulturni center Maribor natisnil biografski roman *Krmuh*.

Izdaje in prevodi mlajšega rodu

Herman Vogel (*1941, Lom, †1989, Maribor), pretanjeni pesnik, publicist in urednik, po rodu z Loma nad Mežico, najbrž ne bi bil v tem razdelku, ker je tragično in veliko prezgodaj umrl, je pa ob 10. obletnici njegove smrti leta 1999 izbrane pesmi pod naslovom *V pajčevini spomina* izdala Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika. Obsežno izdajo je uredil Miran Kodrin in v bogati spremni besedi obrazložil Voglovo pesniško govorico, saj je »Vogel tipal v težko določljivo snov samega sebe in sveta. Želel je biti slišan in uslišan. Njegove pesmi izžarevajo veliko tesnobe, otožnosti in razočaranja, pa tudi mnogo nežnosti, hrepenenja in sočutnosti«. V zbirki so zbrane najboljše pesmi iz vseh njegovih pesniških zbirk (*Razdalje rastejo, Ko bom bog postal, Romantika je iz groba vstala, Osoje, Pajčevina in sveder*).

Antonia Bernard (*1942, Lovrenc na Pohorju, †2010, Pariz), roj. Grobelnik na kmetiji pri Povhu, je bila profesorica, doktorica slavistike, literarna zgodovinarica, jezikoslovka, prevajalka in slovensko-francoska književnica. Raziskovala je različna področja splošne ter literarne zgodovine in jezikoslovja in veliko objavljala v znanstvenih in strokovnih revijah. Svojo doktorsko disertacijo *Jernej Kopitar in začetki evropske slavistike* je leta 1992 zagovarjala na Novi Sorboni. Posthumno sta v Sloveniji izšli dve njeni leposlovni knjigi: *Slovarček osirotelih besed* (2014), poln mladostnih doživetij in čustev, ter dvojezična pesniška zbirka *Cvetje bolečine/Fleurs de douleur* (2016) z ljubeznijo do narave in intimno izpovedjo o zdomstvu in slutnjah prezgodnje smrti. Antonia Bernard gotovo sodi med premalo znane, a pomembne Slovenke.

Niko Brumen (*1943, Javorje, †2024, Prevalje) je bil pesnik in pisec aforizmov. Znani Črnjan je izdal je le eno pesniško zbirko *Ko bolijo spomini* (ČZP Voranc, 1997), uveljavil pa se je kar z devetimi zbirkami tenkočutnih, grenko-sladkih aforizmov, s katerimi je Slovincem nastavljal ogledalo. Leta 1995 so izšli aforizmi *Misli iz parterja*. Izdal jih je ČZP Voranc Ravne na Koroškem, tako kot tudi skoraj vse naslednje. Leta 1996 so izšli *Natroski*, leta 1997 pa knjiga aforizmov *In obratno: resnica ne potrebuje ličila*. Leta 2000 je Brumen izdal aforizme z naslovom *2001, rokovnik*, leta 2001 pa *Spotakljive misli - premisli človek*. Leta 2001 je izdal še eno knjigo aforizmov *2002, rokovnik*. Leta 2006 mu je Eurograf Velenje natisnil zbirko aforizmov *2006, rokovnik*. Leta 2016 je izdal zbirko aforizmov *Dom & domovanje* in končno leta 2012 še deveto zbirko *777: kam hitiš človek, mar ne vidiš, kam boš prišel?*

Peter Petrovič (*1944, Blaubeuren, Nemčija) je znani slovenjgraški poslovnež, ki ima tudi pisateljsko žilico. Leta 2000 je izšel njegov prozni prvenec *Potovanje senc* (Voranc). Petrovič je segel po sveži, redko obdelani snovi, a »tudi njegov poslanski kolega Tone Partljič je v novelah zaznal avtorjev rahlo ciničen ali celo grob odnos do sveta« (Merkač, 64). Leta 2005 je izdal avtor že svojo drugo knjigo, roman *Lisičina* (Cerdonis), ki ga odlikuje odlična psihološka oznaka osrednje literarne osebe, a bi s svojo neizvirnostjo težko kandidiral za kresnika leta 2005. Leta 2007 so izšle še njegove kratke zgodbe v knjigi *Navadne stvari* (Cerdonis) in leta 2017 roman *Dnevi belušev* (Cerdonis).

Iva (Ivana Marija) Potočnik (*1946, Slovenj Gradec) je Slovenjgradčanka, ki živi na Ravnah

na Koroškem. Kot profesorica slavistike je opravila ogromno raziskovalnega in uredniškega dela. Je izrazita slovstvena folkloristka, zato so take tudi njene knjižne izdaje. Njena knjiga ilustriranih koroških pregovorov *Temne mitne, svetle parne* je izšla leta 2012. Ker je sodelovala v projektih z dr. Tomažem Simetingerjem pri Plesni kulturi v Mežiški dolini in z dr. Marijo Makarovič pri Oblačilni kulturi v Mežiški dolini, ji je leta 2006 Slavistično društvo Slovenije podelilo nagrado za življenjsko delo. Leta 2018 je izšla njena knjiga etnoloških pripovedi *Ljudje in ulice mojega odrasčanja: Slovenj Gradec sredi 20. stoletja*, s katerim je svojemu rodemu »mestu poklonila dragocen biser iz zakladnice njegove snovne, nesnovne in jezikovne kulturne dediščine« (dr. Karla Oder v uvodu v knjigo). Iva Potočnik redno objavlja tudi krajše literarne prispevke v reviji *Odsevanja*.

Vinko Ošlak (*1947, Slovenj Gradec) je doma s Prevalj in je pesnik, pisatelj, filozof, esejist, znani oporečnik in prevajalec. Po treh izdanih pesniških zbirkah iz prejšnjega obdobja (*Pesniški list 10*, *Proletarska lirika*, *Seizmograf čutov*) je leta 1992 izdal svoj prvi roman *Hagar* (Mihelač), ki je družbenokritični roman o posameznikovih in kolektivnih napakah ter zablodah, ki so izražene v glavni literarni osebi, kaplanu Leopoldu Germu, in njegovih faranih. Leta 1995 je Ošlak izdal že svoj drugi roman *Človeka nikar* (Mohorjeva založba Celovec). To je eden boljših spominskih romanov, ki nam zelo izrazito prikaže nepremostljiva nasprotja časa med avtorjem in njegovim očetom. Leta 1998 je izšel še njegov roman *Obletnica mature* (ČZG Voranc Ravne na Koroškem), ki je prav tako družbenokritični roman. Slovenska matica mu je leta 2010 izdala zgodovinski roman *Krst na Auvi*, v katerem piše o dogodkih v letu 745, ko je karantanski knez Borut v zameno za vojaško pomoč Bavarcev na Kimsko jezero poslal pretendenta za karantanski prestol, kneževiča Gorazda in Hotimirja. Bavarci so ju poučili o krščanski veri in ju krstili, s čimer so Karantance spravili pod svojo oblast. V Zagrebu mu je leta 2020 Naklada Lara izdala dvojezično zbirko *Podi i traži = Pojdi in išči*, leta 2021 pa ista založba še zbirko *Seizmograf osjeta = Seizmograf čutov*. Leta 2023 je v Mariboru izšlo njegovo pripovedno delo v esperantu *Mia transtempa letero al Hannah* (Esperantsko društvo).

Marjan Pungartnik (*1948, Legen) je literat, prevajalec, publicist, novinar in urednik. Z literaturo se je začel ukvarjati v gimnazijskih letih, prve objave je doživel v slovenjgraških *Odsevih*, nato v *Dialogih*, *Sodobnosti*, *Problemih*

in Tribuni. Po štirih izdanih pesniških zbirkah iz prejšnjega obdobja (*Žalostinka za galjotom, Večni krsnepar, Pesmi in Svetjelačen*) mu čas samostojne Slovenije ni bil prijazen, zato je svoje pesmi izdal v samozaložbi: *Oglej* (Maribor, 1997), *Tutujka poje za žalost* (Maribor, 2004), *Za zvezdno mizo* (Maribor, 2020) in *Oglej, čas, pozabljenje* (Maribor, 2021). Po prihodu v Maribor leta 1977 je začel organizirati delavnice za mlajše literate začetnike, osnovnošolce in seniorje, kasneje tudi njihova srečanja. Je pobudnik za ustanovitev društva Mariborska literarna družba in njene založniške dejavnosti, organizator okroglih miz in literarnih večerov. Organiziral je nekaj Štatenberških srečanj. V letu 2022 je prejel velenjico, čašo nesmrtnosti na Lirikonfestu v Velenju za vrhunski desetletni pesniški opus in nagrado za življenjsko delo Hrvaškega književnega društva z Reke. Bil je tudi urednik Dialogov, leta 1995 pa je ustanovil prvo slovensko literarno revijo Locutio. Prejel je častno priznanje Regional Lifelong Learning Festivala Skopje 2003 za izjemni primer organiziranja uspešnega vseživljenjskega učenja (18. oktober 2003) in zlati častni znak deželnega mesta Gradec, 17. marec 2006. Pungartnik je pisal tudi za mladino in izdal naslednje pravljice oziroma mladinsko prozo: *Vodni mož in lepa Polona* (Rotis in LG Maribor, 1994), *Sonček, kje si?* (Krščanska kulturna zveza, 1995), *Petre s tepke* (Grafiti studio, 1997), *Razbojnik Kandut in druge pohorske povesti* (Mariborska literarna družba, 2001), *Saj so samo otroci = Es sind doch noch Kinder* (2015).

Barica Smole (*1948, Prevalje) je profesorica slavistike in pisateljica. S starši se je zgodaj preselila v Trebnje. Po novomeški gimnaziji je v Ljubljani študirala slovenščino in ruščino. Objavlja od leta 1990. Leta 1996 je z dokončanjem Jurčičeve viteške povesti *Janez Gremčič* zmagala na literarnem natečaju. Objavila je dve zbirki kratke proze: *Katarina* (1997) in *Igra za deset prstov* (2000). Njena dela so nagrajevale različne žirije anonimnih literarnih natečajev, objavljena pa so bila v različnih zbornikih, na Radiu Slovenija in v mnogih revijah. Leta 2003 je izdala zbirko kratke proze *Kamendan* (Goga, Novo mesto), leta 2007 pri isti založbi kratko prozo *Reka slezenaste barve* in leta 2011 zbirko kratke proze *Tri polovice jabolka*. Njen esej *Prijatelj Prežihov Voranc in Ciril Kosmač* je izšel v reviji Sodobnost leta 2020.

Kristijan Jezernik (*1948, Črna na Koroškem) je mladost preživel s svojimi starši v Žerjavu. Kot doktor medicine je bodočim zdravnikom predaval predmet biologija celice. Kot rezultat svojih

znanstvenih raziskav je objavil v tujini veliko strokovnih člankov. Pozneje se je posvečal slikarstvu in leposlovju. S svojo družino živi v Preserjah pri Radomljah. Leta 2011 je izšla njegova knjiga *Drzne sanje* (samozaložba), ki je biografsko zasnovana pripoved o Jozefu Štruklu, prvem pilotu, doma iz Črne na Koroškem. Leta 2015 mu je celjska Mohorjeva izdala roman *Poljane sle in zla*, leta 2018 je v samozaložbi izdal knjigo *Ugašanje teme: zgodbe severno od juga*. Nato je izšla še četrta knjiga njegovih zgodb z naslovom *Oddaljene bližine* (samozaložba, 2022), leta 2024 pa je v samozaložbi izdal roman *Njene poti, njene sledi*.

Rudi Mlinar (*1949, Dolga Brda) je nedvomno najbolj ploden koroški pisatelj. Po izidu zbirke *Pekoče zvezde* (1986) je literarno umolknil do leta 2004, ko je izdal biografski roman *Ciril iz Šentanela* o svojem starem očetu (Mohorjeva družba Celovec). Potem je spoznal Belokranjko, uspešno pisateljico Ivano Vatovec. Čez nekaj let sta se poročila, se preselila v hiško na obrobju Brežic in pisanje je postalo njuna skupna usojenost. Njegovi romani so si sledili kot po tekočem traku. Leta 2005 je izdal roman *Kjer ptice oneme* (Mohorjeva Celovec in tednik Nedelja), zgodbo o nedolžnih otroških avanturah. Celjska Mohorjeva mu je leta 2006 izdala zbirko črtic *Vstopite*. Istega leta je bil z ženo soavtor knjige *Vsa njegova križpotja* (Založba Salve), romanu o življenju o. Franca Špeliča. Leto pozneje je izšel roman *Postaja* (Goga, 2007). Nato je skupaj z ženo Ivano izdal roman *V senci gore* (Mohorjeva, Celovec, 2008) in v njej predstavil trdno slovensko kmečko družino na začetku 20. stol., ki se ne briga za politiko, ampak jo skrbi le gospodarjenje na svojem gruntu, se pa zaveda, da je slovenstvo v veliki nevarnosti. Nato je izšla knjiga o dr. Francu Sušniku *Prvi doktor* (Mohorjan, 2009), ki smo jo Korošci težko čakali. Ni bilo dolgo in že je Mlinar izdal roman o Francu Ksaverju Mešku *Šepetanje lip* (Mohorjeva Celovec, 2010). V naslednjih šestih letih je izdal sedem knjig: *Gugalnica za dva* (Mohorjeva Celovec, 2011), *Super punca* (Založba Hart, 2012), *Ko ni cvetela ajda* (Mohorjeva Celovec, 2013), *Dobovska simfonija Franca Vagnala* (KD Franc Bogovič Dobova, 2014), *Za mavrico preko oceana* (KD Franc Bogovič Dobova, 2014), *Stopinje v svetlobo* (samozaložba, Stela Šmarješke toplice, 2015) in biografski roman *Sestra Polona* (samozaložba, Stela Šmarješke toplice, 2016). Potem so se Mlinarju »zapisale zgodbe 25 delavcev, zbrane v knjigi z naslovom *Mati fabrika in njeni otroci*« (Merkač 232). Izdala jih je celovška Mohorjeva leta 2017. Celjska Mohorjeva mu je leta 2018 izdala biografski roman *Maks Pleteršnik: teden s slovaropi-*

scem. V samozaložbi je istega leta izdal biografski roman o Antonu Chráski *Luč v temi*. Potem so izšli *Leški knapi* (Mohorjeva Celovec, 2020). Dve leti pozneje je izdal roman *Janez Mencinger: advokat s srcem* (Mohorjeva Celje, 2022). In potem smo dočakali knjigo *Nemirni duh: roman o Prežihovem Vorancu* (Mohorjeva Celovec, 2023). To Mlinarjevo delo pravzaprav ni zgolj Prežihova romanizirana biografija, saj nam obenem slikovito predstavi tudi svet pisateljevega otroštva pod košato Uršljo goro in koroške neustrašne samorasle ljudi. Nazorno oriše vse njegove ilegalne poti po Evropi, ko se je moral, preganjan od takratnega režima, naskrivaj odločati o svoji zavezanosti bistvenim rečem, ki so ga usmerjale in vodile v življenju naprej. Roman Rudija Mlinarja je tako še ena svetla zvezda v mozaiku stvaritev, ki predstavljajo Prežihovega Voranca kot človeka z veliko začetnico in ga postavljajo na tisto mesto v slovenski literarni zgodovini, ki si ga gotovo zasluži. Istega leta je izšel še njegov romski roman *Kamavtu* (Mohorjeva Celje, 2023), v samozaložbi pa je leta 2023 izdal še roman *Volan, okrogel kot svet*, ki ga je napisal po pripovedi Borisa Paniča.

Milena Cigler-Gregorin (*1949, Ihan pri Kamniku) je pesnica, ki že dlje časa živi na Koroškem in objavlja v literarnih revijah *Odsevanja*, *Dialogi*, *Mentor* in *Viharnik*. Izdala je tri samostojne pesniške zbirke: *Regratov cvet* (Galerija Kolar Slovenj Gradec, 1991), *Maučice* (samozaložba, 1998), *Dar histerije* (samozaložba, 2005). Leta 1995 je v samozaložbi izdala knjigo kratke proze z naslovom *Rezina limone*. Njene pesmi povezuje minevanje, ki pa ni zgolj pasivno spremljanje preteklosti, pač pa aktivno, skoraj praznično soustvarjanje sedanjosti in prihodnosti.

Andrej Makuc (*1951, Brde pri Slovenj Gradcu) je slavist, odličen pedagog, govornik, povezovalac prireditve in vsestranski kulturnik. Že dolgo je odgovorni urednik *Odsevanj*, revije za leposlovje in kulturo, zato ni čudno, da se vseskozi zavzema za spoštovanje maternega jezika in njegov ugled. Njegov knjižni prvenec *Spominjam se, a že?* je izšel leta 1995 (Voranc, Ravne na Koroškem). To je zbirka 12 avtobiografskih novel, ki so kritične, a vseeno zdravo ironične. Oblika dokazuje avtorjevo discipliniranost, »jezik pa mojstrstvo, polno bistroumnih drugačnosti« (Merkač, 16). Leta 2000 je izšel njegov roman *Norci*, ki je skupni projekt založb Voranc in Cerdonis. To je nenavaden roman, ki govori o obletnici otroštva nekdanje otroške klape in prinaša več glavnih sporočil, vsa pa se nanašajo predvsem na lepo otroštvo, na čas prvinskosti in

moralne nepokvarjenosti. Leta 2001 (2. izdaja 2011) mu je Cankarjeva založba v Ljubljani izdala knjigo 6 kratkih zgodb *Oči*, pretresljivih slik, kako klapa »srednjih pobarjev«, fantov med 10 in 15 leti, ravna z nedolžnimi živalmi. Ista založba mu je leta 2008 izdala zbirko 11 zgodb z naslovom *Šolniški kruh*, iz katerih se na koncu »izriše učitelj s pravim pedagoškim erosom« (Merkač, 166). Knjiga *Antigonice ali Kljini okljukčki* (Cerdonis, 2010) je knjiga kratkih zgodb, pred branjem katere bi morali nujno poznati slovensko in jugoslovansko zgodovino, grško mitologijo in nekatere znane Slovenjgradčane. Vse to bi moral imeti bralec, da se lahko »zavihti na Makučeve besedne ograje« (Merkač, 181). Pri Cerdonisu je leta 2017 izšla avtorjeva knjiga *Šolske obujene*, ki ni čista literatura, pa vseeno zelo izstopa zaradi svoje specifične jezikovne podobe. In končno je leta 2018 izšla še knjiga *Podobe* (SPUNK, Gimnazija Slovenj Gradec), v kateri je objavil že kdaj objavljene zgodbe z zelo značilnim, inovativnim besediščem, ki krasi tudi druga Makučeva dela.

Jani Rifel (*1952, Črna na Koroškem) že od leta 1982 živi v Slovenj Gradcu. Začel je s pisanjem pesmi, potem pa se je preusmeril v prozo in izdal že štiri knjige. Leta 1993 mu je založba Voranc izdala knjigo kratke proze *Obletnica samote*, ki jo je Cerdonis ponatisnil leta 2011. Njegova druga knjiga je bila *Človeški dotiki* (Cerdonis, 2006). V njej je veliko lepega izražanja, »ki s svojo preprostostjo omogoča bralcu doživetje prvinsko lepega« (Merkač, 145). Leta 2014 je izšla njegova knjiga kratke proze *Razglednice* (Cerdonis), leta 2018 pa še *Dotiki* (Cerdonis), v katerih so lepe »zgodbe o kavici in h kavici« (Merkač, 236).

Vladimir Verdnik (*1952, Radlje ob Dravi) je končal Pedagoško gimnazijo Maribor in diplomiral na prvi stopnji slavistike na PA Maribor. V šolskem letu 1978/79 je poučeval slovenski jezik na OŠ Radlje ob Dravi, 1980/81 je bil vodja šole za gozdarje pri Izobraževalnem centru Lesne Slovenj Gradec, v obdobju 1981–1992 vodja kadrovske službe VIZ Velenje, 1992–2000 pa svetovalec v uradu župana MOV. 1980–1984 je bil član prvega uredniškega odbora literarne revije *Mentor*, 1980–1986 član prvega uredniškega odbora revije *Odsevanja*, 1984–1988 predsednik kadrovske komisije pri republiškem PIS za pedagoško usmeritev v Ljubljani. Dela za otroke: *Poslednji škrat*, knjiga (Pozoj, 1995), *Poslednji škrat*, slikanica (Pozoj, 1997), *Samotna jelka*, knjiga (Voranc, 1998), *Kristalni potok*, pravljica (1999), *Skrivnostna hiša*, kratka proza (2004), *Zgodba o kristalnem potoku*, kratka proza (2007, v angleščini izšla tudi v ZDA).

Slavko Skarlovnik (*1957, Slovenj Gradec), Šentjanžan je ljubil in prebiral lepe knjige že od svojega otroštva, a se je kot podjetnik odločil za drugo pot. Čas za literarno ustvarjanje je našel šele v pokoju, če ne upoštevamo kratkih znanstvenofantastičnih črtic, napisanih med stresnimi obdobji za sprostitev; tudi teh se je nabralo že za celo knjigo. V zadnjih letih piše kot po tekočem traku, saj je napisal in izdal že deset knjig, predvsem življenjskih zgodb.

Romani: *Zadnja vožnja* (Primus, 2017), *Katarza* (2017), *Njuni štirje možje* (2017), *Ilka* (2017), *To ne* (2017), *O človeku, ki ni imel krompirja* (2017), znanstvenofantastična trilogija *Dnevnik nekega angela*, 1. del (2018), *Dnevnik nekega angela*, 2. del (2018), *Dnevnik nekega angela*, 3. del (2018), kriminalni roman *Krvavi park* (2020).

Aleš Tacer (*1958, Remšnik) je obiskoval Pedagoško akademijo v Mariboru, zaposlen pa je v NLB, d. d., Ljubljana kot programer analitik v računalništvu. Piše pesmi in prozo, tudi radijske igre in drame. Najbolj se je uveljavil s pravljicami, saj velja za enega najbolj plodovitih koroških piscev pravljic. Objavlja v različnih revijah in časopisih, sodeloval je v zbornikih *Srebrne niti*, *Ostanejo sledi* (Drumac, 1999), *Pesmi moji domovini* (Hrastnik, 1998), *Aritas Satira* (Šmarje pri Jelšah, 2001), v dvojezičnih zbornikih Kulturnega društva Mostovi iz Maribora *Vezi med ljudmi*. Je pisec besedil za narodnozabavne ansamble, lektor, korektor in urednik zbornikov Literarne skupine Utrip zgornje Drave, Šepet Dravske doline, Utripanja, Obdravska vrtinčenja, Valovanja, Prepletanja, Odstiranja ter več deset publikacij drugih avtorjev. Dela: *Hodim na ozare*, pesmi (Drumac, 1998), *Dogodivščine male Ideje*, pravljice (Mariborska literarna družba, 2000), *Spomini nekega povprečneža*, roman (samozaložba, 2000), *Zgodnji maturant*, mladinski roman (MLD, 2000), *Pomladni pridih smrti*, kmečki roman (MLD, 2002), *Pustolovščine mravljinka Rjavka*, pravljica (MLD, 2005), *Rjavko reševalec*, pravljica (MLD, 2006), *Zlati ključ*, najstniška detektivka (MLD, 2012), *Razpršene podobe*, pesniška zbirka (MLD, 2012), *Lačna ježka* (MLD, 2012), *Čarobno drevo in čudežna kuharnica* (MLD, 2014), *Netopirček Gogo* (MLD, 2016), *Belouško boli zob* (MLD, 2017).

Primož Suhodolčan (*1959, Črna na Koroškem) je doma s Prevalj. Prve korake v svet literature mu je pokazal oče, pisatelj Leopold Suhodolčan. Po očetovi smrti je nadaljeval zgodbe o Naočniku in Očalniku v Pionirskem listu in zgodbe o Petru Nosu v Cicibanu. Primož je danes eden najbolj

branih slovenskih pisateljev za otroke in mladino. »Trije določujoči členi Suhodolčanove mladinske proze so humor, medbesedilnost in medijskost,« pravi dr. Igor Saksida. V akciji *Moja najljubša knjiga* je njegovo delo *Košarkar naj bo!* dobilo priznanje moja najljubša knjiga leta 1999, 2000, 2001, 2002 in 2008. Nominacije za nagrado desetnica za knjige: *Živalske novice 2* (2004), *Pica je kraljica* (2005), *Doktor za osle* (2008). Zlato Prežihovo priznanje Občine Ravne na Koroškem je prejel za dolgoletno delo in razdajanje na področju kulture (2001), v letu 2012 pa je prejel posebno priznanje občine Ravne za izjemne dosežke v kulturi v letu 2011. Mladinska proza: *Košarkar naj bo!* (1994, 1995, 1996, 1999, 2002), *Živalski vrt Petra Nosa* (1996), *Peter Nos: Štirje letni časi* (1996, 2011), *Peter Nos: Najlepše je doma* (1996), *Peter Nos in prijatelji* (1996, 2011), *Peter Nos je še vedno vsemu kos* (1996), *Kolesar naj bo!* (1997, 1999), *Živalske novice 1* (1998, 2007), *Ranta vrača udarec!* (2000, 2002, 2008), *Lunjani in Zemljani* (2001), *Živalske novice 2* (2001, 2010), *Ribo na glavo, pa spat!* (2003, 2009), *Ti kanta požrešna!* (2003, 2010), *Pica je kraljica* (2004, 2009), *Stara muha, dobra juha* (2005, 2009), *Kuža, zaljubljen kot pes* (2005, 2010), *Peter Nos in strahotepci* (2006), *Veliki Bum Bum Čigum* (2006, 2010), *Milo Strašilo* (2007, 2010), *Doktor za osle* (2007, 2010), *Maks pa Sanja* (2008), *Peter Nos in športni dan* (2009), *Živalske novice 3* (2009), *Vitez brez krave* (2010), *Peter Nos: Živalski vrt* (2011), *Hud planet* (2011), *Peter Nos in zimski smeh* (2012), *Peter Nos in vesele počitnice* (2013), *Peter Nos je še vedno vsemu kos* (2013), *Lipko in KošoRok* (2013), *Tina in medvedja moč: Tina Maze, resnična pravljica* (2016), *Goran: legenda o zmaju: Goran Dragič* (2017), *Ribo na glavo, pa spat* (2018), *Veliki Bum Bum Čigum* (2018), *Kolesar naj bo* (roman, 2018), *Ranta vrača udarec* (2018), *Anže: ledeni kralj: Anže Kopitar* (2018), *Pica je kraljica!* (2022), *Vitez brez krave* (2022), *Primož in bajk: neverjetna dirka: Primož Roglič, resnična pravljica* (2021, 2022), *Košarkar naj bo* (roman, 2022), *Peter Nos: Kaj bom ko bom velik?* (2023), *Janja in čudežna roža* (slikanica, 2024). 1993–2000 je na Koroškem radiu v Slovenj Gradcu skupaj z Mirjam Lapanja vodil oddajo za otroke Popek. Oddaja je potekala v živo (preko 380 oddaj).

Jani (Janko) Mlakar (*1959, Slovenj Gradec) je knjige in pisanje vzljubil že v otroštvu. Po rodu je s Koroškega (Ravne na Koroškem), zdaj pa že več kot dvajset let živi v Piranu in temu mestu je posvetil kar nekaj svojih knjig. Med njimi je tudi roman *Najboljša kava je pri šiptarju*. V zgodbah prebivalcev, ki so polne nepredvidljivih in domišljijjskih zapletov, z velikim smislom

za humor slika življenje v obmorskem mestu, ki se mnogim naključnim obiskovalcem zdi idilično in romantično. A lepe stavbe so le očarljiv videz, življenje v mestu je treba spoznati od blizu. Ljudje v Piranu so prišleki z vseh vetrov, zato ga pisatelj imenuje kar Balkansterdam. Opaža, da je to mesto številnih nasprotij, ki funkcionira brez napisanih pravil in kjer se zdi vse začasno. Trdne so le stavbe, tesno zasidrane druga ob drugo. Dela: roman *Liličev gospodar* (Založniški atelje Blodnjak, 2005), roman *Najboljša kava je pri šiptarju* (Blodnjak, 2006), roman *O ti frdamani cigan* (Blodnjak, 2007), roman *Hladen golaž s toplim pivom* (Blodnjak, 2009), roman *Ne ga srat* (Blodnjak, 2012), pesniška zbirka *Tebi pesem pojem* (Chiara, 2020).

Cvetka Bevc (*1960, Slovenj Gradec), nekdanja Ravenčanka, je uspešna pisateljica, pesnica in glasbenica. Po končani Gimnaziji Ravne je leta 1987 diplomirala na FF v Ljubljani iz muzikologije in primerjalne književnosti. Bila je asistentka na Oddelku za muzikologijo FF v Ljubljani, glasbena oblikovalka na RTV Slovenija, samostojna kulturna ustvarjalka in glasbena pedagoginja. Ustvarila je bogat opus radijskih iger za otroke in odrasle. Piše tudi prozo za mladino in otroke. Za zbirko kratkih zgodb *Zgodbe iz somraka* je prejela literarno nagrado mreže mest 12 s Pazinskih literarnih srečanj. Za svoje delo je na natečajih Radia Slovenija prejela nagradne odkupe za radijsko igro, pravljico in kratko prozo. Nagrada za ciklus poezije O angelih in drugih bitjih tržaške revije Mladika.

Romani za odrasle: *Soba gospe Bernarde* (2007), *Ina* (2011), *Potovci* (2012), *Sence* (2020), *Ptiči* (2022), *Sara, ples in roža* (2023). Kratke zgodbe: *Zgodbe iz somraka* (2007), *Polomljeni vilin* (2010), *Libar* (2013), *Izpovedi črnega mačka* (2020), *Ptiči* (2022). Mladinski romani: *Prigode Špelce Žvekič* (2003), *Škampi v glavi* (2010), *Desetka* (2011), *Božiček v ušesu* (2019), *Stekleni plamen* (2020), *F. A. K.* (2021). Pesniške zbirke: *Prelet žerjavov* (2004), *Med ločjem* (2005), *Odbleski* (2009), *Siringa* (2017), *In vendar sem* (2020), *Odhajanje za začetnike* (2022), *Pesmi in plesi smrti* (2023). Knjige za otroke: *Klavirski duhec Jošti* (2005), *Abecednik zaljubljenega krastača* (2007), *Labod Zaki najde starše* (2008), *Veverica Mica in druge pravljice iz Zelenega gozda* (2009), *Pesem za vilo* (2009), *Moja družina* (2011), *Rado in Bratovščina zelenega kamna* (2011), *Kokoška Slavica/Petelin Vladimir* (2012), *Razmislek* (2013), *Čivknjeno od začetka do konca* (2013), *Rumi, perzijski mačkon* (2018), *Modri med* (2020), *Poletje z utrinki* (2022).

Silvija Borovnik (*1960, Slovenj Gradec), uveljavljena koroška književnica, Dravograjčanka, univerzitetna profesorica v Mariboru, pisateljica, prevajalka, literarna zgodovinarica in publicistka. Diplomirala je iz slovenščine in nemščine na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je opravila tudi magisterij in doktorat iz zgodovine novejšje slovenske književnosti. Bila je lektorica za slovenski jezik na univerzah v Krakovu in Gradcu. Zdaj je redna profesorica za slovensko književnost na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Raziskovalno se ukvarja s sodobno slovensko prozo in dramatiko, posebno pozornost namenja ustvarjalnosti slovenskih književnic, pa tudi slovensko-avstrijskim/nemškim in slovensko-poljskim literarnim stikom. Iz njenega bogatega delovanja izstopajo dela: *Strašljivke*: kratka proza (Wieser Celovec - Salzburg, 1990), *Slovenija, moja Afrika: eseji in zapisi* (Voranc, 1993), *Pišejo ženske drugače?* (Mihelač, 1995), *Študije in drobiž* (Voranc, 1998). Poleg kratke proze in publicistike piše literarnozgodovinska dela ter prevaja iz nemščine, posebno Petra Handkeja.

Irena Pajnik Beguš (*1960, Slovenj Gradec) je Korošica iz Dravograda, ki živi in dela v Ljubljani. Po poklicu je medicinska sestra in aktivno sodeluje na pesniškem portalu Pesem.si. Do sedaj je izdala pet pesniških zbirk in več romanov. Pesmi: *Od tu in tam padlo v dlan* (samozaložba, 2015), *Prepišno* (2019), *Semena oblakov* (2019), *Prišlice* (2020), *Za vse Ane na vmesnih postajah* (2023). Je dobitnica pesniške nagrade kresnica 2023. Pod umetniškim imenom Irene Begush je pri založbi Kiroja Ig izdala šest romanov, zgodovinskih romanc: *Skrivnost v haremu* (2018), *Skrivnost v dvorcu* (2019), *Skrivnost med platnicami* (2020), *Skrivnost iz preteklosti* (2021), *Skrivnost v Višavju* (2023), *V vrtinčenju časa* (2023).

Bojana Verdinek (*1960, Slovenj Gradec) je profesorica slovenščine, zaposlena na Osnovni šoli Prežihovega Voranca na Ravnah na Koroškem, nazadnje kot ravnateljica, živi pa v Kotljah. Ljubezen do slovenskega jezika in narodove dediščine izkazuje s svojim poklicem in prostočasnim delom. Je vsestranska kulturna delavka v Kotljah in domači občini. Piše za različne strokovne revije, npr. *Slovenščina v šoli*, *Slovstvena folkloristika*, *Obdobja 25*, *Jezik in slovstvo* in *Odsevanja* in pri tem namenja več pozornosti slovstveni folklori, zbrala in objavila je namreč pripovedi o Franu Ksaverju Mešku, Ljubi Prenner, Prežihovem Vorancu in Jakobu Sokliču. Leta 2002 je v zbirki Glasovi izdala knjigo *Lesene cokle* (Kmečki glas, Ljubljana). V njej je poleg folklornih pripovedi s

starodavno bajčno motiviko ujela in ohranila tudi precej spominov na pomembne Korošce.

Tatjana Strmcnik (*1961, Slovenj Gradec) je ravska pesnica in pisateljica, predvsem pa ljubiteljica življenja – živahna, nasmejana in hvaležna. Njena najnovejša pesniška zbirka *Poljub metulja* je knjiga, ki prekipeva od iskrenosti pronicljive opazovalke in premišljevalke, ki bralca omreži s svojo preprostostjo in vitalizmom. Dela: pesniška zbirka *Živimo v hiši jezika* (Zveza kulturnih društev Mežiške doline, 1998) z oceno Marjana Pungartnika na zavihku knjige, knjiga za šolske otroke *Lečka in Dečka* (samozaložba, 2000), *Zbiralka želja: pesmi* (KD Žarek Brežice, 2006), pesniška zbirka *Poljub metulja* (KD Franc Bogovič Dobova, 2023).

Barbara Katarina Simoniti (*1963, Slovenj Gradec), pesnica, pisateljica, prevajalka, anglistka in slovenistka od leta 1995 živi v Ljubljani kot svobodna književnica in prevajalka. Diplomirala je iz slovenske književnosti pri Borisu Paternuju z nalogo *Razsežnosti tišine v Kosovelovi poeziji*. Za angleško diplomsko nalogo je dobila študentsko Prešernovo nagrado. Opravila je tudi angleški magisterij in leta 1995 pridobila doktorat iz literarnih znanosti. Dela: knjiga novel *Razdalje*, 1998, pesmi (*Zatišnost*, 1997, *Zlati dež*, 2000, *Sončni obrat*, 2021, *Voda*, 2012), mladinska dela (*Močvirniki*, 2012, *Arčibald: Nemir v Jablanovem Dolu*, 2020, *Las na koži*, 2020, slikanica *Andrej nespanec*, 2022).

Matjaž Pikalo (*1963, Slovenj Gradec) je po rodu z Leš, kjer je bil doma njegov ded in je mladost preživel njegov oče. Gimnazijo je obiskoval na Ravnah na Koroškem, študiral na Filozofski fakulteti v Ljubljani, nato še v Parizu in je diplomirani etnolog in sociolog kulture. Bil je napovedovalec na Radiu študent, igralec v gledališki skupini Ana Monró, ustanovitelj in pevec glasbene skupine Autodafé, nastopal je v filmskih in video projektih. Kot svobodni umetnik živi in dela v Ljubljani. Objavljal je v Mladih potih, Apokalipsi, Razgledih, Dialogih, Literaturi in Novi reviji. 1995. leta je postal član Društva slovenskih pisateljev. Leta 1998 je prejel mednarodno nagrado Pablo Neruda za poezijo v Trstu. Istega leta je bila plošča *Le voyage imaginaire* (Namišljeno potovanje) skupine Autodafé izbrana med pet najboljših domačih glasbenih izdelkov v tistem letu. Pikalovo prvo pesniško zbirko zaznamujejo potovanja, v drugi je pesniška odisejada namenjena iskanju samega sebe, odkrivanju duhovnega središča, v tretji se osredotoči v povodnost ljubezenske zgodbe, ki jo uvajata naslovn

besedi, v tretji zbirki pa je potovanje dvojno: je vzpenjanje, ustvarjanje in omagovanje, drsenje navzdol. Za mladinsko delo *Luža* je v letu 2002 dobil nagrado večernica, leta 2004 pa častno listino slovenske sekcije Ibby. Romani: *Modri e* (Cankarjeva založba, 1998), *Drevored ljubezni in vojne* (2001), *Evropa 2000 – igrivo bojišče narodov* (2001), *Dežela angelov: poročilo* (2011). *Pesniške zbirke*: *V avtobusu* (1990), *Dobre vode* (1991), *Pes in plesalka* (1994), *Bile* (1996, ponatis 1997), *Rekla si, da hočeš* (2016), *Ameriški sprehajalec: duh s knjigo in sekiro* (2021), *Riba z zlatimi brazgotinami* (2022), *Ljubezen, znanost jarma* (2023). *Knjige za mladino*: *Prisluhni školjki* (2001), *Luža* (2001, ponatis 2003, 2012), *Palčica* (2002), *Samsara, deklica, da ji ni para* (2003), *Samsara* (2005), *Vrtnar* (2007), *Marinamarina* (2007), *Misli dobro in modro* (slikanica, 2007), *Genija* (2009), *Rdeča raketa: fant, ki se je smejal življenju* (2015).

Duška Meh (*1964, Slovenj Gradec) pripada družinski veji, ki je začela rasti v vasi Pameče pri Slovenj Gradcu, njeni starši pa so prišli tja iz Šentvida nad Mislinjo. Duška se z literarnim ustvarjanjem ukvarja že od otroških let. Objavljala je v otroških in mladinskih revijah ter šolskih glasilih in bila večkrat nagrajena. Še kot študentka je bila tehnična in odgovorna urednica Medicinskih razgledov. Za raziskovalno delo med študijem je prejela tudi študentsko Prešernovo nagrado. Nato je leta 1989 diplomirala na medicinski fakulteti, leta 1992 magistrirala in leta 1995 doktorirala. Kot znanstvenica je samo s področja nevrologije objavila kar 26 izvirnih in 14 preglednih znanstvenih člankov, tudi v tujih revijah. Ponaša se tudi s kakimi dvajsetimi objavami besedil z njenih predavanj na znanstvenih konferencah. Objavila je dve pesniški zbirki za odrasle: *Jočeš, moj mali pajak?* (Prešernova družba, 2001), *Nikoli ne vprašaj, zakaj* (Mohorjeva družba Celje, 2004).

Blaž Prapótnik (*1966, Slovenj Gradec) je osnovno šolo obiskoval v Slovenj Gradcu in kasneje strojno tehnično šolo v Velenju. Po prihodu iz JNA je odšel na študij v Ljubljano, nato opravil pripravništvo in se zaposlil v tiskarni kot tiskar in grafik. Izobraževal se je ob delu in nadaljeval z delom v grafičnih studiih kot tehnični urednik in oblikovalec. Aktiven je še na drugih področjih, predvsem v kulturi in glasbi. Je pesnik, publicist, urednik, kulturni delavec in glasbenik. Že pred 'pravimi' pesniškimi zbirkami je izdal tri pesniške zvezke, opremljene z lastnimi likovnimi iskanji: *Posqs št. 1* (1988), *Krik iz labirinta* (1989), *Strgane stru(pe)ne* (1991). Leposlovje, predvsem poezijo, je objavljaval v slovenskih literarnih revijah. Urednik lepo-

slovnih knjižnih izdaj pri slovenjgraški založbi Cerdonis. V okviru te dejavnosti pripravlja in vodi pogovore in sodeluje na predstavitev koroških avtorjev ter edicij. Kot član ožjega uredniškega odbora, kot avtor pa še dlje, sodeluje z Odsevanji (glavni in grafični urednik ter predsednik društva). Revijo je tudi vsebinsko in grafično prenovil. Ustvarja avtorsko glasbo v zasedbi Blažev žegen (ex Ex animo, zgoščenka *Ekslibris*, samozaložba, 2001), ki predstavlja songe, kombinirane na besedila iz pesniških zbirk. S songi nastopa sam, v duetu ali z zasedbo v okviru literarno-umetniških prireditev doma in v tujini. Pesniški zbirki: *Pegaz prebija zvočni zid* (Voranc, 1992, spremna beseda Ciril Zlobec), *V redu kaos* (Cerdonis, 1996, spremni besedi Marjan Pungartnik in Milan Vincetič), *Blažev žegen: songi* (Cerdonis, 2005), razne literarne zvrsti: *Med sončne kroge sedem* (Cerdonis, 2021, spremna beseda Zoran Pevec).

Majda Pajer (*1967, Slovenj Gradec) se je rodila v Slovenj Gradcu kot prvi otrok šestčlanske družine. Otroška leta in mladost je preživljala v domačem Plešivcu pri Velenju. Njena tiha želja, postati umetnica pisane besede, živi v njej že od malega. Pesem v njej pa se je prebudila nekoliko kasneje – v najbolj občutljivih letih mladega človeka – in tam živi še danes. Dolgo je pisala pesmi in prozo le zase, potem pa se je odzvala na slovenske literarne natečaje za pesem, kratko zgodbo, roman. Nekaj časa je svoje prispevke objavljala tudi v lokalnem časopisju, medtem pa na skrivaj upala na svojo veliko priložnost – izdati svoje literarno delo v knjigi. Želja se ji je izpolnila leta 2008, ko je po naključju odkrila spletno založbo KATR. Svoje dotedanje delo je zbrala in izdala v treh knjigah. Oktobra 2008 je izšla njena prva knjiga, pesniška zbirka z naslovom *Ko se mrak oči dotakne* (Založba KATR, 2008), konec decembra istega leta pa še zbirka kratkih zgodb *Kaj ima Rdeča kapica v košarici* in roman *Vonj črne zlata*. Z veseljem se je odzvala na povabilo knjižnice v Mislinji, kjer ji je bilo 24. aprila 2009 dano predstaviti svoje delo številnim Mislinjčanom in drugim, ki so si vzeli čas in jo sprejeli kot domačo avtorico. Ko se umakne v svet, ki je samo njen, pa piše svoje knjige. Izšla ali ponatisnjena so bila še tale njena dela: kratka proza *Magdalence* (Ekslibris, 2010 in KATR, 2010), kratka proza *Mušnice so lepe* (samozaložba, 2011), pesniška zbirka *Naslonim se nate* (samozaložba, 2011), ponatis romana *Vonj črne zlata* (Ekslibris, 2011), druga izdaja kratke proze *Kaj ima Rdeča kapica v košarici* (Ekslibris, 2011), 2. izdaja pesniške zbirke *Ko se mrak oči dotakne* (Ekslibris, 2011).

Aleksandra Stermec Perovec (*1968, Slovenj Gradec) je Ravenčanka. Kot pravnica je v službi na Mestni občini Slovenj Gradec, v prostem času pa najraje pesni. Veliko je objavljala v reviji *Odsevanja*, leta 1992 je izdala svojo prvo pesniško zbirko *Podobe v temi: 1990/92* (samozaložba). Tudi njena druga zbirka *Gola in sama* je leta 1997 izšla v samozaložbi. Recenzent zbirke je bil Tone Pavček, ki je ugotovil, da je to »literatura, ki se ne meni za metaforične okraske, za pesniška sprenevedanja ali sentimentalno vzdihovanje«.

Bernarda Vrečko (*1964, Slovenj Gradec) je doma v Radljah ob Dravi in je profesorica nemščine in slovenščine na ravenski gimnaziji. Pesnila je že kot gimnazijka in študentka, potem pa je za nekaj časa obmolnila. Veliko pozneje je v samozaložbi izdala lepo pesniško zbirko *Kot Severno morje* (2021). Izbor, urejanje in spremno besedo k njenim pesmim je prispeval dr. David Bedrač, ki je ocenil pesniško zbirko kot »prefinjeno anatomijo žalosti«.

Boža Božena Lesjak (*1968, Slovenj Gradec) je profesorica, vaditeljica joge smeha, oblikovalka, pisateljica pravljic in ženska mnogih talentov. Leta 1994 je diplomirala na Pedagoški fakulteti v Ljubljani, začela učiti v Ljubljani, od leta 1995 pa poučuje na Drugi OŠ Slovenj Gradec. Leta 2015 so ji podelili naziv svetnica, leta 2013 pa je prejela Vrunčevo nagrado. Z družino živi in ustvarja v rodnem Slovenj Gradcu.

Dela za mladino: kratka proza *Babica s pripovedovanjem*, *Matic z velikim spoznanjem* (Smarteam, 2018), slikanica v angleškem jeziku *Who laughs is a hero!* (2022), slikanica v srbskem jeziku *Ko se smeje, junak je!* (2022), slikanica *Misli imajo veliko moč* (2023), kratka proza *Kdor se smeje, je junak: priredba za lahko branje* (2023). Poleg tega je izdala nekaj svojih slikanic še v albanskem in nemškem jeziku.

Novi literarni rod

Klavdija Zbičajnik Plevnik (*1972, Slovenj Gradec) je Slovenjgradčanka, ki živi na Ravnah in ustvarja pod umetniškim imenom Klavdija KIA Zbičajnik. Je diplomirana upravna organizatorica. Pesmi piše že od desetega leta. Po letu 2002 jih je začela objavljati na internetu. Tako se je »rodila KIA – in ostala«. Pesniške zbirke: *Svetilnik na arhaiku* (KATR, 2009), *Zasinjelo morje* (samozaložba, 2011), *Sanjan sel sveta* (samozaložba, 2019), razne literarne zvrsti: *Svetilnik ni pristanišče* (samozaložba, 2022).

Saša Fužir (*1973, Slovenj Gradec) je univerzitetna diplomirana socialna pedagoginja in živi v Črni na Koroškem. Pesniti je začela že v gimnaziji in veliko objavljala v literarnih glasilih. Ravenska založba Voranc ji je leta 1997 izdala zbirko *Nedolžnost besa*, ki jo je ilustriral njen oče, slikar Leander Fužir. V njej je »sveža, razberljiva in prepoznavna avtopoetika, ki s tematiko zaokroženo premišljeno izpovedjo kaže na dozorelo pesniško dejanje« (po Andreju Makucu na zavihku zbirke). Slovenjgraški Cerdonis je leta 2005 izdal njeno drugo zbirko *Mušja kraljica*, ki jo je tudi ilustriral njen oče, tehtno spremno besedo pa je zapisal Matjaž Apat, ki ugotavlja, da je ta zbirka svojevrstno nadaljevanje pesničine zastavljene teme, trčenja moškega in ženskega sveta. Ker na Slovenskem tako rekoč ni na razpolago knjig, ki bi bile prirejene za učenje in branje ljudi s posebnimi potrebami ali pa začetno opismenjevanje tujcev, so v sklopu Evropske prestolnice kulture v slovenjgraškem Zavodu Risa priredili in izdali dve klasični deli, Tavčarjevo Visoško kroniko in prozno prirejeno Shakespearjevo igro Romeo in Julija. Knjigi, tako imenovano *Lahko branje*, so predstavili v Knjižnici Mirana Jarca, soustvarjalca navedenih knjižnih izdaj pa sta bila Saša Fužir in Blaž Prapótnik. Kakovostno branje je namreč splošna pravica, s projektom *Lahko branje* pa želijo delček temeljne književnosti za odrasle približati prezrtim bralcem, ki teh zgodb zaradi raznih omejitev ne zmorejo brati v izvirni obliki.

Anja Zag Golob (*1976, Slovenj Gradec) je po rodu s Prevalj. Je pesnica, urednica, kritičarka, dramaturginja in prevajalka. Študirala je filozofijo in primerjalno književnost. Potem je najprej živela v Ljubljani, sedaj pa ustvarja v Mariboru. Izdala je že pet samostojnih pesniških zbirk. Prva pesniška zbirka nosi naslov *V roki* (Litera, 2010). Za drugo zbirko *Vesa v zgibi* (MK, 2013) in tretjo *Didaskalije k dihanju* (samozaložba, 2016) je prejela Jenkovi nagradi, za četrto zbirko *da ne da ne bo več prišla da ne bo da me žge da se odganjam ...* (samozaložba, 2020) pa nagrado kritiško sito. Njena peta pesniška zbirka je *Watson* (samozaložba, 2023). V njej je 32 nerimanih pesmi, središče vsega pa je njen pes, pravzaprav kuža, ki maha z repkom in je metafora za marsikaj drugega. Poln je pesniških podob in miselnih vozlov, ki so značilni za druge njene zbirke. Njene zbirke so doslej v prevodih izšle v nemščini, hrvaščini, srbsščini in poljščini, posamezne pesmi ali cikli so poleg teh prevedeni še v bolgarski, madžarski, španski, češki, makedonski, nizozemski in francoski jezik ter uvrščeni v antologije.

Aleksandra Kocmut (*1976, Slovenj Gradec) živi na Ravnah na Koroškem in je večna raziskovalka, skozi poezijo od nekdaj pripeta na svoj resnični jaz. Izdala je tudi veliko leposlovja za otroke in odrasle ter dva priročnika. Sama pravi: »Beseda je torej moje glavno orodje.« Dela: *Moje kitice* (Prevalje, 1990), kratka proza za otroke *Na otoku Puklmec* (Morfem, 2008), slikanica *Zaskorjena* (2009), roman *Trije razlogi* (Miš, 2009), slikanica *Kometek Raketek in Sončeva darila* (2010), pesniška zbirka *Kolomon buklo: koroške bajže in resnice* (2011), slikanica *Andraž spozna knjižnega molja* (2011), slikanica *Škrat Packopat* (2011), roman *Jedci rži* (Modrijan, 2012), slikanica *Z zvezde na zvezdo* (2013), slikanica *Zmajček hihitajček* (2013), roman *Čisto sam na svetu* (Modrijan, 2013), roman *Pripeta s krvjo* (Literarni val, 2013), slikanica *Strašna pošast Galja Nanja* (2013), slikanica *Dinozavri in Bajbulčki* (2013), kratka proza *Razkritje v Zelenem potoku* (2014), pesmi *Zelike za dotike* (samozaložba, 2015), kratka proza *Prehajalec* (Modrijan, 2015), kratka proza *Krpanovo bodalo* (2016), slikanica *Tri brezice sestrice* (Prevalje, 2020), pesniška zbirka *Velike rusalije* (samozaložba, 2021).

Aljoša Hancman (*1976, Slovenj Gradec) je doma na Prevaljah in je kot študent računalništva in informatike na univerzi v Mariboru leta 1998 začel delati kot prevajalec in novinar za revijo PC Gamer (kasneje PC Format). Po končanem študiju je šel v programerske vode, nato ga je spet zaneslo v novinarstvo. Štiri leta je bil glavni urednik revije PC Format, medtem pa je pisal številne članke in kolumne tudi za druge slovenske revije (FHM, Mama & dojenček, Hiša in dom, Maxim). Pozneje je uspešno dopolnjeval programiranje ter pisanje in tako je leta 2015 izšel njegov prvenec, otroška knjiga. Od leta 2017 kot programer dela v sosednji Avstriji, ves čas pa piše. Dela: pravljice *Zaklad pod hribom* (Kulturno društvo Leše, 2015), pravljice, prirejene za lahko branje, *Zaklad pod hribom*, (Kulturno društvo Leše, Zavod Risa, Center za usposabljanje, delo in varstvo Črna na Koroškem, 2016), roman *Dno* (Kulturni center Maribor, 2024).

Urban Klančnik (*1978, Slovenj Gradec) se je rodil v Slovenj Gradcu, pisateljsko kariero pa je začel že pri rosnih 19. letih s fantazijskim romanom *Kalius* (Turistika, 2004). Z naslednjo knjigo, romanom *Geneza* (Turistika, 2005) se je osredotočil na družbene grozote, kot sta pedofilija in prisilna prostitucija. K fantaziji se je vrnil s svojo tretjo knjigo z naslovom *Droplja*

Krt (Spirea, 2005), ki je otroška fantazijska komedija. Četrto delo *Ali mrtvi sanjajo?* (Spirea, 2012) je protivojni zgodovinski roman, ki se v glavnem dogaja med drugo svetovno vojno na Koroškem. Leta 2020 je izdal (znanstveno)fantastični roman *Darkworld* (Klanci MTB, Slovenj Gradec) v angleškem jeziku. V letu 2021 je končal prvi del fantazijske serije *Oko kače*, približno leto pozneje pa je izšla še knjiga *Zavetišče: Potovanje skozi reko Lethe* (Primus, 2022), ki jo je navdihnilo rojstvo sina. Knjiga *Zavetišče* je psihološka drama in je prežeta s kritiko moderne družbe, ki je vrhunsko vpeljana v samo zgodbo, tako da ta ne deluje prisiljeno.

Kristina Kočan (*1981, Slovenj Gradec), po rodu Mežičanka, je pesnica in prevajalka. Leta 2016 je doktorirala iz sodobne ameriške poezije na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Sedaj živi v Mariboru. Izdala je štiri pesniške zbirke: *Šara* (Litera, 2008), *Kolesa in murve* (Zavod Itadakimasu, 2014), *Šivje* (Litera, 2018), *Selišča* (Litera, 2021). Zbirka *Šara* je bila nominirana za najboljši prvenec leta 2008. Iz njenih pesmi veje navdušenje nad ameriško in japonsko tradicijo, značilna zanjo pa je tudi tema minevanja. »Četrta zbirka, *Selišča*, je tako slogovno kakor vsebinsko poglobitev pesničinega raziskovanja: v jeziku in v že poznani snovi ter zanjo novi tvarini – to je odnos do sina in odnos do narave.« (Petra Koršič) Konec leta 2018 je izšla še večmedijska knjiga *s/prehod* (Litera, Maribor), ki vključuje izbor njene najboljše poezije, avdioposnetke z njeno uglasbeno poezijo in fotografije Bojana Atanaskoviča. Leta 2009 je izšel njen prevod izbranih pesmi Audre Lorde z naslovom *Postaje* (ŠKUC, Ljubljana). Leta 2019 je izšla njena knjiga kratke proze *Divjad* (Litera, Maribor). Leta 2021 pa smo v njenem prevodu dobili še premišljeno sestavljeno antologijo kratke severnoameriških Indijancev, ki jo je začela delati že leta 2014: *Po toku navzgor: Antologija sodobne kratke proze severnoameriških Indijancev*. Zgledno urejena in prevedena knjiga nas popelje med raznolike tematske motive severnoameriških indijanskih literatov, ki so pogosto daleč od tega, kar nam v zvezi z Indijanci ponujajo hollywoodski in drugi klišeji.

Tomaž Simetinger (*1981, Slovenj Gradec) je uveljavljen slovenski koreograf, etnolog in kulturni antropolog, ki je bil do nedavnega umetniški vodja Akademске folklorne skupine France Marolt. Najprej se je pridružil folklorni skupini v domači Črni na Koroškem, med letoma 2010 in 2016 pa je bil umetniški vodja pri FS France Marolt. Ukvarjal se je tudi s pesnjenjem in izdal

pesniško zbirko *Lovim utrinke svetlobe* (Društvo Fran Govekar, 2006).

Nina Stopar (*1982, Slovenj Gradec) je profesorica slovenskega jezika in filozofije, pesnica, vizualna umetnica in plesalka. Leta 2007 je diplomirala na ljubljanski filozofski fakulteti in na isti ustanovi leta 2016 zaključila še magistrski študij z delom *Sodobna umetnost v filozofski refleksiji* pod mentorstvom dr. Leva Krefta. Po skoraj desetih letih poučevanja se je preusmerila na področje vizualne umetnosti in leta 2021 zaključila še magistrski študij slikarstva na ljubljanski ALUO z delom *Slikarstvo telesa kot duhovna sprememba v času nedoločenosti* pod mentorstvom prof. Sergeja Kapusa in dr. Leva Krefta. Odtlej se ukvarja z raznovrstnimi ustvarjalnimi praksami, od klasičnega slikarstva do slikanja s telesom, in performansu plesa in poezije. Trenutno živi in ustvarja v Žerjavu. Izdala je pesniško zbirko *Poljubi in besede* (samozaložba, 2022).

Manja Miklavc (*1986, Slovenj Gradec) je doktorica slavistike in živi v Kotljah. Zaposlena je v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika in se posveča slovstveni folkloristiki (*Otroštvo v deželi kralja Matjaža* – 2018, *Ko spregovorijo meje* – 2022). Piše tudi leposlovje. Leta 2018 je izdala knjigo *Dan za objem* z ilustracijami Mirjam Senice (Trima, Ravne na Koroškem). Tej je sledila knjiga *Dober dan* (Trima, 2019), kjer je združila moči z ilustratorko Mirjam Senico in fotografino Sonjo Buhvald. S tretjo knjigo kratke proze za odrasle *Frida in Libris* (Trima, 2023), kot pravi sama, »na prvi pogled preprosto, a v svojem bistvu globoko refleksijo, ki polagoma prerašča v polifono strukturo in dosega vrhunec v neizmerni stranski produkt njenega znanstvenega dela na področju slovstvene folkloristike, obenem pa je zraslo iz nekega globokega notranjega vzgiba, s katerim vse bralce vabi na pustolovščino – ptičji let po svobodi plesa besed«, se je predstavila leta 2023. O svojem delu pravi, da je nastalo kot v prostranem kraljestvu besed, podob in refleksij.

Tomo Novosel (*1989, Slovenj Gradec) je obiskoval Gimnazijo na Ravnah na Koroškem in nato šolanje nadaljeval v avstrijskem Gradcu, kjer je sprva študiral nemščino in filozofijo, nato pa se je preselil v Ljubljano, kjer je doštudiral na Fakulteti za socialno delo. V času študija sta izšli njegovi književni deli: pesniška zbirka *Onomatopoetikon življenja* (2008) ter tri leta pozneje roman o medkulturnem sodelovanju *Normala utruja* (2011). V letih 2011 in 2021 je

bil predsednik Društva eksperimentalne umetnosti Slovenija, ki v slovenjgraško strukturo vnaša nove izzive. Bil je glavni urednik romana *Jaz tebe – ti mene* (2011) Zlatka Verzelaka - Franca Vezela ter vodja projekta *Poezija na traku* (2012), v katerem je združil dvanajst koroških pesnikov in pesnic ter tako ustvaril zvočno knjigo z avtorsko vsebino.

Literarne izdaje koroških srednjih šol

Kot predana pedagoginja se je Helena Merkač v svojih knjižnih presojah iskreno razveselila tudi vsake literarne izdaje šolskih ustanov (slovenjgraške in ravenske gimnazije, ekonomske in višje strokovne šole). Knjižna zbirka E. A. izhaja vse od leta 2000. Kot je simbolična letnica prvega izida, je simbolično tudi njeno ime. E. A. (éprueve d'artiste) je namreč oznaka za avtorske odtise grafik, Ea pa je tudi babilonsko asirski bog umetnosti, modrosti in magij.

Iz teh produkcij so tudi (nekatera) dela mladih literatov:

Barbara Žvirc (*1980, Slovenj Gradec) je v zbirki Šolskega centra Slovenj Gradec dobila zbirko pesmi *Oblakov, da iz njih iztisnem morje* (Višja strokovna šola Slovenj Gradec, 2004). To je njen pesniški prvenec, v katerem je več kot 50 pesmi. Njena poezija je večplastna, osrednji motiv njenih pesmi pa je pesniško ustvarjanje. Na natečaju Urška je bila izbrana med deseterico najboljših. Sedaj ustvarja na Prevaljah in je tudi predsednica Kulturnega društva literatov Mežiške doline.

Andrej Jus (*1981, Slovenj Gradec) je leta 2007 diplomiral iz gledališke in radijske režije na AGRFT in potem nanizal ogromno uspehov na področju režije in avtorstva dramskih besedil. Za to delo je prejel pet prestižnih nagrad. Že leta 2000 mu je Gimnazija Slovenj Gradec izdala pesniško zbirko *Kdo te je ubil, Jože* (SPUNK Slovenj Gradec). Moderno pesniško zbirko je mlademu gimnazijcu uredila Karla Zajc Berzelak. Leta 2015 je izdal še pesniško zbirko (za odrasle in druge otroke) *Na trati* (Založba Sanje, Ljubljana).

Nina Bricman (*1982, Slovenj Gradec) je v literarni zbirki slovenjgraške gimnazije dobila zbirko pesmi *Diamantne besede* (Gimnazija Slovenj Gradec, 2001). V njej je 49 pesmi, ki so kultivirane, le z eno nizko slengovsko besedo, pa tudi z dimenzijo hladne ostrine v smislu pesniške metaforike.

Primož Karnar (*1982, Slovenj Gradec). Gimnazija Ravne na Koroškem mu je leta 2001 izdala pesniško zbirko *V preveliki votlini za dva*.

Matjaž Štamulak (*1982, Slovenj Gradec) je kot dijak Poklicne in srednje ekonomske šole Slovenj Gradec kot prvi dobil pesniško zbirko *Utrinki ranjene iskrenosti* (Slovenj Gradec, 2001). To je tipično črnogleda srednješolska lirika, ki na nekaterih mestih zveni že skoraj patetično, a v celoti je napisana v odličnem prozaičnem slogu.

Primož Tušnik (*1982, Slovenj Gradec) je konec šolskega leta 2001/02 dobil svojo prvo pesniško zbirko *Zgrešil ... toda strel je bil dober* (Gimnazija Slovenj Gradec, 2002). V njej je kar 80 pesmi, ki so izrazito moderne, polne bistroumnih nesmislov in vulgarizmov. »V resnici pa je vsa knjiga polna ljubezni, tako osrečujoče kot tudi razočarane.« (Merkač, 76)

Polona Moličnik (*1982, Slovenj Gradec) je dobila leta 2007 svoj pesniški prvenec *S culico na rami korakam v svet* (Višja strokovna šola Slovenj Gradec). Njena knjiga je tudi zbirka lastnih fotografij. Osrednji motiv zbirke mlade pesnice je seveda ljubezen.

Jasna Džambić (*1984, Slovenj Gradec) je v šolskem letu 2002/03 dobila pesniško zbirko *Peti letni čas* (Gimnazija Slovenj Gradec, 2003). To so pesmi o ljubezni, ki je »skrivna čarovnija, pijanost od ljubezni«, njene pesmi govorijo o razdaljah med Jaz in Ti. »Ta pesniška zbirka ni le spev o ljubezni, je spev oziroma slavospev ljubezni sami.« (Karla Zajc Berzelak; Merkač, 81)

Gašper Bivšek (*1984, Slovenj Gradec) živi, ustvarja in dela nad Mežico, nekdanjim rudarskim mestom. Piše poezijo in jo objavlja v domačih literarnih revijah. Pesniški prvenec *Vrtnica na dlani* mu je leta 2003 izdala ravenska gimnazija. Pri Študentski založbi v Ljubljani je izdal svojo drugo zbirko z naslovom *Skorjevec* (Beletrina, 2007) ter tretjo zbirko z naslovom *Provinca. Mrak* (Beletrina, 2012). Bivšek sodi v mlajšo literarno generacijo, rojeno že v osemdesetih. Njegova poezija se v prvencu *Skorjevec* motivno osredotoča na ruralni svet z vsemi njegovimi značilnostmi. Ruralnost današnjega časa pa je pri pesniku izpisana z izrazito modernističnimi pesniškimi postopki. Nastaja rezka poezija, ki se igra s svetom v smrtni razprtosti. Rad ima konkretne stvari, živi od zemlje in zemlja je podlaga njegovega pesništva.

Tjaša Razdevšek (*1987, Slovenj Gradec) je Slovenjgradčanka. Ravenska gimnazija ji je leta 2005 izdala pesniško zbirko *Sub rosa: povsod bom razpršila spomine skomine*. Sedaj živi v Ljubljani in deluje na področju odnosov z javnostmi Ministrstva za kulturo Republike Slovenije.

Barbara Jelen (*1989, Slovenj Gradec) živi in ustvarja v Mežici. Leta 2015 je v literarni svet vstopila z zbirko romanov z naslovom *Elenina zgodba*. Prva knjiga se imenuje *Materina zapuščina* (2015), druga pa *Razsežnosti srca* (2019). Leta 2022 je izdala ljubezenski roman *Divje misli*. Vse svoje knjige je izdala v samozaložbi.

Ana Pisar Čivčič (*1990, Slovenj Gradec) je doma z Zelenbrega nad Ravnami. V najstniških letih je ustvarjala številne literarne prispevke. Pri osemnajstih letih ji je gimnazija izdala pesniški prvenec *Gnezdo besed na najini strani daljav* (Poesia Carinthiae, 2008). Pozneje je objavljala v nekaterih literarnih revijah in bila zmagovalka Pesniške olimpijade. Poeziji je ostala predana z organizacijo literarnih večerov v domačem okolju.

Zala Krajnc (*1992, Slovenj Gradec) ima prelepo pesniško zbirko *ZaTipkaNo* (E. A. Gimnazije Slovenj Gradec, 2010), »v kateri se pred bralcem razpre motiv pesniškega ustvarjanja v iskrenosti, ki kaže že na zrelo pesniško dejanje« (Merkač, 176).

Tim Verdinek (*1993, Slovenj Gradec) je v šolskem letu 2011/12 dobil svojo pesniško zbirko *Osumljenci* (Gimnazija Slovenj Gradec). V njej »spoznamo pesnika, ki se mu je zgodila poezija... S svojo bero zapisanega pa mladi pesnik premaga tudi nas bralce, da ovržemo sum o tem. Da on ne bi bil (dober) pesnik« (Merkač, 188).

Lucija Mirkac (*1997, Slovenj Gradec) se je rodila kot najstarejša izmed treh otrok očetu Vidu, inženirju metalurgije, in mami Renati (roj. Burdzy), akademski glasbenici orglavki in prof. glasbe. Družina je po očetu koroškega, po mami pa poljskega porekla. Odraščala je na Lešah, na ljubljanski filozofski fakulteti je diplomirala (2019) in magistrirala (2022) iz primerjalne književnosti in literarne teorije ter slovenistike, nato se je kot profesorica slovenščine zaposlila na Gimnaziji Ravne. Pisati je začela v osnovni šoli in danes deluje kot pesnica, pisateljica in dramatičarka. V osnovnošolskih in dijaških letih je bila pod mentorstvom Marije Eremit, Bernarde Vrečko in Mire Razdevšek za

mladinske romane večkrat nagrajena, njene prve knjižne izdaje so nastale pod okriljem založbe Smar-team ter v sodelovanju s KD Mohorjan in Gimnazijo Ravne. Piše v slovenščini, tudi narečju, in v poljščini, objavlja v različnih revijah in zbornikih, piše spremne besede ter vodi kulturne prireditve in delavnice kreativnega pisanja. Danes deluje v treh kulturnih društvih: KD literatov Mežiške doline, KD Mohorjan in KD Prežihovega Voranca Ravne na Koroškem. Je soustanoviteljica in vodja gledališke skupine Kavčuk. Je ustanoviteljica Literarnega ateljeja Ederheria. Poleg literarnega in glasbenega ustvarjanja prevaja, prepesnjuje, raziskuje jezike in skozi okno svojega ateljeja na Lešah, kjer živi in ustvarja, občuduje odtenke sveta med Uršljo in Peco. Dela: kratka proza *Po poti sreče* (Smar-team, 2011), roman *Kaj je svoboda* (Smar-team, 2012), roman *Borka* (Smar-team, 2012), roman *Na pravem kraju* (Smar-team, 2013), pesniška zbirka *Tih opazovalec sveta: življenje je kot nebesni svod, minljivo kot nejasna obzorja* (Mohorjan, 2014), roman *Na sledi življenja* (Smar-team, 2014), roman *Za vedno jaz* (Smar-team, 2014), pesniška zbirka *Garatar* (Mohorjeva Celovec, 2021).

Neža Jamnik (*2001, Slovenj Gradec) je mlada pesnica iz Kotelj, ki ji je Gimnazija Ravne na Koroškem leta 2020 izdala prvo samostojno pesniško zbirko *Ob poldrugi uri*. Neža Jamnik sama pravi, da piše, ker ne ve, kako povedati. Mlada pesnica piše o ljubezni, najprej o problemih s svojim telesom, nato o ljubzenskih vtisih in doživetjih. To niso posamezne pesmi, posamezni utrinki, pač pa vsi poetični zapisi sestavljajo eno zgodbo in predstavljajo avtoričino notranjo stisko, ki se je videla navzen. Leto pozneje so nekatere njene pesmi izšle tudi v zbirki *Julij* (Klub koroških študentov, 2021).

Blažka Merc Praper (*2002, Slovenj Gradec) je doma iz Šentjanža. Gimnazija Ravne ji je leta 2021 izdala prozni prvenec *Tinček Malek*, ki je hudomušna pripoved o že znani osebi Partljičeve žlahtne komedije Moj ata, socialistični kulak. Tinček Malek je v Blažkini pripovedi odrasel moški – mož, oče, učitelj, prijatelj, brat in sin, ki se ne more izviti iz značajskih lastnosti, ki mu jih je začrtal že Tone Partljič. »Blažka premore bogat in pester jezik z izvirnimi primerami in blago ironijo,« je zapisala na platnicah knjige njena mentorica Marjana Žaže.

Literarni klubi in knjige koroških piscev v samozaložbi

Koroški pisci z več knjižnimi izdajami

Alojz Simetinger (*1923, Mušenik) se je rodil v Mušeniku v Podpeci na Koroškem, zgodaj je vzljubil gozd in planine, ki krasijo njegovo rodno Koroško. Leta 2004 je izdal knjigo *Lovski in planinski doživljaji in spomini* (Grafika Gracer, Celje), ki jo je tudi sam likovno opremil. Knjiga je slavošpev Koroški, ki je stoletja kljubovala nemštvu, njenim planinam, poraslim z mogočnimi gozdovi z bogato favno in floro. V njej opisuje svoja doživlja in izkušnje lovca gozdarja, lovsko etiko, običaje in navade ter skrb za varstvo narave. V oktobru 2009 pa je izšlo še drugo njegovo delo z naslovom *Po stezah in stečinah* (Grafika Gracer, Celje).

Ana Uršej (*1924, Muta, †2019, Dovže, Mislinja) se je rodila Ani in Tomažu Hermanu, tesarskemu mojstru in velikemu ljubitelju knjig. Že v otroških letih je menda prebrala vse, kar ji je prišlo pod roke. Pisati in objavljati v raznih časopisih je sicer začela veliko pozneje, ampak nikakor ne prepozno, saj se je ime Ana Uršej najprej pojavilo v domačem *Viharniku*, nato v *Koroškem tedniku*, *Prepihu*, *Jani*, *Vzajemnosti*, *Ognjišču*, *Družini*, *Prijatelju* ... Gladko in tekoče ji je drselo pero po resničnih dogodkih iz njenega življenja in ustvarjalo drobne mojstrovine, ki zgovorno pripovedujejo o malih in čisto vsakdanjih rečeh, kot so ljubezen, zadovoljstvo, skromnost in poštenje. Izdala je zbirko kratkih zgodbic z naslovom *Iz mojih srčnih predalov* (samozaložba 2002), v naslednji knjigi *V kamrici srca* (samozaložba 2006) pa je natisnila tudi zbirko svojih pesmi. Leta 2011 je izdala še krajšo prozo z naslovom *Iz spomina v spomin* (samozaložba).

Zvonko Robar (*1928, Mežica, †2020, Mežica) je bil učitelj na mežiški osnovni šoli, ki ga je nadvse zanimala zgodovina. Leta 1996 je v samozaložbi izdal vojni roman *Nevarne mreže*, ki opisuje vojno pod Uršljo goro, Peco, Raduho in povsod po Mežiški dolini. V roman je vtkanih nekaj posameznih zgodb, ki imajo svoje usode. »O tem so nam že mnogi pripovedovali, resnici na ljubo, že tudi mnogo slabše kot Robar.« (Merkač, 30) Robar je izdal še dve knjižici zgodb za babice, vnučke in dedke, *Kuštravi kuža* (2003) in *Poredna muca* (2004). Zatem je izdal roman *Čas vojne in ljubezni* (samozaložba, 2008). Roman *Ne stopi čez prag!* je izdal leta 2010. Svojo literar-

no pot je zaključil leta 2011 s povestjo *Pokošeno cvetje* (samozaložba).

Marija Šol (*1929, Vuzenica, †2010, Vuzenica) je bila članica Literarne skupine Utrip zgornje Drave. Izdala je dve knjigi: kratko prozo *Moji spomini* (DRUMAC, 1999) in pesniško zbirko *So leta pretekla* (samozaložba, 2005).

Branko Grögl (*1929, Radlje ob Dravi, †2015, Radlje ob Dravi) je bil član Literarne skupine Utrip zgornje Drave in je zelo rad pisal pesmi. Izdal je dve zbirki svojih pesmi: *Moje ustvarjanje* (samozaložba, 2001), *Vrbe zlatijo* (samozaložba, 2005).

Ernest Kočivnik (*1930, Vuzenica, †2014, Ruše) je bil ljubiteljski pesnik. Osnovno šolo je obiskoval v Vuzenici, gimnazijo na Ravnah na Koroškem. Končal je Naravoslovno-matematično fakulteto v Ljubljani in potem delal kot profesor kemije na Srednji kemijski šoli Ruše. Od leta 1994 je bil upokojen. Pisal je predvsem satiro. Objavljal je v *Večeru* (Toti list) in na Radiu Maribor. Dela: pesniška zbirka *Žametnice* (LIRA, 2003), pesniška zbirka *Lesnike* (LIRA, 2004), pesniška zbirka *Zbadljivke* (LIRA, 2006).

Marko Rutar (*1936, Radlje ob Dravi, †2020, Radlje ob Dravi) je eden od ustanovnih članov Literarne skupine Utrip zgornje Drave. Poleg dokumentarne literature je izdal tudi nekaj knjig leposlovja za odrasle in mladino: *Zgodba sodobnega hlapca Jerneja z Mute* (DRUMAC, 1997), *Naš kuža Piki* (DRUMAC, 2002), *Naši prijatelji* (samozaložba, 2004), *Maminih 100 let* (samozaložba, 2007).

Mihael Lotrič (*1937, Jamnik nad Kropo, †2023, Ravne na Koroškem) je bil prvi predsednik Kulturnega društva literatov Mežiške doline. Končal je vajeniško šolo in *Fakulteto za organizacijo dela v Kranju*. Od leta 1963 je živel in delal na Ravnah na Koroškem. Pisati je začel po 50. letu in aktivno sodeloval pri literarnem društvu na Ravnah na Koroškem. Dela: pesniški zbornik *Zakaj* – skupaj s Tatjano Strmčnik, Berto Pavlinec, Marjano Senica, Ivanom Hamunom in Anito Predikaka (Ravne na Koroškem, 1996), *Virus Rah*, roman (samozaložba, 1996), *Pesmi navdiha* (samozaložba, 1997), *Moje veličanstvo gospodinja in druge zgodbe*, kratka proza (samozaložba, 1997), *Jamovhrib: elegija o Jamovhribu*, roman (samozaložba, 2001), *V hribih se dani: zapisi s planinskih poti*, kratka proza (samozaložba, 2003), *V vetru časa; Vsa moja življenja* (samozaložba, 2007).

Ivanka Komprej (*1937, Moškanjci pri Ptuj) je vse življenje preživela na Koroškem kot učiteljica in socialna delavka. Deset let je sodelovala tudi v društvu literatov Likus. Rada piše kratke zgodbe in haikuje. Po dveh knjigah iz prejšnjega obdobja (*Trikotnik*, *Babica vabi med tisočake*) se lahko pohvali s temi izdanimi deli: *Prebliski, leposlovje za odrasle* (samozaložba, 1997), *Otročajkine stonoge*, leposlovje za odrasle (samozaložba za prijatelje, 2002), *Postopačka: z odmevi na življenje*, kratka proza (samozaložba, 2007).

Marija Vojinović (*1937, Dravograd, †2024, Dravograd) je najraje pisala pesmi in aktivno sodelovala v društvu ljubiteljskih literatov v Radljah ob Dravi. Leta 2007 je v samozaložbi izdala svojo prvo zbirko pesmi *Šmarnice*, leta 2009 pa še zbirko *Nazaj v prihodnost* (samozaložba).

Marija Mrakič (*1938, Muta) je članica Literarne skupine Utrip zgornje Dravske doline. Izdala je tri knjige: zbirko zgodb *Muta, moj dom* (DRUMAC, 1996) in pesniški zbirki *Otroške pesmi* (med 1996 in 2000) in *Moje pesmi veter poje* (samozaložba, 2007).

Jože Prednik (*1939, Podgorje) je vso delovno dobo preživel v ravenski železarni. Kot upokojenec je dolga leta bil uspešen predsednik ravnanskega društva upokojencev in bil aktiven na številnih področjih, tudi med plesalci ravnanske folklorne skupine. Svoje literarne zapise je objavljал v domačih glasilih, leta 2017 pa sta mu Koroški pokrajinski muzej in ravenska občina izdala knjigo pesmi in proze *Dediji živijo*. Leta 2023 je v samozaložbi izdal drugo leposlovno knjigo za odrasle *Spomini nekdanjega fužinarja*.

Mihaela Mravljak (*1940, Vuhred, †2011, Vuhred) se je rodila materi Primorki in očetu, rojenem pri Sv. Antonu na Pohorju. Po ravnanski gimnaziji in pedagoški akademiji v Ljubljani je poučevala slovenski jezik v Dravogradu in Ljubljani. Čeprav je bila večkrat razpeta med Ljubljano in Vuhredom, ni nikoli prekinila stikov s svojim domačim krajem in ob upokojitvi se jim je posvetila še bolj. Po malem je pisala že iz gimnazijskih let. Najprej je objavljala v dijaških časopisih. Pozneje je pisala bolj zase dnevnike, razmišljanja in pesmi. Sodelovala je v številnih literarnih zbornikih in zbornikih Literarne skupine Utrip zgornje Drave. Prejela je prvo nagrado revije Mladika za leto 2003. Knjige: pesniška zbirka *Pesem se rodi v tišini* (Center za socialno delo, Študijski krožek Čitalnica, 1998), pesniška zbirka *Iščem besede* (samozaložba, 2008).

Emma Golčer (*1942, Preški Vrh) je soproga nekdanjega ravnatelja ravnanske gimnazije Toneta Golčerja. Leta 2012 je javnost presenetila z odlično dokumentarno literaturo, ko je v samozaložbi izdala knjigo *Gelika*. To je dokumentarni roman o Mihevovi domačiji pod Uršljo goro v prvi polovici 20. stoletja, od koder avtorica izhaja in kjer je dobro leto dni živela tudi družina Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca. Po knjigi je bilo tako povpraševanje, da so jo ponatisnili še leta 2018 in 2021. Tej knjigi je sledilo še uspešno nadaljevanje, saj je leta 2017 izšla še knjiga *V objemu gore*, v kateri je v ospredju življenjska pot pisateljice (do leta 1970). Golčerjevi je »tako uspelo pred bralce postaviti kroniko neke dobe in njenih ljudi« (Merkač, 231).

Berta Rupčič (*1942, Mislinja), rojena Pirš, je članica literarne sekcije pri DU Slovenj Gradec in Likusa od leta 1998. Sodelovala je v šestih zbornikih ljudskih piscev Slovenije in izdala tri samostojne pesniške zbirke: *Ko bodo cvetele trave* (DRUMAC, 1997), *Zrno življenja* (DRUMAC 1998), *Odprto srce* (DRUMAC, 2001). Priložnostno objavlja tudi drugod, v Viharniku, Vzajemnosti, Kurentu in še kje. Slika na platno, s slikami je opremila tudi svoje knjige, lahko pa se pohvali tudi z udeležbo na skupinskih razstavah na otoku Hvar, kjer je v okviru Likusa dobila tudi zaslužen priznanje.

Ivan Rus (*1946, Ravne na Koroškem) je nekdanji Ravenčan, ki s svojo družino živi v Pamečah. Po upokojitvi se je z vso vnemo lotil pisanja, sodeloval v literarni sekciji DU Slovenj Gradec in pri mariborskem Likusu. Objavljал je v številnih koroških revijah. Vse svoje knjige kratkih pripovedi je izdal v samozaložbi. Leta 2006 je izšla knjiga *Jesen spomladi*. Tej je leta 2008 sledila knjiga *Vino ni kri*, leta 2011 pa zbirka pripovedi *Spomin živi*. Leta 2021 je izdal svojo četrto knjigo *Spomin še živi*. Njegove zgodbe govorijo o preprostem življenju navadnih ljudi, vsi junaki njegovih zgodb pa imajo svoje križe in težave. Tako te zgodbe sestavljajo pisan mozaik usod, ki jih v trdno celoto povezuje prav avtorjeva osebna prizadetost. Leta 2023 je izdal še slikanico *Naš petelin Ivek*, ki jo je ilustrirala akademska slikarka mag. Katja Felle. Leta 2022 je prejel Bernekerjevo plaketo za pomemben publicistični prispevek in medgeneracijsko delovanje v lokalnem okolju in širše.

Ivan Penec (*1947, Prevalje) je nekdanji direktor Doma starejših občanov na Prevaljah. Šele po upokojitvi se je na svojem Suhem Vrhju začel resneje ukvarjati s pisanjem. Leta 2017

je v samozaložbi izdal svojo prvo zbirko pesmi *Najina pot*. Sledila je druga zbirka pesmi *Odsev srca* (samozaložba, 2018). Leta 2019 je izšel njegov avtobiografski družinski roman *Suhovrške brazde*, leta 2020 pa zbirka kratkih zgodb *Vnuki so mi povedali* (samozaložba). Istega leta je izdal pesmi za šolske otroke *Prigode deklice Zale*, leta 2021 pa je izšel njegov roman *Tiho teče Drava*, ki ga je posvetil svoji materi ob njenem stotem rojstnem dnevu. Leta 2022 je izdal pesniško zbirko *Z roko v roki*, leta 2023 pa roman *Zastrto otroštvo*. Kljub izredni plodovitosti je vsa svoja dela uspel izdati v samozaložbi.

Štefan Smolar (*1949, Muta, †2008, Muta) je bil vseskozi član Literarne skupine Utrip zgornje Drave. Pisal je predvsem leposlovje za odrasle. Dela: *Žage so pele* (DRUMAC, 1999), pesniška zbirka *Po drevoredu življenja* (DRUMAC, 2000), zbirka kratke proze in poezije *V hodniku onostranskem* (Grafiti studio, 2003), zbirka kratke proze *Potok pa je šumel* (samozaložba, 2008).

Janez Jurič - Vančy (*1950, Dravograd) je doma v Bukovju. Kot upokojenec sedaj živi predvsem za literaturo in veliko piše. Bil je tudi predsednik Literarnega kluba Dravograd. Dela: *V senci dedijeve hruške: odpisani Zepl in druge kratke zgodbe* (Nova obzorja, 2011), *Vračanje k reki: zbirka črtic o življenju med železnico in Dravo* (samozaložba, 2019), roman *Daljno potovanje* (samozaložba, 2021). Njegov prvi roman je sestavljen iz dveh različnih zgodb, ki se na koncu prepleteta. Prva zgodba opisuje policista Franca ter njegovo ženo Hedviko, ki je prav tako zaposlena na MNZ in govori o vseh zapletih, težavah pa tudi lepih trenutkih takšnega zakonskega življenja, medtem ko druga zgodba pripoveduje o Vanču, ki je doživel nenavadno izkušnjo zunajzemeljskega in tako za tri leta izginil neznano kam ter se potem vrnil čisto drugačen. Avtor je s to izkušnjo želel opozoriti na čas, ki ga v večnosti ni, ampak je samo v naših glavah – in vsak trenutek je lahko večnost ter obratno.

Mira Cajnko (*1950, Slovenj Gradec) je Slovenjgradčanka. Bila je profesorica angleščine in italijanščine na Šolskem centru Slovenj Gradec. Piše odlične pravljice. Leta 1989 je v samozaložbi izdala svojo prvo knjigo pravljic *Frč v Frčiloniji*. Tej je leta 1995 sledila knjiga *Pinkaponka se potepa* (DZS Ljubljana). Slovenjgraški Cerdonis ji je leta 1997 izdal še tretjo knjigo pravljic *In vendar je sreča, če si Mávriček*, ki je iskriva, polna jezikovnih biserov, vzgojna in poučna.

Marjeta Vitrih (*1953, Radlje ob Dravi) je članica Literarne skupine Utrip zgornje Dravske doline in rada piše pesmi. Izdala je dve svoji knjigi: pesniško zbirko *Na valovih časa* (DRUMAC, 2001) in *Mavrične pesmi* (Mariborska literarna družba, 2003).

Stanko Grl (*1955, Črna Koroškem) je že od nekdaj navdušen lovec in je v samozaložbi izdal štiri pesniške zbirke: *Iz moje lovske malhe* (2014), *Sanjaj z menoj* (2016), *Tihi večeri* (2019), *Spomini in sanje* (2021). Piše tudi prispevke za reviji Lovec in Viharnik.

Metka Štehnar (*1957, Slovenj Gradec) je ravska vzgojiteljica, ki živi na Legnu. Otroke je osrečila s tremi knjigami. Leta 1999 je izdala knjigo poezije za otroke *Nagajivi veter* (Voranc, 1999/2000). Njene pesmi »zbujajo ljubezen do narave, kar je v otroški poeziji vsekakor zelo zaželeno« (Merkač, 61). Leta 2014 je ravenški vrtec skupaj z občino izdal njeno slikanico *Stonoga Cica*, leta 2017 pa je izdala v samozaložbi slikanico *Civilimižek v svetu ljudi*. Pri vseh izdajah je kot ilustratorica sodelovala njena sodelavka Dragica Igerc.

Dragica Sgerm (*1957, Slovenj Gradec) je doma z Ribnice na Pohorju in je vzgojiteljica v prvem razredu Osnovne šole Ludvika Pliberška v Mariboru. Pohvali se lahko s tremi zbirkami za otroke: zbirka pesmi *Marjetice* (samozaložba, 2004), kratka proza *Mavrični palček* (samozaložba, 2006), pravljice *Mavrični palček in Ekoliza* (samozaložba, 2010).

Dordo Radović (*1957, Bratač pri Nevesinju) je koroški pesnik s srbskimi koreninami. Je diplomirani ekonomist in z družino od 1981. leta živi na Ravnah na Koroškem. Svoje pesmi je objavljaval v Paralelah, Koroškem fužinarju, Mentorju ... Prvo dvojezično pesniško zbirko *Moja senca/Sjenko moja*, izbor poezije, 1987 (prevedel Jaša Zlobec), mu je izdala že v prejšnjem obdobju ravska železarna. Leta 2009 je dočakal svojo drugo zbirko *Nešto lično/Nekaj osebnega*, leta 2020 pa je izšla še dvojezična zbirka *Brez voznega reda/Bez voznog reda*, ki jo je prevedla Tatjana Strmčnik. Poleg pesmi piše tudi skeče, aforizme, komedije in mono-komedije. Sam pravi: »Pišem, ker živim s pesmijo. Brez pisanja bi bilo moje življenje le grob nešteti idej o novih spisih.«

Milan Kamnik (*1957, Prevalje) je koroški kantavtor, ki je od leta 1975 s pokojnim pevcem Tonijem Apohalom pel v glasbeni skupini Duo Kora. Prvi javni nastop sta doživela istega leta,

ko sta sodelovala na razpisu za Slovensko rockovsko selekcijo. Na predtekmovanju v Velenju sta zmagala in nastopila v finalu v ljubljanskem Študentskem centru. Duo je kasneje zaradi prijateljeve bolezni razpadel in Milan se je leta 1995 odločil za samostojno glasbeno pot. Vse življenje ostaja zvest domači narečni besedi, ki je pravzaprav njegov zaščitni znak. Že od leta 1979 je član Kulturnega društva Prežihov Voranc, v devetdesetih letih pa so ga pritegnila Prežihova dela. Začel jih je prebirati in iz njih črpal glasbo za svoje skladbe. Med prvimi je uglasbil dve pesmi Jirs in Bavh in Svetneči Gašper. Že leta 1999 je izdal prvo knjigo *Od pankrta do Ibržnika*, ob svoji 60-letnici pa je izdal zbirko pesmi *Ibržnik* (2017) in leposlovno knjigo za odrasle *Milan Kamnik: če bi bila Slovenija Amerika – »grta pa douta«* (2017).

Marija Omulec (*1958, Muta) je članica Literarne skupine Utrip zgornje Dravske doline. Izdala je dve knjigi: poezijo za odrasle *Življenje ni samo en dan* (1997), kratko prozo za šolske otroke *Zgodbe o Tinci* (samozaložba, 2008).

Adi Smolar (*1959, Slovenj Gradec) je bolj znan kot koroški glasbenik, kantavtor in pevec. Večino otroštva je preživel v Vuzenici in na Muti. Po maturi leta 1978 se je vpisal na filozofsko fakulteto na študij slovenščine in primerjalne književnosti. Študija ni dokončal, kasneje pa se je resno posvečal glasbi. Svoj prvi koncert je imel leta 1981 v Cerknici in publika ga je dobro sprejela. Piše in izvaja predvsem svoja besedila in glasbo, piše pa tudi besedila za druge bende in ansamble. Njegovi teksti so razpoznavni po življenjskih vsebinah. Sedaj je samostojni kulturni delavec in poleg songov piše tudi otroške knjige. V *Firbcu* pa je objavljala tudi zgodbe pod naslovom *Zgode in prigode Tečka Sitnobe*. Sedaj živi v Slovenj Gradcu in še naprej glasbeno in literarno ustvarja. Mladinska proza: *Pujša in Andrej Migec* (1996, 2013), *Jezikovni kotliček* (2011), *Zgodba o rolici papirja* (2012), *Radovedna putka* (2013), *Domišljava žaba* (2013), *Pujša in Andrej Migec 2* (2013), *Pujša in Andrej Migec 3* (2013), *Zgode in prigode Tečka Sitnobe 1* (2013), *Pujša in Andrej Migec 4* (2014), *Jaz ne grem v šolo* (2014), *Objemi drevo* (2014).

Lidija Polak (*1961, Slovenj Gradec) živi na Prevaljah in je dvakratna finalistka natečaja JSKD Seniorji. Je članica spletnega portala Pesem.si. Nekaj del ima objavljenih v različnih revijah in zbornikih. Leta 2016 je izdala svoj pesniški prvenec *Na vsakem listu strup*. Leta 2021 je objavila svojo drugo pesniško zbirko *Zdi se* (samozaložba).

Zdenka Kunčnik - Sidonija (*1967, Radlje ob Dravi) je vsestranska književnica, saj že dolgo piše poezijo, lotila pa se je tudi romana. Dela: pesniška zbirka *Šepet(anje) misli: včeraj – danes – jutri* (samozaložba, 2006), roman *Kdaj in kako duša umre* (Primus, 2016). Roman *Kdaj in kako duša umre* je zasnovan na sociološko-psihološki osnovi. Ponuja nam zgodbo ženske, ki je življenjsko usodo doživela na najbolj krut način. Avtorica, čeprav je to njen prvenec v prozi, dokaj večje krmari skozi celotno zgodbo in z dinamiko tempa ves čas drži bralca v napelem pričakovanju.

Nataša Zupanc (*1970, Slovenj Gradec) živi v Slovenj Gradcu, dela z masažami in tretmaji v MeriSolu in je »raziskovalka življenja, popotnica, pisateljica, nemirna v iskanju skrivnosti, razpeta med fizičnimi in duhovnimi svetovi in ljubiteljica resnice, svobode in ljubezni« (Spletni čas. Portreti.). Izdala je štiri knjige dokumentarne literature: *Oblečena v kente* (samozaložba, 2019), *Stik* (2021), *Slečena* (2021) in *42: pričevanja s healing masaž, različne zgodbe, različne usode* (2022).

Boštjan Gorenšek (*1983, Slovenj Gradec) živi in ustvarja na Prevaljah, prej pa je bil dolgo časa na rodni Lešah. Je podjetnik, vsestranski kulturnik, predsednik Rotary kluba Slovenj Gradec in priljubljen avtor otroških pravljic. Svoje zgodbe za otroke je začel z uspešnicama *Kako je Božičkov vilin Tjan postal SuperTjan* (URUG Interactiv3, 2021) in *Kako je Božičkov vilin Tjan rešil Božič* (URUG Interactiv3, 2022). Obe knjigi sta bogato opremljeni s slikovitimi celostranskimi ilustracijami, ki jih je ustvaril priznani koroški ilustrator Jernej Kovač Myint. Ponovno je navdušil bralce s svojo novo knjigo *Kako je vilin Tjan osrečil Lili* (2023).

Koroški pisci s knjižnim prvincem

Ana Erjavc (*1919, Ravne na Koroškem, †2004, Ravne na Koroškem) je bila preprosta ravenska gospodinja, ki je skrbela za svojo družino, v prostem času pa je zelo rada pisala pesmi. Zatem se je opogumila in v samozaložbi (1996) izdala svoj pesniški prvenec *Reka mojega življenja*.

Marija Merzdovnik (*1921, Dovže, †2010, Slovenj Gradec). Njena knjiga z naslovom *Zgodbe mojega življenja* (samozaložba, 2006) je polna zanimivih zgodb, dogodkov, nagovorov, spominov, občutij in razmišljanj. Gospa Zmaga

Prošt, prijateljica, literarna mentorica, pravi, da je gradivo razdelila v pet razdelkov, in sicer govorijo zapisi o življenjskem stilu ljudi pod Pohorjem, medsebojni povezanosti sovaščanov v njenih domačih Dovžah, prijaznih medosebnih odnosih in občudovanja vrednem sožitju znotraj njene širše družine štirih generacij, spoštovanju, ljubezni in predanosti do moža.

Berta Pavlinec (*1930, Leše, †2018, Leše) je bila samonikla pesnica, igralka in vsestranska kulturnica. Odraščala je na rudarskih Lešah in to je pustilo sledi tudi v njeni liriki. Njene pesmi so preproste, drobne, skoraj neslišne in niso literarni biseri, so pa iskrene in posebne. Leta 1999 ji je v zbirki Naše poti mariborski Likus izdal pesniško zbirko *Komu pesmi* (Založba Drumac).

Viktor Levovnik (*1931, Šentjanž, †2012, Šentjanž) je večino svojih preprostih pesmi in drugih literarnih prispevkov objavljajl v Koroškem fužinarju, nato pa je v samozaložbi izdal knjigo *Kitice iz moje doline* (2004) z različnimi literarnimi poskusi.

Mira Kumer (*1936, Radlje ob Dravi) piše pesmi in sodeluje v društvu ljubiteljskih literatov v Radljah ob Dravi. Leta 2006 je v samozaložbi izdala svojo prvo zbirko pesmi *Rime izpod breze*.

Mihaela Lenart (*1941, Raduše) je ljubiteljska slikarka in pisateljica, ki živi v rodni Raduši. Veliko je razstavljal in kot članica literarne sekcije pri Društvu upokojencev Slovenj Gradec sodelovala na srečanjih ljubiteljskih piscev. Leta 2005 je v samozaložbi izdala leposlovno zbirko *Utrinki izpod Uršlje*.

Hubert Močivnik (*1941, Podkraj pri Ravnah na Koroškem, †2004, Slovenj Gradec) s Prevalj je bil zaposlen v Tovarni pohištva na Prevaljah. Bil je predan planinec, občasno pa je pisal pesmi. Leta 1997 je v samozaložbi izdal pesniško zbirko *Cvetovi izpod Uršlje*.

Heda Praprotnik (*1943, Slovenj Gradec) je znana novinarka Koroškega radia. Smisel za pisanje je pokazala že v osnovni šoli. Pisala je šolske kronike, črtice in pesmi, nekaj jih je objavila tudi v glasilu srednje ekonomske šole. Na ravenski gimnaziji jo je vzpodbujal in 'pilil' njena besedila profesor Janez Mrdavšič. Leta 2006 je izdala svoj prvenec kratke proze *Smeh in jok v enem košu* (Cerdonis). Slavist in urednik Andrej Makuc je v spremni besedi njeno delo tako označil: »Svet se ji razkriva v svoji primarnosti – s pozicij otroške čistosti, nedolžnosti, čudenj in

hrepenenja.« In še sklep: »Torej – svet pravljíčnosti, še toliko prej, če so zgodbe iz otroštva.« (Merkač, 137)

Erika Anka Plevnik (*1943, Celovec) je znana šentanelška učiteljica in kulturno-prosvetna delavka. Kot dolgoletna učiteljica in predsednica tamkajšnjega kulturnega društva je dobro spoznala kraj Šentanel, njegove ljudi in navade. Leta 2006 je v samozaložbi izdala leposlovno knjigo za odrasle *Stari cajti*.

Marija Bezjak (*1945, Ravne na Koroškem) je učiteljica, ki je večino svojega življenja preživela v Kotljah, zdaj pa živi v Domu starostnikov v Slovenj Gradcu. Sama pravi, da včasih rada kaj zapiše, in tako je nastala njena zbirka pesmi *Oboki sveta* (2018), ki jo je izdala v samozaložbi.

Malčka Kvasnik (*1945, Muta) je dolgoletna članica Planinskega društva Bricnik z Mute. Ker svoja planinska doživetja rada prelije v besede in verze, je že 25 let članica Literarne skupine Utrip zgornje Drave. Leta 2000 je v samozaložbi izdala svojo prvo pesniško zbirko *Moje planine, moje sanje*.

Reinhard Otto Brečko (*1945, Linz) je Slovenjgradčan, ki je leta 2004 izdal knjigo dokumentarne literature *71 dni plave samote* (Cerdonis). Brečko je pravi svetovni popotnik (Nemčija, Kanada, ZDA, Karibi). Leta 2002 se je čez Atlantik vrnil v Slovenijo, v svoj Slovenj Gradec, se zaposlil v Koroški galeriji likovnih umetnosti in ob pomoči urednika Odsevanj Andreja Makuca svoj pomorski dnevnik pretvoril v zanimivo knjigo za odrasle.

Maks Tušak (*1947, Dobrije, †2008, Ljubljana) je bil športni psiholog. Leta 1972 je diplomiral, leta 1984 pa doktoriral na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Tu je bil tudi zaposlen od leta 1977, od leta 2000 kot redni profesor za klinično psihologijo. Predaval je tudi psihologijo športa na Fakulteti za šport v Ljubljani ter na Inštitutu za vrhunski šport vodil psihodiagnostični laboratorij. Rodnim Dobrijam se je oddolžil z doživeto knjigo *Črtice: Vse te ušne liete moje*, (Slovenska matica Ljubljana, 1992).

Ivana Prislan (*1949, Črna na Koroškem) je Črnjanka, živeča v Kotljah, in je leta 2022 v samozaložbi izdala pesniško-prozno knjigo *Tu bom ostala*. Dr. David Bedrač, njen literarni učitelj, med drugim »izpostavi surovo lepa mesta v njeni pripovedi, predvsem tudi motiv svetlobe v razpoki« (Merkač, 253). Ivana je tudi ena od gonilnih

sil branja za Partljičevo bralno značko in mentorica Literarne čajanke pri Koroškem medgeneracijskem centru na Ravnah na Koroškem. Knjige so v resnici njena velika ljubezen, odkar pomni, s tem pa je povezano tudi njeno mentorstvo v omenjenih literarnih združenjih.

Bernardka Petrovič Mager (*1950, Podkraj pri Prevaljah) je Korošica, ki živi med Gradežem pri Turjaku in Ljubljano, a se pogosto vrača v svoje rodne kraje. Ob 70-letnici so jo sorodniki presenetili z izdajo knjige *Žanjem želje* (samozaložba, 2020), ki je plod njenega literarnega in likovnega ustvarjanja. Zbirka se začne s pesmijo o pomenu izvora, ki ji ga je dala Koroška, simbol njenega otroštva in mladosti. Kot v uvodu zapiše mag. Ana Porenta, njene pesmi žuborijo in se kotalijo po strugah papirja kot iz izvira.

Ivana Čreslovnik (*1954, Pernice) se je s pisanjem začela ukvarjati že kot najstnica. Kratke zgodbe in pesmi je objavljala v Kmečkem glasu. Zaposlila se je pri osemnajstih in deset let študirala ob delu. Po upokojitvi se je odločila, da bo spet začela pisati. In nastajale so zgodbe. Postala je tudi predsednica KD literatov Mežiške doline. Knjiga *Koroška deklica Bajberli* (Cerdonis), ki je izšla leta 2014, je njen prvenec. V zgodbi je avtorica na prežihovski način opisala težko, a razgibano življenje deklice Helene, ki je v času naših mam in babic živela na revni koroški hribovski kmetiji. To so bili časi, ko otroci še niso imeli igrač, imeli pa so uši, bolhe.

Marta Merkač (*1954, Brdinje) je s svojimi pesmimi osvojila že vrsto nagrad, objav in nominacij na različnih literarnih natečajih. Leta 2020 je izdala svojo prvo samostojno pesniško zbirko *Ampersand: odločitve* (samozaložba). Je tudi ena od gonilnih sil branja za Partljičevo bralno značko in stalna sodelavka Literarne čajanke pri Koroškem medgeneracijskem centru na Ravnah na Koroškem.

Simon Rutnik (*1954, Muta) je kipar, slikar, pesnik in samouki umetnik z Mute, ki je večni iskalec in pronicljivi opazovalec narave. Je tudi član Literarne skupine Utrip zgornje Dravske doline. Leta 2005 je v samozaložbi izdal svojo prvo pesniško zbirko *Pesmi dleta in peresa*.

Renata Picej (*1956, Slovenj Gradec) je Ravenčanka, ki živi v Ljubljani. Leta 2012 je v samozaložbi izdala roman *Čas ladij*. To je zgodba o obsedenosti z ljubeznijo, z dodatkom velike porcije humora. Junakinja spremlja svojega oboževanega po vsej Dalmaciji, njen dragi je

namreč kapitan. Zaljubljenka se še kako zaveda svoje obsedenosti, ampak je povsem zavestno ne pretrga, prepušča se ji in v njej uživa. V njeni ljubezensko-dalmatinski promenadni zgodbi odkrivamo hrvaški turistični biser in antropologijo tamkajšnjega življa. Knjigo lahko beremo tudi kot priročnik o odvisnostih, tokrat odvisnosti od ljubezni.

Marija Viltušnik Vais (*1958, Radlje ob Dravi) je članica Literarne skupine Utrip zgornje Dravske doline. Leta 2008 je v samozaložbi izdala svojo prvo pesniško zbirko *Vrata mojega srca*.

Martina Podričnik (*1960, Črna Koroškem) živi v Javorju in je upokojena učiteljica in avtorica kratkih zgodb, ki so izšle v romanu *Vijolična kačja pastirica* (samozaložba, 2023). Kot dekletce je bila velika ljubiteljica pravljic. Kot najstnica je postala zapisovalka črtic in povesti, svoja najaktivnejša leta pa je kot učiteljica posvetila poučevanju osnovnošolcev in kot mama svojim trem otrokom. Za pisanje ni imela ne časa ne volje. Zadnje desetletje jo je kot upokojenko naplavilo na obrežje kratkih zgodb, ki so se zadnja tri leta povezovala in prepletale v roman *Vijolična kačja pastirica*. To je roman o Lučki, ženski srednjih let, ki gre rešitev iz klobčiča težav iskat na drugi breg Atlantika in je (lahko) zgodba o katerikoli ženski.

Veronika Viltušnik (*1960, Ravne na Koroškem) je po poklicu medicinska sestra in rada piše pesmi, predvsem za otroke. Z mamo Angelo sta leta 2001 v samozaložbi izdali skupno knjigo. V njej je pod naslovom *Odmevi srca in duše* Veronikinih 18 ljubezenskih in 27 planinskih pesmi, njena mati Angela Viltušnik pa je prispevala ljudsko povest iz kmečkega življenja *Strma pot*.

Janja Čebulj (*1961, Slovenj Gradec) živi z družino na Brdinjah in je navdušena pohodnica in ljubiteljica planin. Ob svoji 60-letnici je v samozaložbi izdala svoj knjižni prvenec *Uršlja gora, koroška lepota* (2021), v katerem je v obliki kratkih zgodb zbrala prepletene misli prehojenih poti na njeno in našo Uršljo goro. Leta 2022 je svoje lepe zgodbe ponatisnila.

Darja Kniplič (*1966, Slovenj Gradec) je po Srednji družboslovni šoli v Mariboru študirala slavistiko na Pedagoški fakulteti v Mariboru. Pogosto je menjavala zaposlitve, zdaj je samostojna podjetnica. Sodelovala je na srečanjih mladih pesnikov in pisateljev v Zagrebu – soavtorica zbirke Dvajset drugih iz Goranove pomla-

di – in v Titovem Vrbasu. Objavljala je v Katedri, Dialogih, Mentorju, Locutiu in Odsevanjih. Knjižni prvenec: pesniška zbirka *Vrti se, se vrti* (Galerija N. Kolar, 1991).

Katja Bricman Jurgec (*1968, Slovenj Gradec) je profesorica likovne vzgoje, oblikovalka, umetnica in samostojna podjetnica. Z družino živi v Kotljah, ustvarja na Prevaljah. Je soustanoviteljica podjetja Catbriyur, v katerem skrbi za oblikovanje unikatnih izdelkov iz porcelana in marketing. Staro obrt oblikovanja izdelkov iz porcelana sta skupaj s možem Juretom obogatila z izvirnim oblikovanjem in z novimi tehnikami izdelave razvila blagovno znamko Catbriyur. Svojo pisateljsko žilico pa je dokazala, ko je napisala in izdala kriminalni roman *Ljubica z veliko* (Porcelain Catbriyur, 2022).

Erika Žagar (*1974, Slovenj Gradec) pravi, da ko se v družino rodi drugačen otrok, se družina spremeni. Otrok z motnjo v duševnem razvoju spremeni življenjsko pot staršem in starejšemu otroku. Erika Žagar je to pot opisala v življenjski zgodbi svoje družine z drugačnim otrokom. Posveča jo staršem, ki hodijo ali pa bodo hodili po poti, po kateri hodi Erikina družina že veliko let. Njena knjiga, ki sodi na področje dokumentarne literature, ima naslov *Ljubljena: Mihela, naša drugačna deklica* (2018) in je izšla v samozaložbi.

Vesna Roger (*1976, Slovenj Gradec) je Dravograjčanka, ki živi v Celju. V preteklih letih je delovala predvsem na kulturnem področju, začetki segajo od študentskih let naprej. Organiziranje in vodenje literarnih večerov, pogovori s pesniki in pisatelji so bili njeno področje, ki je preraslo v snovanje avtorskih projektov in organiziranje večjih prireditev in festivalov po Sloveniji. Kot samostojna podjetnica še vedno sledi umetniškim vodam, predvsem na glasbenem področju. Izdala je pesniško zbirko *Žarečina* (samozaložba, 1998).

Simona Lečnik Očko (*1979, Kakanj v Bosni) je magistrica mednarodnih in diplomatskih študij, profesorica sociologije in zgodovine ter vodja in ustanoviteljica Lumie – Akademije vrednot v Mariboru. Njen oče je pokojni ravenški mednarodni sodnik Jože Lečnik, mati Danica pa je doma iz bosanskega Kaknja. V svojem biografskem romanu *Slovenština in jaz* (Litera, 2013) opisuje brezskrbno odrasčanje v Kaknju, ki ga nasilno prekine nesmiselna vojna in zato bežijo nazaj na Ravne k zancem, ki jim ponudijo toplo zatočišče. Že naslov pove, da ima najprej velike

težave z očetovim jezikom, a se hitro ustali in uspešno doštudira. Kot pravi sama, ima zdaj tri domove: enega v sivem Kaknju v Bosni, enega na zelenih Ravnah na Koroškem in zadnjega v sončnem Mariboru.

Ti zapisi in številni podatki o bogati literarni dejavnosti na Koroškem nesporno dokazujejo, da smo Korošci resnično literarno nadarjeni, zato smo lahko ponosni, da tako majhna pokrajina premore toliko ljudi, ki so se zapisali umetniški besedi. Zagotovo se mi je skrilo med uvelo listje pozabe še marsikatero koroško ljubiteljsko literarno ime, saj je bilo najtežje najti prav številne literarne prvence, ki so izšli v samozaložbi, a vsaj toliko piscev v tem pregledu poznam in omenjam.

Mirko Osojnik

Uporabljena literatura:

- Merkač, Helena: Knjiga o knjigah. Slovenj Gradec: Cerdonis, 2023.
- Obrazi slovenskih pokrajin. <https://obrazislovenskihpokrajin.si>
- Društvo slovenskih pisateljev. <https://drustvo-dsp.si>
- COBISS
- LOCUTIO, prva slovenska literarna on-line revija, Kulturno društvo Mariborska literarna družba.
- Glušič, Helga: Svetle pripovedi sivega življenja. V: Marjan Kolar, Sveto sivo življenje. Slovenj Gradec: Cerdonis, 2003, 82–85.
- Glušič, Helga: Prekrstitve, Kolarjev četrti roman. V: Marjan Kolar, Prekrstitve. Slovenj Gradec: Cerdonis, 2004, 186–191.
- Glušič, Helga: Roman o garanju in ljubezni. V: Marjan Kolar, Sezuj se, kadar stopiš v mošejo. Ravne na Koroškem: Zavod za kulturo 2008, 109–115.
- Vačun Kolar, Marija Irma: Mož kot vsak, le knjige ima najraje. V: Marjan Kolar, Moji mimohodi, Mohorjan, 2013, 64–69.
- Kodrin, Miran: Iskanje bližin v izkoreninjenem času. V: Janez Mrdavšič, Skozi soteske. Ravne na Koroškem: ČZP Voranc, 1997.
- Kodrin, Miran: Pesniški don Kihot ali »bridki seja-lec ostrih in bolečih besed« na poti iskanja svojih hodulj. V: Herman Vogel, V pajčevini spomina. Ravne na Koroškem: Koroška osrednja knjižnica, 1999.
- Vollmaier Lubej, Janja: Esezizmi v romanu Vinka Ošlaka. V: Jezik in slovstvo, letnik 61 (2016), št. 1, str. 61, 75.
- Besede med Uršljo in Peco. 8. literarni zbornik Kulturnega društva literatov Mežiške doline. Prevalje, 2021.
- Hribernik, Darja: Ljubiteljski pisci v Občini Mislinja. V: Zbornik Občine Mislinja, Mislinja, 2010, 227–234.

ESEJISTIKA

Članek
*Koroška literarna
ustvarjalnost od
prvih znanih
začetkov do
piscev v
samostojni
Sloveniji*
in promocija sta
bila podprta s
sredstvi sklada
dolina:dialoga

GUSTAV GNAMUŠ

(1941–2024)

LIKOVNA

Gustav Gnamuš se je rodil 18. novembra 1941 v Mežici. Po končanem učiteljišču v Mariboru (1956–1961) je študij nadaljeval na *Akademiji za likovno umetnost* v Ljubljani (1961–1966) pri profesorjih Maksimu Sedeju, Francetu Miheliču in Gabrijelu Stupici. Diplomiral je leta 1966 pri profesorju Maksimu Sedeju. Med letoma 1967 in 1971 je bil likovni pedagog na prevaljski osnovni šoli, nato je šest let ustvarjal v svobodnem poklicu (1972–1978), hkrati pa honorarno poučeval likovno vzgojo na Osnovni šoli Tone Tomšič v Ljubljani. Leta 1979 je bil izvoljen za docenta na *Akademiji za likovno umetnost* v Ljubljani, kjer je bil od leta 1990 do upokojitve leta 2011 redni profesor za risanje in slikanje. Umrli je 12. aprila 2024 v Ljubljani.

Po diplomi na ljubljanski akademiji se je vrnil domov na Koroško in med letoma 1967 in 1971 poučeval likovni pouk na Osnovni šoli Prevalje, kjer je v ravnatelju Leopoldu Suhodolčanu našel izjemno naklonjenega umetniškega sopotnika in prijatelja. Več težav s sprejemanjem svojega slikarskega dela

in načina, ki sta bila v tem času že v znatni meri abstraktna in izrazito eksperimentalna, je imel v širšem lokalnem okolju: njegova prva razstava v *Likovnem salonu* na Ravnah je bila zlasti med številnimi koroškimi ljubiteljskimi likovniki sprejeta zelo hladno in je pomenila pravi pravcati neuspeh.

O teh svojih začetkih je v intervjuju s svojim nekdanjim študentom Zmagom Lenárdičem (*Likovne besede*, št. 17/18, 1991) povedal: »Po akademiji, ko pride človek neka-ko v prazno, brez jasnih odgovorov glede osnovnih vprašanj, sem začel s pejzažem ... hec je, da je koroški pejzaž izrazito stopenjsko strukturiran. Se pravi, da si v dolini, in če hočeš videti nebo, moraš pogledati krepko navzgor. To ni npr. Prekmurje z odprtim obzorjem, ampak so nivoji, ki se dvigajo, in dejansko sem slikal pejsaže, na katerih ni bilo neba ... K pejsažu spada tudi nebo, ki pa ga nikakor nisem mogel uloviti, in sem samo stopnjeval tiste težke, obupne zelene ploskve ... Nastala je skladovnica težkih, razmeroma monotonih tonov, kajti v tistih krajih lahko iščeš npr. rdečo barvo tako rekoč s tira-

Gustav Gnamuš, Galerija Murska Sobota, 2009 (Foto Irma Brodnjak Firbas)

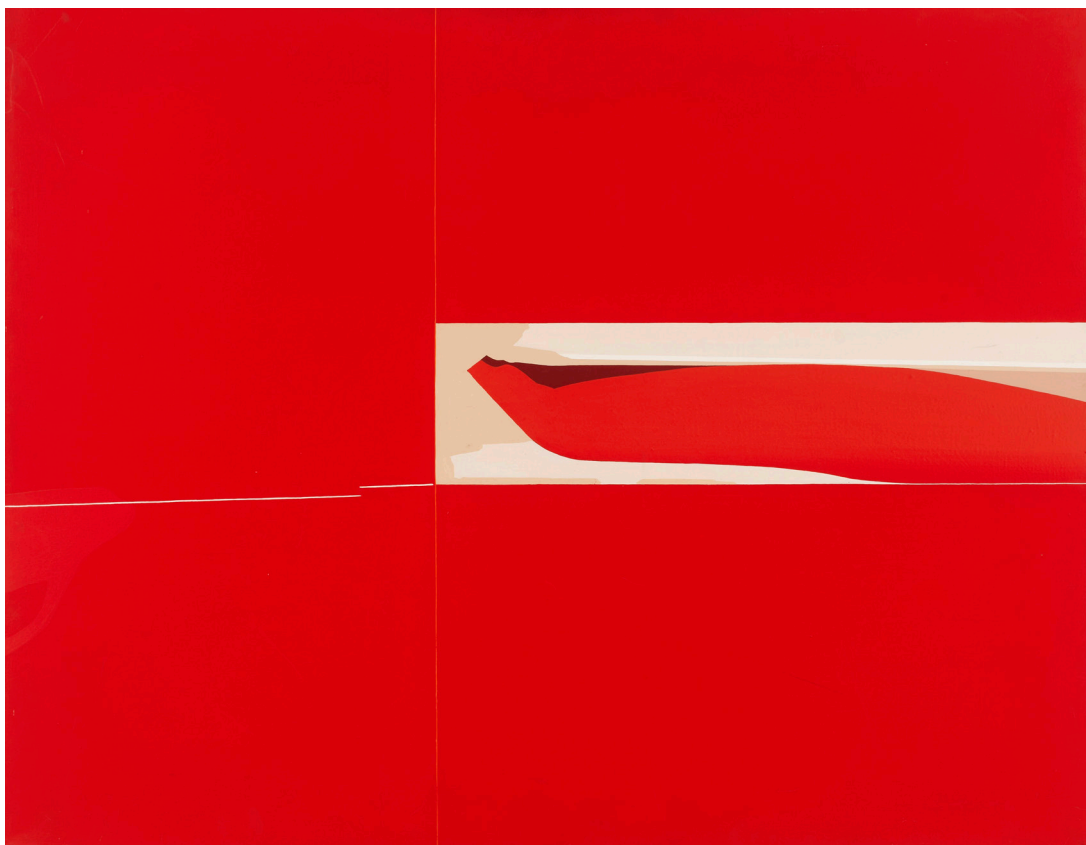

Gustav Gnamuš, *Jesen*, ok. 1968, akvarel, 28 x 24 cm,
KOK Ravne na Koroškem

lico in vsak, še tako majhen komplementaren odnos si je potrebno dobesedno izboriti. Slika se je gostila in postala zelo koherentna v smislu strukture slikovnega polja.« Z občutljivimi slikami je v provincialnem okolju Koroške naletel na nerazumevanje in tradicionalistično recepcijsko blokado, zato se je vrnil v Ljubljano, kjer je najprej delal v svobodnem poklicu, leta 1979 pa je bil izvoljen za docenta na ljubljanski *akademiji za likovno umetnost*, kjer je bil nato od leta 1990 dalje redni profesor. Veljal je za izjemnega pedagoga, zlasti študentje so ga zelo cenili, vzgojil

pa je celo plejado odličnih slovenskih slikarjev, začevši z močno *Generacijo 82* (Boris Zaplatil, Cveto Marsič, Ivo Prančič, Vlado Stjepić, Samo Perpar idr.), ki venomer poudarjajo Gnamušev mentorski delež pri njihovem umetniškem zorenju.

Gnamuševa radikalna linija slikarskega mišljenja je nato razmeroma hitro, kljub osnovnemu naslonu na predmetnost (sicer recepcijsko transponirano), porušila zadnje ostanke asociativnega fonda podobe. Vsa, že itak minimalna sredstva likovnega izraza je skrčil in pripeljal do skrajne možne meje, ko

Gustav Gnamuš, *Rdeča slika*, 1972, akril, platno, 105 x 156 cm, zbirka KGLU

se je pred očmi gledalca razblinjala celo fizična prisotnost nosilca in barvnih namazov. V iskrenem spoštovanju do vseh razsežnosti vidnega (in očesu nevidnega, a evidentno prisotnega) sveta, ki ga je vizualna umetnost sposobna ujeti v svoje dejavno polje, se je pomaknil do meja slikovnega učinkovanja 'absolutne' podobe. S suverenim vztrajanjem, ko se je odrekel slehernemu oportunizmu, je izkazoval etično držo, ki domala nima primerjave v slovenski umetnosti. Čeprav je vsa leta profesure kontinuirano ustvarjal, je tudi zaradi pedagoškega dela zelo malo razstavljal, pa tudi sicer je bilo zanj značilno, da so dela nastajala počasi in izjemno premišljeno. V več kot polstoletni karieri je odgrinjal tančice z vseh fantazem modernističnih likovnih predpostavk, vendar je bilo njegovo delo deležno sorazmerno redkih odmevov tako pri splošni publiki kot pri strokovni javnosti. Čeprav praviloma nikoli ni manjkalo v nobenem razstavnem ali knjižnem pregledu sodobne slovenske umetnosti, je bil v sedemdesetih in osemdesetih letih bolj na obrobju, da bi v devetdesetih nenadoma zvezdniško

zažarel na domačem likovnem nebu in se čez noč povzpел med najpomembnejše in najzlahotnejše sodobne slovenske slikarje. V kratkem času se je po letu 1990 zvrstilo več osebnih razstav kot prej desetletja, v naši bližini denimo leta 1993 v slovenjgraški *galeriji likovnih umetnosti* in leta 1996 v *Galeriji Falke* v Libučah pri Pliberku. Izjemen uspeh je doživela nenavadna in izjemno domišljena predstavitev slik v *Stari opatiji* v Celju (zanjo je leta 1992 prejel nagrado *Prešernovega sklada*), razstavljal je začel tudi v tujini, kjer je bil predstavljen na nekaterih pomembnih umetniških sejnih. Za svoje delo je prejel najvišje slovensko stanovsko priznanje: *Jakopičevo nagrado*, leta 2002 po pregledni razstavi v *Moderni galeriji* v Ljubljani pa tudi najvišje priznanje za kulturne dosežke v Sloveniji: *Prešernovo nagrado*.

Gustav Gnamuš je med slovenskimi likovnimi ustvarjalci eden redkih, ki je brezkompromisno in brez preostanka privzel koncept radikalne abstraktne podobe in ga vgradil v zaokrožen opus natančnih in učinkovitih podob, za katere sta značilni strnjavanje

Gustav Gnamuš, *Motiv iz železarne*, 1974, akril, platno, 135 x 150 cm,
KOK Ravne na Koroškem

snovne dimenzije slike ter strukturna, le slikarski logiki podrejena jasnost. Delikatni likovni organizmi so kot utripajoči ekrani vedno zgrajeni na enak način: od središča slikovnega polja navzven, pri čemer je kompozicijska struktura v smislu oblik, ozadja, robov in formata podrejena občutenemu širjenju barvnih mas, ki se gostijo v ploskve in razdrte linije, podvržene čudovito nevsiljivi notranji logiki. V njegovem slikarstvu ni ne duha ne sluha o t. i. minimalistični racionalnosti ali suhoparni geometrizaciji. Napolnjeno je z osvobojeno slikarsko imaginacijo, ki se izogiba šablonskim učinkom vsakršne manire. Tudi (presenetljive) figuralne risbe iz zadnjega ustvarjalnega obdobja v ciklih *Drobnica* – sicer napolnjene z duhovito persiflažo – in *Safari* – s sublimno izginjavajočimi konturami karavane kamel v trepetajoči svetlobi slutnje puščavske fatamorgane – se zlivajo v

celostno kumulativno mentalno predstavo, ki je, izmuzljivi predstavnosti navkljub, popolna v svoji utišani prezenci.

Gnamuševe slike ne sugerirajo nobene prostorske globine, medtem ko zgovornost njihove simbolne razsežnosti ostaja razprta in je s tem prepuščena sposobnostim opazovalca za čutno podoživljanje barvnega žarenja ploskev na zgoščeni slikovni površini. Podobe so kot nekakšne meditativne opne, skozi katere se je tenkočutni mojster vrtoglavo spuščal h globinam filozofskega razmisleka o čarobnosti radiacije vidnega, v slikarski praksi utelešenega v konkretnem prisluškovanju notranji animaciji čutnega sveta, zato nedavno zaključeni likovni opus sodi med največje dosežke slovenske modernistične umetnosti, mnogi bi rekli, da je Gustav Gnamuš s svojim delom segel prav na vrh.

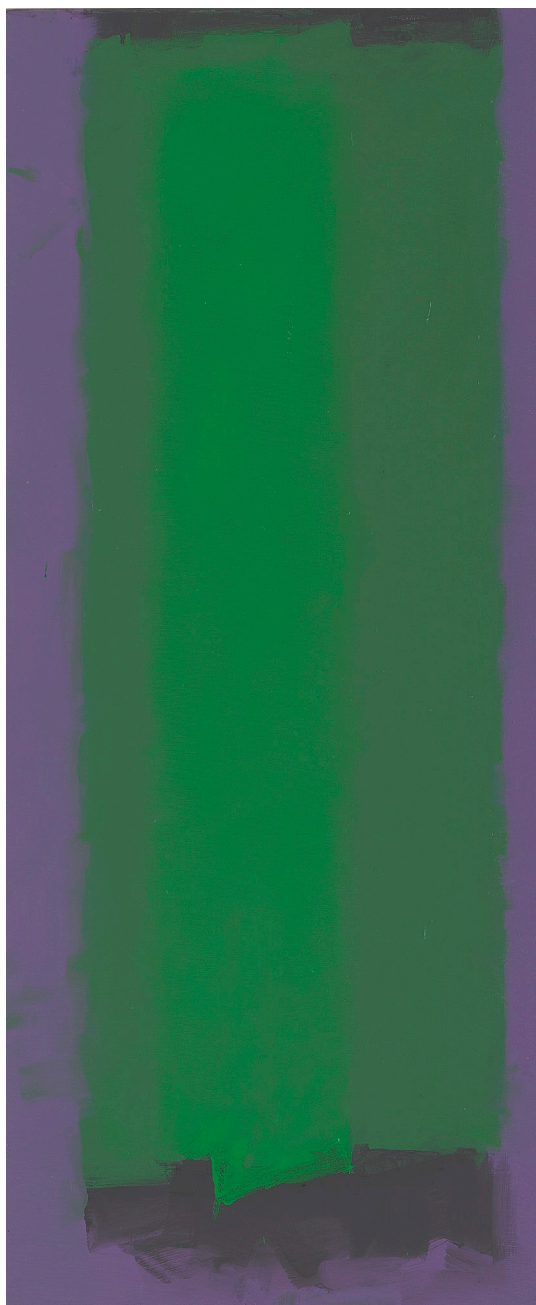
Marko Košan

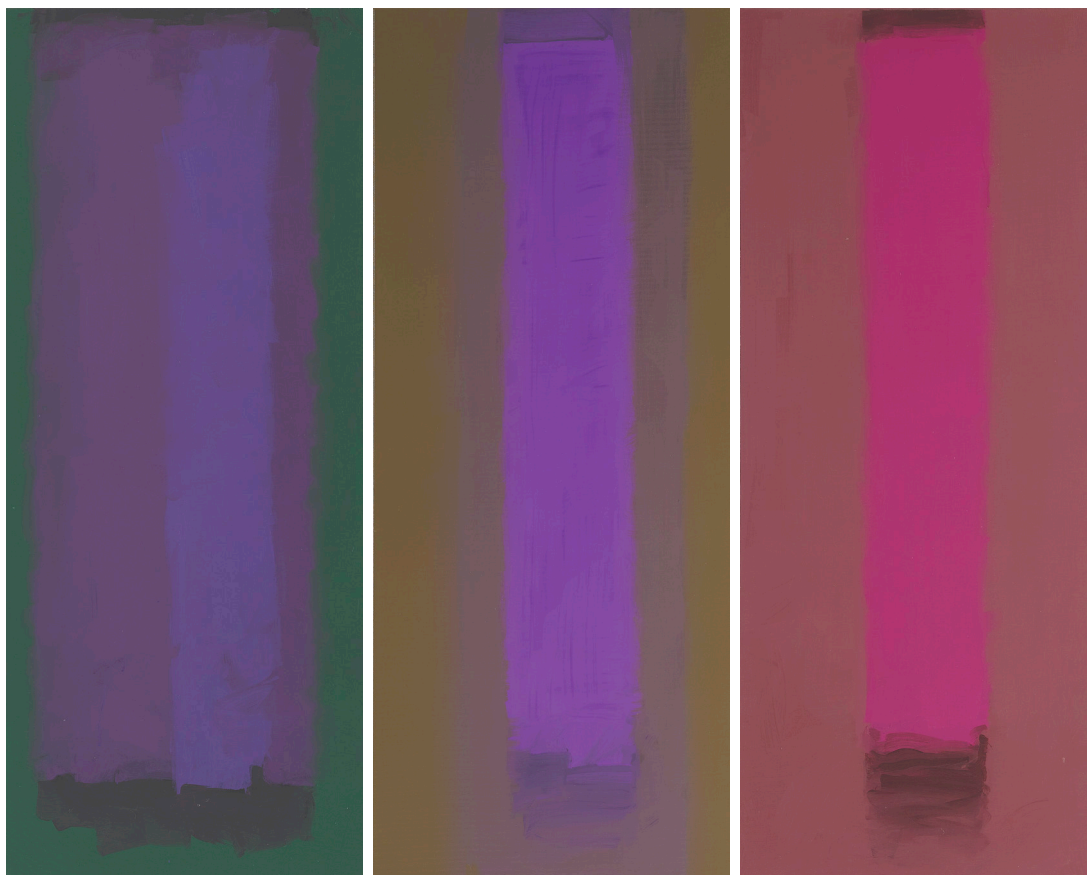
Gustav Gnamuš, *Naslovniki 3*, iz cikla *Drobnica*, 2014, mešana tehnika na papirju, 40 x 30 cm

Gustav Gnamuš, *Naslovniki*, iz cikla *Drobnica*, 2014, mešana tehnika na papirju, 40 x 30 cm

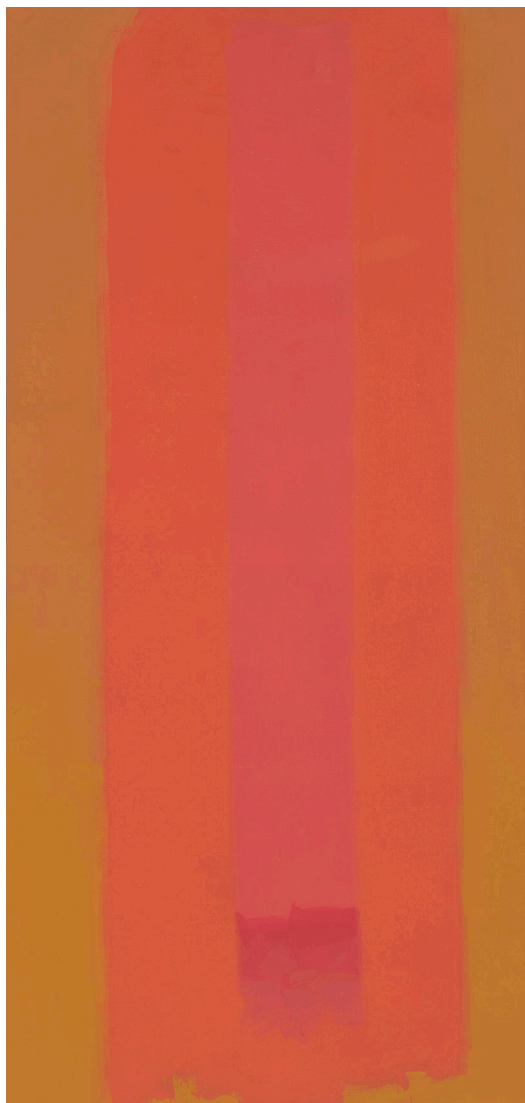
Gustav Gnamuš, *Interval (diptih)*, 2018, akril, platno, 120 x 50 cm

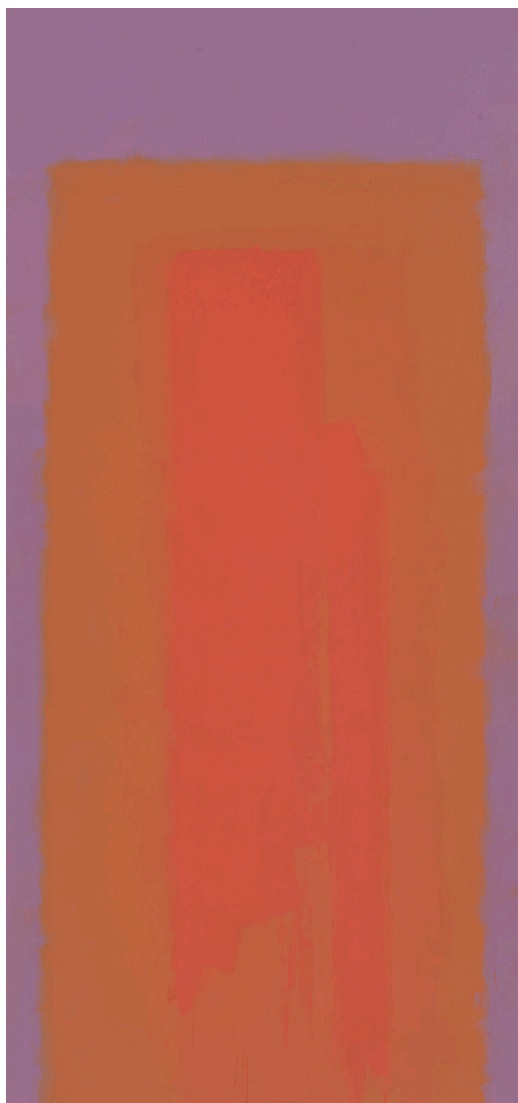
Gustav Gnamuš, *Triptih*, 2018, akril, platno, 120 x 50 cm

Gustav Gnamuš, *Interval II*, 2018, akril, platno, 150 x 100 cm

Gustav Gnamuš, *Slide I*, 2018, akril, platno,
210 x 100 cm

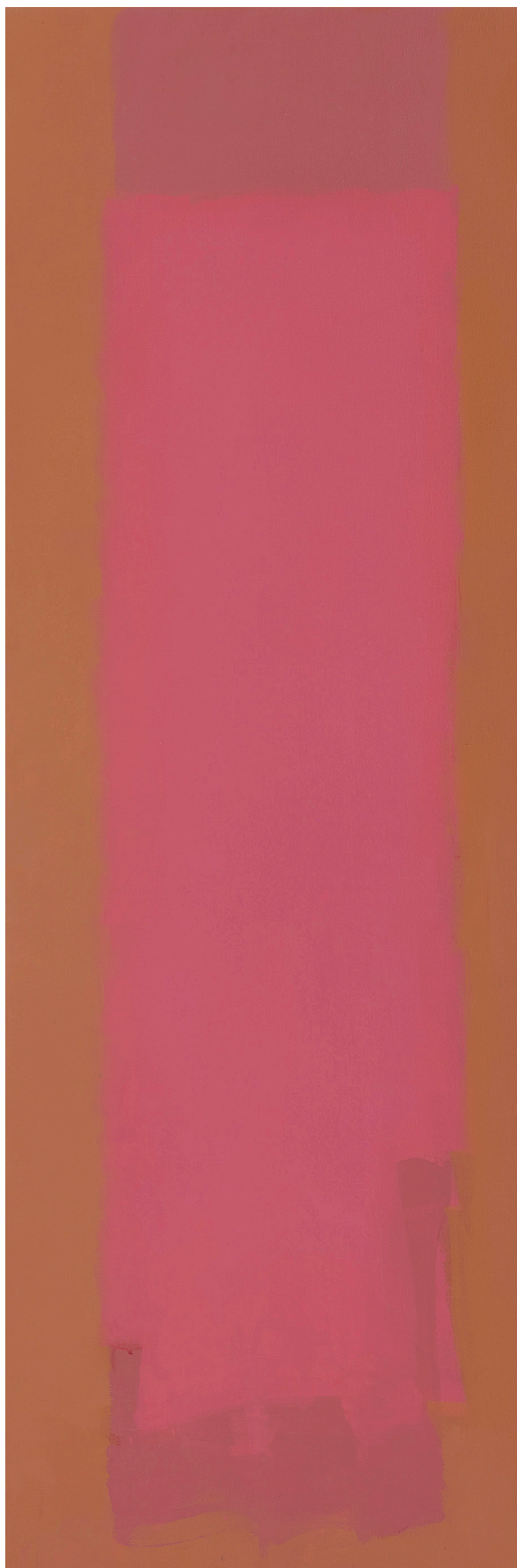
Gustav Gnamuš, *Slide II*, 2018, akril, platno,
210 x 100 cm

Gustav Gnamuš, *Interval (Prehod)*, 2018, akril, platno, 120 x 120 cm

Gustav Gnamuš, *Interval I*, 2019, akril, platno, 150 x 150 cm

Gustav Gnamuš, *Interval N.*, 2019, akril, platno, 150 x 50 cm

Gustav Gnamuš, *Mačje oči*, 2020, akril, platno, 150 x 50 cm

Gustav Gnamuš, *Premik*, 2019, akril, platno, 112 x 112 cm

Gustav Gnamuš, *Utrip*, 2020, akril, platno, 160 x 120 cm

Spomini na umetnika

Bogdan Borčič (1926–2014)

LIKOVNA

Konec prejšnjega stoletja je bilo umetniško dogajanje na Koroškem zelo živahno. Takrat sem začel intenzivno sodelovati s koroškimi umetniki, predvsem z Andrejem Grošljem, Petrom Hergoldom in Bogdanom Borčičem. Delo Jožeta Tisnikarja sta takrat intenzivno spremljala kolega Milena Zlata in Marko Košan. Tudi Pino Poggi se je takrat redno vračal v Slovenj Gradec in prek njega sem lahko spoznal povsem drugačno umetnost. Pino Poggi mi je odprl povsem novo razumevanje umetnosti, kot smo ga takrat poznali v Sloveniji.

Bogdan Borčič, Rdeča vrata, 1963, olje na oplatno, 145 x 90 cm

Bogdan Borčič je takrat že živel v novi hiši, kjer si je uredil enega najlepših ateljejev, kar sem jih videl. V veliko veselje in seveda tudi čast mi je bilo zahajati k njemu na pogovore o umetnosti in razstavah, ki sva jih skupaj načrtovala. Prva večja razstava, ki sva jo skupaj pripravila, je bila razstava grafik leta 1999 v *Galeriji likovnih umetnosti Slovenj Gradec*. Šlo je za njegovo prvo retrospektivno razstavo grafik, kjer je bil na ogled njegov celotni grafični opus. (Ta je zares obsežen in fascinanten, danes ga hrani *Galerija Božidarja Jakca* v Kostanjevici na Krki. Kasneje, že po umetnikovi smrti, mi je Ida Borčič zaupala, da sem lahko inventariziral celotno Borčičevo zapuščino grafik v njegovem ateljeju, pri čemer mi je pomagal Matic Cesar.)

Od takrat dalje se je najino sodelovanje poglobilo in lahko rečem, da sva se dobro ujela in razumela. Nastale so številne razstave, knjige in drugo, kar se je takrat zdelo nekaj povsem normalnega, danes pa s te časovne razdalje deluje kar impozantno. Potem je nastala njegova druga monografija *Slike*, ki jo je oblikoval njegov prijatelj Marko Deu. Ob predstavitvi knjige sva v *Koroški galeriji likovnih umetnosti* pripravila njegovo prvo retrospektivno razstavo slik. Leta 2005 je Bogdan Borčič prejel *Prešernovo nagrado* za življenjsko delo. Midva sva naredila intervju, ki je izšel v Belgiji pri založbi Tandem, kamor ga je povabil njegov prijatelj Gabriel Bellgone, s katerim sta potem razstavljala v Slovenj Gradcu. Naj omenim še razstavo v palači Milesi v Splitu leta 2012 v organizaciji Hrvaške akademije znanosti in umetnosti.

Po umetnikovi smrti sem se na povabilo slikarjeve žene Ide Borčič soočil z ogromno zapuščino njegovih umetniških del, ki so bila shranjena na različnih mestih, tudi v bivših pisarnah *Nierosa*. Po pregledu celotne zapuščine in njene inventarizacije se je družina odločila, da večino del podari *Koroški galeriji likovnih umetnosti*. Ob tej priložnosti je leta 2018 nastala velika pregledna razstava podarjenih del. Seveda smo lahko razstavili

Bogdan Borčić

le majhen del velike zbirke. Razstavili smo umetnikova ključna dela in jih dopolnili s tistimi, ki so ga vodila do njih.

Naj se na kratko dotaknem problema umetniških zapuščin, ki le redke, tako kot ta, v celoti najdejo pot v muzeje. Večina se jih porazgubi, pogosto za mnogimi umetniki ostane le malo. Seveda se ob tem zastavlja vprašanje, kaj se bo zgodilo z zapuščino umetnikov, ki ustvarjajo danes in katerih dela so pomembna in nenadomestljiva. Iz nekaterih drugih nam sorodnih kulturnih okolij je zaznati drugačno razumevanje tega problema: umetniki ali ne ustvarjajo več materialnih del ali pa se odpovedujejo lastni zapuščini, tako da za njimi ne ostane nič (Nachlassverweigerung). Kar je seveda velika škoda za celotno družbo.

Zadnja velika razstava Borčičevih del, ki sem jo pripravil v KGLU, je bila letos. Razstava se je imenovala *Slika in prostor (Prepletene sekvence)*. V njej sem poskušal prek dveh velikih ciklov, ki ju je Borčič ustvarjal skozi vse svoje življenje – *Vrata* in *Ateljeji* –, predstaviti njegovo razumevanje iluzije prostora na sliki, ki se ji je, kot mnogi drugi pred njim, odrekel in se v svojem poznem obdobju k njej vrnil, a na drugačen, temeljito premišljen način. O tem

pričajo njegova zadnja dela. Na razstavi so sodelovali še nekateri njegovi tesni prijatelji in drugi umetniški sopotniki – zato podnaslov *Prepletene sekvence*, kajti te sekvence ali ustvarjalni trenutki se včasih prepletejo in vodijo do novih dognanj.

Poleg omenjenih razstav so v dveh sobah v starem delu KGLU stalno na ogled nekatere njegova izbrana dela, s katerimi poskušam izpostaviti določene vidike njegove umetnosti.

Ob omenjeni razstavi, ki je nastala ob 10. obletnici umetnikove smrti, pa smo pogled usmerili naprej – v leto 2026, ko se bomo spomnili 100 let umetnikovega rojstva. Takrat želimo v sodelovanju z Galerijo Božidarja Jakca in Bežigrjsko galerijo pripraviti veliko retrospektivo del Bogdana Borčiča, kakršne v Sloveniji še ni bilo: predstaviti želimo vsa tri področja umetnikovega ustvarjanja: slike, grafike in skulpture. Le na ta način bi lahko dojeli vso umetnikovo sporočilo, ki nas vedno znova vznemirja in navdušuje.

Ob tej priložnosti smo se namenili poskati eno avtorjevih zgodnjih in ključnih del, to je sliko *Rdeča vrata* iz leta 1963, za katero se je pred leti izgubila vsaka sled.

Jernej Kožar

Ustanova – Fundacija akademskega slikarja Karla Pečka

KULTURA

Bogastva nekega socialnega okolja ne moremo ocenjevati zgolj po ekonomskih kazalnikih, temveč tudi po drugih. Dostopno kakovostno izobraževanje in zdravstvo, dobra skrb za najšibkejšo in socialna varnost na splošno, dostopnost do stanovanj, bogastvo kulturne krajine, možnosti športnega in rekreativnega udejstvovanja, neokrnjena narava, priložnosti za duhovno rast ter zagotovo še mnoge druge dejavnosti so tiste dobrine, ki kažejo na kakovost življenja v vsaki skupnosti. In na Koroškem je razvoj na vseh področjih kar v lepem razmahu. Prav je, da opozorimo tudi na tiste, na videz manj pomembne dejavnosti, ki prispevajo h kakovosti življenja tako skupnosti kot posameznikov. Zagotovo mednje sodi tudi dejavnost *Ustanove – Fundacije akademskega slikarja Karla Pečka* (v nadaljevanju *Fundacija*), katere glavno poslanstvo je podeljevanje štipendij za študij na umetniških in humanističnih smereh.

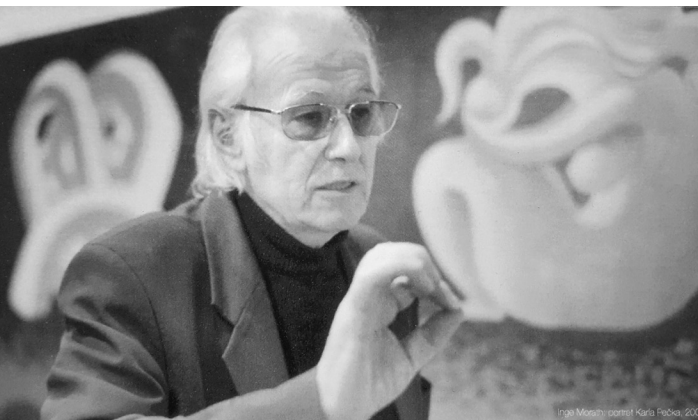
Fundacija nosi ime po Karlu Pečku (29. 9. 1920–2. 5. 2016), človeku, ki je močno zaznamoval koroško duhovno krajino. V Slovenj Gradcu, kamor ga je po študiju zanesla pot, je pustil izjemen pečat. V njem je našel svoj prostor in se tu močno ukoreninil. Uveljavil se je kot akademski slikar in vsestransko angažiran intelektuallec, kot pedagog, mentor in predan donator.

Karel Pečko je do konca svojega življenja neumorno ustvarjal v svojem ateljeju, na podstrešju *galerije likovnih umetnosti* (sedaj *Koroške galerije likovnih umetnosti*, v nadaljevanju *KGLU*), ki jo je kar 40 let uspešno vodil. Razmahnil je njeno dejavnost. V mesto je pripeljal odmevne razstave in izjemne umetnike. Z mednarodnimi razstavami, tudi na temo miru, je *galerijo* v Slovenj Gradcu postavil na zemljevid sveta, v center pozornosti mednarodnega likovnega ustvarjanja. Uspešno je izpeljal številne projekte, tudi kulturne izmenjave s tujino. Karel Pečko je znal v neposrednem stiku z obiskovalci *galerije* in mesta z velikim nav-

dušenjem in na izjemno luciden način približati vrednote likovne umetnosti vsem, ne glede na njihovo starost, stan in okolje. Vstopali so v svet lepote in razširjali duha ter bogatili svoj vsakdan. Izjemno dobro je znal vrednote, ki jih je živel, prenašati na druge, domačine in tujce. Lahko bi rekli, da je z njimi močno zaznamoval vsakogar, ki je vstopil v njegov duhovni prostor. S svojo pojavnostjo, ustvarjalno energijo in jasnimi sporočili, povezanimi z estetiko in humanističnimi vrednotami, je za sabo pustil neizbrisen pečat. Prepoznan je bil kot izjemen promotor Slovenj Gradca v Sloveniji in širše. Župan *Mestne občine Slovenj Gradec* Tilen Klugler je ob 100. obletnici rojstva Karla Pečka o njem razmišljal, da je bil »vizionar, ki je utiral pot modernemu Slovenj Gradcu, njegovi prepoznavnosti doma in v svetu,« in da mu je tudi »dal prepoznavno ime modernega, svetovljanskega, odprtega mesta, v katerem so dobrodošli kultura, umetnost, humanizem in širina, ki nam jo lahko zavidajo bistveno večja mesta«.

S svojimi somišljeniki – prijatelji – je bil Karel Pečko soavtor plemenite zamisli, ki je poudarjala, da je nujno preko umetniškega izraza (razstav) in na mnoge druge načine nenehno opozarjati na pomen miru, humanosti in bratstva med narodi na svetu ter se zavzemati za uresničevanje teh idej. Izvedba razstav in številnih prireditev na te teme v Slovenj Gradcu je močno odmevala v mednarodni skupnosti, saj je utrjevala te vrednote. Način opozarjanja nanje pa so mnogi postavljali za zgled drugim okoljem. Na osnovi te dejavnosti je *generalna skupščina OZN* Slovenj Gradcu leta 1989 podelila častni naziv *mesto glasnik miru*, Karel Pečko pa je za svoje izjemno umetniško in drugo delovanje dobil naziv častnega občana Mestne občine Slovenj Gradec.

Karel Pečko pa je tudi, ob vsem ustvarjanju, neutrudno pomagal nadarjenim posameznikom, med njimi tudi Jožetu Tisnikarju in Antonu Repniku. Bil je izjemen mentor. Spodbujal jih je in jim svetoval pri iskanju

Karel Pečko (foto Inge Morath, 2001)

in oblikovanju njihovih likovnih slikarskih poti. Zavedal se je, da je treba pomagati mladim, ki želijo študirati. Iz svojih izkušenj je dobro poznal stisko mladih, ki se trudijo razvijati svoj potencial, a jim primanjkuje denarja, da bi se temu lahko povsem posvetili. S hvaležnostjo se je spominjal, da je na ljubljanski *likovni akademiji* lahko študiral, ker mu je neznani donator finančno pomagal in mu omogočil, da je razvil svoj likovni talent. Zato lahko razumemo, da je v zadnjih dveh desetletjih svojega življenja, skupaj s številnimi somišljeniki, izostril idejo o ustanovitvi *Fundacije*. Zamisel je dobila močno podporo v lokalnem okolju in širše, kakor tudi poimenovanje po najaktivnejšem in najvplivnejšem soustanovitelju ter največjem donatorju, Karlu Pečku. S podelitvijo štipendij je pomagala mladim Korošcem do poklica s področja umetnosti ali humanistike in hkrati ohranjala in razvijala plemenite ideje Karla Pečka. Zanimiv podatek o nastajanju *Fundacije* najdemo v monografiji o Karlu Pečku, kjer je Janez Komljanec, prvi predsednik uprave *Fundacije*, leta 2006 zapisal, da je leta 1992 skupina posameznikov na pobudo Karla Pečka podpisala *Akt o ustanovitvi Fundacije*. Za tako obliko delovanja takrat ni bilo pravne podlage. Zato je na državnem nivoju celo stekel postopek za sprejem *Zakona o zavodih*. Ta pa je vključeval tudi pravno ureditev formalnega delovanja fundacij. Tako je bila 13. novembra 1996 na ustanovni skupščini ustanovljena *Ustanova - Fundacija*. Sodelovalo je 24 ustanoviteljev. Prispevali so zajeten finančni vložek (skoraj 13 milijonov slovenskih tolarjev). Karel

Pečko je ustanovi podaril svoj kapitalski delež. Obsegal je 252 njegovih umetniških del (nastalih med letoma 1946 in 1990). *Ustanova* je torej imela lepo glavnico: slikarska dela (ocenjena na 19 milijonov tolarjev) in že omenjeni finančni vložek ustanoviteljev. Delež donacij je v prvem desetletju delovanja *fundacije* narastel na 54 milijonov SIT. Za štipendije je takrat namenila 5 milijonov SIT, redno pa štipendirala 8 študentov.

Navedeni podatki so zgovorni. Ustanovitelji so ji zagotovili odlično finančno osnovo za uresničevanje njenega plemenitega poslanstva. Preberemo ga lahko v statutu *Ustanove*: »Fundacija je neodvisna in samostojna ustanova splošno koristnega in trajnega namena. Prispeva h kulturnemu napredku koroške regije, širitvi slovenske kulture, znanstvene in druge ustvarjalnosti s področja humanistike in umetnosti ter ohranjanju kulturne in naravne dediščine.«

Fundacija je po statusu ustanova. Upravlja jo njeni organi, kot so skupščina (predstavniki ustanovitelji), uprava (imenovani s sklepom skupščine) in nadzorni odbor. Marca 2023 je bila imenovana nova uprava v sestavi: Petra Čeh (*Koroška galerija likovnih umetnosti*), Benjamin Kramljak (*Nieros Metal*), Silvo Pritrznik (*Lesoteka*), Franc Gornjak (s. p.), Tilen Klugler (*Mestna občina Slovenj Gradec*), podpredsednik Gorazd Fele ter predsednica dr. Silva Roncelli Vaupot. V novem nadzornem odboru pa delujejo: dr. Kornelija Marzel (predsednica), dr. Nado Vodopija, Vinko Hajtnik Murko in Boris Kamenik. Delo vseh je prostovoljno.

Poudariti je potrebno, da dejavnost *Fundacije* najbolj intenzivno podpira in jo pomaga razvijati *Mestna občina Slovenj Gradec*, kjer ima *Fundacija* svoj sedež. Brez te podpore ne bi mogla dobro delovati.

V slabih 30 letih delovanja *Fundacije* je štipendijo prejelo 31 študentov s Koroškega. To so bili: Franci Krevh, David Zadravec, Tina Britovšek, Ana Zajc Smolčnik, Tanja Vergles, Nina Popič, Ana Haberman, Aleksandra Rošer Čas, Igor Štamulak, Aleš Logar, Jerneja Smolnikar, Gašper Breznik, Davorin Dolinšek, Špela Škodnik, Jure Markota, Boštjan Temnikar, Katarina Veselič Golob, Katja Felle, Tonka Murko, Anja Mihelič Pogorelčnik, Eva Miheu, Luka

Logar, Anika Grabec, Zala Štalekar, David Leitinger, Leon Ravlan, Aljaž Razdevšek, Neja Kaiser, Klavdija Koren in Urška Močnik Štumpfl. Izbrali so najrazličnejše študije s področij umetnosti in humanistike (osem s področja glasbene umetnosti, pet iz likovne umetnosti, štiri iz umetnostne zgodovine, ostale z različnih drugih področij). Bivši štipendisti so predstavljeni v posebnem zavihku spletne strani *Mestne občine Slovenj Gradec* (<https://www.slovenjgradec.si/O-mestu/Ustanova-Fundacija-Karla-Pe%C4%8Dka/%C5%A0tipendisti>). Nekateri so se odzvali na prošnjo *uprave* in zapisali svoje misli o pomenu štipendije zanje. Pričakovano so v večini poudarili, da jim je štipendija omogočila bolj ali manj nemoteno posvečanje študiju. Prvi štipendist *Fundacije Franci Krevh (Akademija za glasbo, Univerza v Ljubljani)* je zapisal: »Štipendija Fundacije akademskega slikarja Karla Pečka Slovenj Gradec je bistveno pripomogla k uspešnemu zaključku mojega glasbenega študija. Finančna podpora mi je omogočila celostno posvetitev izobraževanju ter obiskovanje seminarjev doma in v tujini. Ustanovi se zato iskreno zahvaljujem.« Podobno so zapisali tudi Anika Grabec (*Akademija za likovno umetnost in oblikovanje, Univerza v Ljubljani - restavradorstvo*), Aljaž Razdevšek (*Akademija za glasbo, Univerza v Zagrebu*), Urša Močnik Štumpfl (*Akademija za glasbo Celovec in Univerza za glasbo in uprizoritvene umetnosti Gradec*), Davorin Dolinšek (*Akademija za glasbo, Univerza v Ljubljani*), Jure Markota (*Akademija za likovno umetnost, Univerza v Ljubljani*) in Ana Zajc Smolčnik (*Akademija za glasbo, Univerza v Ljubljani*), ki ji je štipendija »prišla prav, ker je pokrila del stroškov bivanja v tujini (na Finskem)«. Katji Felle (*Akademija za likovno umetnost in oblikovanje, Univerza v Ljubljani in Universität der Künste Berlin - magisterij*) je štipendija »omogočala stabilnejše pogoje za življenje in študij na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani« in ji »pomenila motivacijo in referenco predvsem v domačem okolju«. Zanimive izkušnje, povezane s štipendijo in akademskim slikarjem Karlom Pečkom, je zapisala Aleksandra Čas (*Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani*): »Štipendija je zagotovo pripomogla, da

sem ostala zvesta domačemu okolju in obratno. Imela sem še to dragoceno izkušnjo, da sem lahko svoje poglede na preteklo in sodobno umetnost ter družbeno aktualne dogodke delila s prof. Pečkom.« Tudi Katarina Veselič Golob (*Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani*) je poudarila, da ji je štipendija olajšala študijsko pot in razkrila njeno osebno izkušnjo s Karlom Pečkom na počitniškem delu v *KGLU*: »Karel Pečko je name s svojo preprostostjo in življenjskimi vodili naredil izjemen vtis. Bil je človek, ki je domači Slovenj Gradec in Uršljo goro nosil v srcu, hkrati pa se je zavedal, da prihodnost stoji na mladih, ki jih je potrebno spodbujati, da sledijo svojim sanjam.« Leon Ravlan (*Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani*) je prav tako izpostavil svoje spomine. »Z gospodom Karlom Pečkom sem govoril le nekajkrat, njegovih besed pa se spominjam še danes. Kljub zavidljivi starosti je ob pogledu na umetniška dela znal zelo hitro ubesediti svoje misli, ki mi jih je postregel z visoko mero odločnosti in prepletene s humorjem. Vtis eminence je tako ostal prisoten še dolgo in ni presenetljivo, da sem v času službovanja v *KGLU* in s podporo tedanje direktorice dr. Andreje Hribernik vzpostavil Likovno šolo Karla Pečka. Tečaje risanja in slikanja za odrasle smo poimenovali po gospodu, ki je svoje življenje posvetil zglednemu delovanju na presečišču likovne pedagogike, andragogike, umetnosti in galerije, ki jo je dolga leta vodil.« Neja Kaiser (*Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, in Univerza v Groningenu*) je zelo doživeto opisala, da je zaradi štipendije imela možnost doživeti neverjetne stvari. »Nikoli ne bom pozabila, ko nas je profesor odpeljal v rotterdamski muzej Boijmans Van Beuningen« in nadaljevala z natančnim opisom svojih močnih vtisov v tem muzeju, še posebej z delom abstraktnega ekspresionista Marka Rothka. Njegovo sliko je s pomočjo posebnih očal »gledala v drobovje« in poskusila identificirati poškodbe ali restavratorske posege iz preteklosti. »Podobna doživetja kar niso nehala slediti in Nizozemska je postala moj umetnostnozgodovinski raj. Ampak nič od tega ne bi bilo mogoče brez finančne podpore, ki sem jo v tistem obdobju sleherni mesec prejemale s strani Fundacije akadem-

skega slikarja Karla Pečka. Neizmerno sem jim hvaležna za vso pomoč in podporo.« Boštjan Temnik (*Fakulteta za arhitekturo in Akademija za likovno umetnost, Univerza v Ljubljani*) je zapisal: »Štipendija mi ni predstavljala toliko finančne, kot je predstavljala motivacijsko in moralno podporo. S profesorjem Pečkom sva ure in ure debatirala o umetnosti. Najprej je bil pretežno poslušalec, kasneje pa enakopravni sogovornik za omizjem v mestni kavarni. Veliko sem se od njega naučil in zavedam se, da brez prof. Pečka mesta Slovenj Gradec, kot ga poznamo danes, ne bi bilo, kot po vsej verjetnosti tudi ne moje strasti do likovne umetnosti, za kar mu bom večno hvaležen.« V letošnjem študijskem letu štipendijo prejema Tanja Klančnik, študentka starocerkvenega solopetja na dveh visokošolskih ustanovah v avstrijskem Gradcu. Tanja Klančnik je bila štipendije izredno vesela in trdi, da jo je še dodatno motivirala za še aktivnejše delovanje v domačem okolju.

Podeljene štipendije so nedvomno imele večplasten učinek. Jasno je, da so štipendistom olajšale osredotočenost na študij, tkale so pa tudi duhovno povezavo z domačim okoljem – Koroško. Na svojevrsten način ohranjajo spomin na umetnika, vizionarja in donatorja, akademskega slikarja Karla Pečka. Pomembno je tudi, da *uprava* štipendiste poveže med seboj in jih med študijem in po njem čim bolj vključuje v dogajanje v domačem okolju.

Uprava *Fundacije* namerava Koroščem tudi v prihodnje podeliti vsaj eno štipendijo letno, in to za študij umetniških smeri in humanistike. V ta namen še naprej intenzivno pridobiva finančna sredstva, saj je vsa njena dejavnost odvisna od razpoložljivih finančnih sredstev, s katerimi razpolaga. Krepitev sklada je torej nujna in zato *uprava* zbira donacije; v oktobru in novembru bo izvedla dobrodelno javno dražbo slik, nastalih v likovni koloniji v Fiesi. Za neštipendijske dejavnosti bo sredstva morala pridobila s projekti.

Dejavnost *Fundacije* se še naprej, poleg štipendiranja, usmerja h krepitvi kulturnega napredka Koroške in razširjanju slovenske kulture, znanstvene in druge ustvarjalnosti s področja humanistike in umetnosti.

Prav tako ohranja spomin na soustanovitelja, akademskega slikarja Karla Pečka. Skrbno ravna z njegovo snovno zapuščino in jo občasno predstavi javnosti ter se trudi ohranjati in aktualizirati njegovo bogato nesnovno dediščino. Ravno s slednjim je povezan pomemben cilj *uprave*, to je reaktiviranje prostorov bivše rezidence in ateljeja akademskega slikarja Karla Pečka, ki bi tako postali dostopni za javnost. Stavba je v lasti *Mestne občine Slovenj Gradec*, s prostori upravlja *KGLU*, javna uporaba prostorov še ni legalizirana, prostori pa imajo velik potencial. V za novo namembnost preurejenih prostorih bi potekali manjše prireditve in kulturni dogodki, kar bi bila velika pridobitev za mesto in Koroško. V središču dogajanja bi bilo oživljanje in plemenitenje vizionarskih zamisli Karla Pečka, povezanih s stremljenjem, da se uresničijo ideje o miru, humanosti in bratstvu med ljudmi različnih ras in kultur. Po dejavnosti bi bili prostori razdeljeni tako, da bi lahko bil v njih sedež *Fundacije*, rezidenca za gostujoče umetnike, večnamenski prostor za izvajanje različnih dejavnosti (muzejska in galerijska, prostor dialoga in kritične misli, ki izhajajo iz Pečkove dediščine) in depo za nerazstavljena Pečkova dela ter dela v lasti *Fundacije*, s čimer bi se povečala dostopnost do njih. Vsekakor bo nujno, da bo *Mestna občina Slovenj Gradec* skupaj s *KGLU* in *Fundacijo* pridobila projektna sredstva za uresničitev teh zamisli.

Zastavljenih ciljev ni mogoče uresničiti, ne da bi se povezali z vsemi, ki jim je mar, da se ohrani snovna in nesnovna dediščina akademskega slikarja Karla Pečka in nadalje razvijejo njegove plemenite zamisli, povezane z mirom, humanostjo in bratstvom med ljudmi. Zagotovo pa je nujno, da se zavemo, kako pomembno je, da *Fundacija* mladim šolajočim pomaga, da lahko nemoteno razvijajo svoje potenciale in se posvečajo rasti svoje ustvarjalnosti. Z donacijami za štipendije bo to omogočeno vsaj nekaterim mladim Koroščem.

dr. Silva Roncelli Vaupot,

predsednica *Ustanove – Fundacije*
akademskega slikarja Karla Pečka

Književni vis-à-vis

KULTURA

Partljičev Tinček na Pesnici

»... 'Revolucija bo trajala, dokler ne bodo vse reke regulirane in se domovina ne očisti sovražnikov in izdajalcev, naš boj se bo namreč bojeval še naprej po zmagi proletariata in po zmagi Partije s tovarišem Titom na čelu, saj je treba uničiti križarje, Matjažovo vojsko, ostanke domobranstva in buržoazije, in kjer je treba, bomo izvrševali reguliranje vseh rek in omogočili razvoj socialističnega kmetijstva!' je rekel tovariš Globočnik in se odpeljal nazaj v Ljubljano.

... V pesniških brigadah je bilo okoli 1200 fantov in deklet iz vseh krajev Slovenije, z deli so začeli že 11. julija 1946, po koncu šolskega leta. Med delom so jih obiskali tudi najvišji republiški politični funkcionarji, Miha Marinko, Marijan Breclj, Viktor Avbelj.

... Govorilo se je, da bo prišel sam maršal Tito, pa so težave z nekim sestreljenim ameriškim letalom zvabile voditelja Jugoslavije na krizno sejo na Bledu.

... V Dornavi se je pripravljala velika brigadirjeva. Tudi Pesničani so se organizirali in z vlakom odpeljali na izlet, da bodo lahko videli naše voditelje od blizu in spoznali, kako se gradi nova domovina in regulira Pesnica.

... Veliko ljudi iz Pesnice je 1946. leta potovalo na tisti poučni izlet v Dornavo, tudi na primer kretničar Jože Malek s hčerko Olgo in sinom Tinčekom. 'Peljimo se z vlakom do Moškanjcev pogledat to regulacijo, od tam do Dornave so samo štirje kilometri, tam pa bomo šli peš. Da ne bojo brezplačne karte propadle.'«

(Tone Partljič: *Pesnica*, Ljubljana: Beletri-na, 2019, str. 31, 32, 33)

V čas po koncu druge velike vojne je Partljič kot dramatik enkrat že segel – v leta 1983 uprizorjeni danes kulturni slovenski žalostni komediji *Moj ata, socialistični kulak*. Z Malekom, Tinčekom in Olgo smo tudi v romanu *Pesnica* v prvem povojnem letu in še enkrat sredi Partljičevega otroštva. Rojen

Janez Žmavc (1924–2019)

leta 1940 je kot šestletnik v svojem spominu gotovo ohranil pristne in verodostojne drobce iz zgoraj opisanega dogajanja ob veliki brigadirski zmagi. In o razočaranju zaradi maršalove odpovedi obiska. Ker je roman *Pesnica* memoarska biografska proza, za tiste, ki poznamo izboren avtorjev spomin, tako ni nobenega dvoma o pisateljevem prenosu zgodovinskih faktov v literaturo iz prve roke.

Žmavc in Tito na Pesnici

»Poleti 1946. leta sem med gimnazijskimi počitnicami odšel prostovoljno na udarniško delo pri reguliranju poplavnega potoka Pesnica. Nekje na vzhodu Slovenije. Danes že vse potoke imenujemo reke in tudi takrat smo zaradi pomembnosti naše udeležbe govorili o reki, kovačnici našega dela in enotnosti. Kaj me je gnalo tja?

... Delo za dobrobit domovine, predvsem pa za kmete ob Pesnici, ki jim je ob vsakem večjem deževju odnašalo zemljo in pridelek.

... Pripravljala se je slovesnost ob zaključku udarniškega dela. Rečeno je bilo, da pride Tito ob obisku v Sloveniji tudi na Pesnico. Njemu in delovnim brigadam na čast naj

bi napisal pesem. Pesem ne pride kar tako. Pesmi ne moreš nakrampati, naložiti na samokolnico in zvrniti pred štabom na tla. Zanj je potreben navdih. Prisluhnilo so mojim notranjim potrebam in me osvobodili udarniškega dela do trenutka, ko bo pesem narejena. Šel sem torej iskat navdih v sadovnjak, legel pod košato jablano in se ob belem dnevu zasanjal z litrom jabolčnika ob sebi.

... Nastala je pesem *Tita na Pesnico*.

Tita tisto leto ni bilo na Pesnico.

... Poleg novih bregov Pesnice in njenih 1500 udeležencev se je ohranila tudi pesem *Tita na Pesnico*. Pravim ohranila. A je nikjer ne najdem. Knjige se vendar ne izgubijo, samo založijo se. Tudi njo ko zakleto zaman iščem po celi Sloveniji.

... Tita tisto leto ni bilo na Pesnico.«

(Janez Žmavc: *V iskanju izgubljene ga miru*, Slovenj Gradec: Cerdonis, 2017, *Pesnikovanje na Pesnici*, str. 17–22)

Kolizija: istočasnost, hkratnost

Ko sem odložil Partljičev roman, sem se še enkrat zalistal v kratko Žmavčevo pripoved *Pesnikovanje na Pesnici* ter zaradi vzporednosti opisovanja istega dogodka in posledične intrigantnosti Janezovo knjigo poslal Tonetu v vednost na njegov domači naslov. Priložil sem kratko samokramljanje o tem, kako sta bila v Pesnici leta 1946 na dnevu brigadirjev (Partljič) oz. zaključni slovesnosti (Žmavc) prisotna na istem dogodku. Moje namigovanje: 6-letni Tone P. – Tinček je bil priča recitaciji pesmi 22-letnega brigadirja Janeza Ž. *Tita na Pesnico*.

Čez kakšen teden dni me je Tone Partljič zreguliral, to je uravnal moj insinucijski meander, zakaj ko je nekaj enkrat zapisano, tako rado nadomešča resnično. Njegova romansirana družinska pot z vlakom da je literarni konstrukt, je pa pisateljsko ustvarjalno sliko podložil z dejstvi, ki jih je med pripravljanjem pesniškega romanesknega gradiva pobral iz lokalne publicistike.

In se je še enkrat potrdilo, kako je v spominski literaturi vse resnično in hkrati nič ni res.

V literaturi je res vse mogoče. Če se je moje pobralno sklepanje o dogajanju leta 1946, da je bodoči pisatelj poslušal pesni-

ka, izkazalo za konstrukt, ki ne vzdrži, se je pa zdaj, po nekaj več kot sedemdesetih letih, soočenje osebnih zgodovin vendarle realiziralo v publicirani zapuščini. Drugo pred drugim stojita literarni besedili roman *Pesnica* in pesem *Tita na Pesnico*. Le avtorja se ne moreta več srečati: v letu, ko je Tonetov roman izšel, je Janez odšel.

Kakšno je torej razmerje med umetnostjo in zgodovino, med literaturo in resnico? Še vedno je brezprizivno zvesto starogrški opredelitvi: drugi govorita o tem, kar se je zgodilo, prvi o tem, kar bi se s polno verjetnostjo lahko.

V gornjem primeru ne za eno ne za drugo nimamo materialnega dokaza: Tinčka ni bilo na Pesnici, brigadirjeva pesem velja za založeno, najbrž pa je izgubljena. In tudi Tita ni bilo na mitingu, ki pa je bil.

Zato pa se mi vedno bolj potrjuje zdaj zapisana zastranitev v zvezi s tem, zakaj se je Žmavčeva pesem *Tita na Pesnico* 'izgubila'. Službe, ki so vzdrževale in ohranjale lik in delo maršala, so po njegovi znameniti javni razgrnitvi samooznake Nič človeškega mi ni tuje (povzeto po Terenciju) z izbrisom pesmi *Tita na Pesnico* preprečile mogočo zlonamernost – namreč zapis zemljepisnega lastnega imena z malo, torej *Tita na pesnico*. Tu se je namreč brezprizivno dovolilo in omogočalo 'vse'.

V prvi povojni petletki je bilo možnosti, volje in koristnosti v vseh sortah sumničavost dovolj in preveč. Janez je bil namreč med vojno najprej vpoklican v rajhovsko državno delovno službo (RAD), od tam pa mobiliziran v nemško vojsko, zajet od zaveznikov, odpeljan v Anglijo, v domovino vrnjen več kot pol leta po koncu zadnjega leta druge vojne. Take s tako pisano kalvarijo se je v prigarani svobodi mimogrede predelalo v sumljive. Sposobne tudi diverzije, to je v tem primeru inicialko z malo črko zamenjati – s čimer bi bila zlonamerno do konca nemarno počlovečena predsednikova človeška podoba.

Z Janezom o tej moji špekulaciji nisva rekla nobene. Bil je gospod z veliko. In zagotovo bi vsak moj poskus puhlo-plehke neotesanosti preslišal.

Andrej Makuc

Ukanjeni urok

Letos mineva sto let od rojstva Janeza Žmavca

KULTURA

»Ko mi je bilo štirinajst let, je prišla mimo ciganka in se pozanimala pri stari mami, čigav je ta fant. Stara mama ji je za vsak primer rekla, da sosedov in zakaj? Ciganka pa, ne bo dolgo živel, še zdaj se igra. Stara mama mi zaskrbljena pove, kaj je slišala. Že tako sem jim delal sive lase s tem večnim igračkanjem, zlasti stricu, očetovemu bratu, ki je hotel, da bi postal strumen poba, ki mu bo delo najvišja vrednota. 'Omama!' sem zarotitveno zavpil, 'jaz se bom celo življenje igral, ne bom umrl.'«

(Janez Žmavc: *Otok Walcheren*. Slovenj Gradec: Cerdonis; Šoštanj: Zavod za kulturo, 2005)

Janezu tako ni preostalo drugega, kot da si je z igro ohranjal življenje in odganjal smrt: študiral je dramaturgijo na AGRFT, bil zaposlen v Kranjskem gledališču, pa potem v SLG Celje in po odhodu v pokoj in Slovenj Gradec še naprej do konca življenja dramsko ustvarjal. In je skoraj do stotega leta odlagal urok.

Živel je od leta 1924 (Šoštanj) do 2019 (Slovenj Gradec). In se tako ali drugače vse življenje igral.

Je Janez ukanil napovedano smrt ali je s svojo dejavnostjo le potrdil moč uroka?

ukániti -im, tudi ukaníti in ukániti -im dov. (á a; i á a) namerno narediti, povzročiti, da kdo zaradi napačnega sklepanja, ravnanja ne doseže tega, kar namerava, hoče: ukaniti nasprotnika; zasledovalca je spretno ukanil / ukaniti koga pri plačilu, za zemljo prevarati, ogoljufati; ukaniti koga za zmago // ekspr. narediti, povzročiti, da kdo ne doseže tega, kar namerava, upa: usoda (po SSKJ)

uròk -óka m (o ó) po ljudskem verovanju

1. kar koga uroči, zlasti beseda, pogled: če pljuneš trikrat čez ramo, izgubijo uroki svojo moč / delati uroke, da poginja živina; izreči uroke / zdraviti z uroki / ljubezenski urok; jamske podobe so morda lovski urok

2. bolezen, nezaželen lastnost, ki je posledica takih besed, pogledov: dobiti, imeti

uroke; preganjati, zdraviti uroke; urok od hudega pogleda; zagovor zoper urok (po SSKJ)

V slovenjgraških letih Janeza Žmavca so izšla naslednja njegova literarna dela.

'Igral' se je do konca.

- *Holandska kraljica, Pindarova Oda*, Maribor: ZO, 1981.
- *Otok Walcheren*, Slovenj Gradec: Cerdonis; Šoštanj: Zavod za kulturo, 2005.
- *O skesanem Henriku*, Slovenj Gradec: Cerdonis, 2010.
- *Nekaj tretjega* (enodejanke: *Njena ljubezen, Kaj se gresta Cenc pa Cenka, Sveta. prežavka, Nekaj tretjega*), Slovenj Gradec: Cerdonis, 2011.
- *Na kronanju v Budimpešti*, Slovenj Gradec: Cerdonis, 2012.
- *Krista, Vstajenje Ivana Podkolesnika*, Slovenj Gradec: Cerdonis, 2014.
- *Holandska kraljica, Pindarova Oda*, Slovenj Gradec: Cerdonis, 2015.
- *Pajkovo popoldne (Pajkovo popoldne, Zgodba o Cenki, O skesanem Henriku)*, Slovenj Gradec: Cerdonis, 2015.
- *V iskanju izgubljenega miru* (zgodbe: *V iskanju izgubljenega miru, Moral bi pisati o pticah, Pesnikovanje na Pesnici, Pripravljen bodi, to je vse, Londonski smog, Pesmi iz tujine; enodejanka Donski kozaki*), Slovenj Gradec: Cerdonis, 2017.
- *Generalov otok*, Slovenj Gradec: Cerdonis, 2017.
- *Asmodej, Asmodej*, Slovenj Gradec: Cerdonis, 2017.
- *Odrešenje*, Slovenj Gradec: Cerdonis, 2018.
- Posthumno:
 - *Ob jaslicah* (kratka proza: *Vzhajajoče sonce, Ukaniti zlodeja, Ukanjeni zlodej, Ohraniti to lepoto, Harmonia mundi, Jaslice*), Slovenj Gradec: Cerdonis, 2019.

Andrej Makuc

MEŠKO

Dijak višje gimnazije v Celju

Pismo Minke Skaberne Francu Ksaverju Mešku

KSAVER

Natanko pred 60 leti je umrl danes že malo pozabljeni duhovnik Franc Ksaver Meško. Pisal je pesmi, povesti, romane, novele, črtice, drame in mladinske pripovedi. V svojih delih je razmišljal o socialnem življenju ponižanih in trpečih. Pisal je tudi o duhovnosti in umetnosti. V njegovih delih prevladuje katoliška miselnost z močnimi narodnozavednimi poudarki.

Datumi smrti se v različnih člankih razlikujejo, a uradno je umrl v noči iz sobote na nedeljo, 11. januarja 1964.

V mojem spominu ostaja kot prvi človek, ki sem ga videl na parah. Z mamo in bratom smo se z vlakom pripeljali iz Velenja v Slovenj Gradec. Izstopili smo na spodnji železniški postaji in se peš napotili do stare mame, ki je stanovala nedaleč stran od postaje. Popoldne smo šli pokojnika kropit. Ko danes gledam fotografije iz tistega časa, začnem dvomiti o svojem spominu. Ne spomnim se vencev in rož. Ne spomnim se hudega mraza in množice ljudi, ki se je prišla posloviti. Vidim ga le, kako je ležal na parah v krsti in spal. Star sem bil 5 let.

Pogreba se je 15. januarja udeležilo veliko ljudi. Udeleženka pogreba, ki se je z vlakom pripeljala iz Velenja v Slovenj Gradec in potem eno uro pešala do selskega pokopališča, je zapisala: »Bila je prava planinska vihra. Sneg je neslo po zraku. Na mlinu, mimo katerega sva stopali v hrib, sem videla, da je visel navzdol ledeni slap in po njem je tanko polzela voda. Sneg je bil trd, gaz utrjena in stopinja se je dobro prijela. Ravno prav sva se greli s hojo. Če bi zašel človek sam v takle vrtinec, bi ga odpihnilo in zavilo v belo odejo. Lipa je ječala v vetru. Suhe veje so se drobile in dračje je frčalo po tleh. Pogrebno petje se je izgubljalo v hrumenju vetra.«

Meško se je na Sele pri Slovenj Gradcu preselil 1. avgusta 1921, kjer je bil župnik v fari sv. Roka več kot 40 let. Bil je dober cerkveni govornik.

Meško je bil v naši družini prisoten ne samo kot duhovnik in pisatelj. Krstil je mojega brata, ki se je rodil v Starem trgu pri

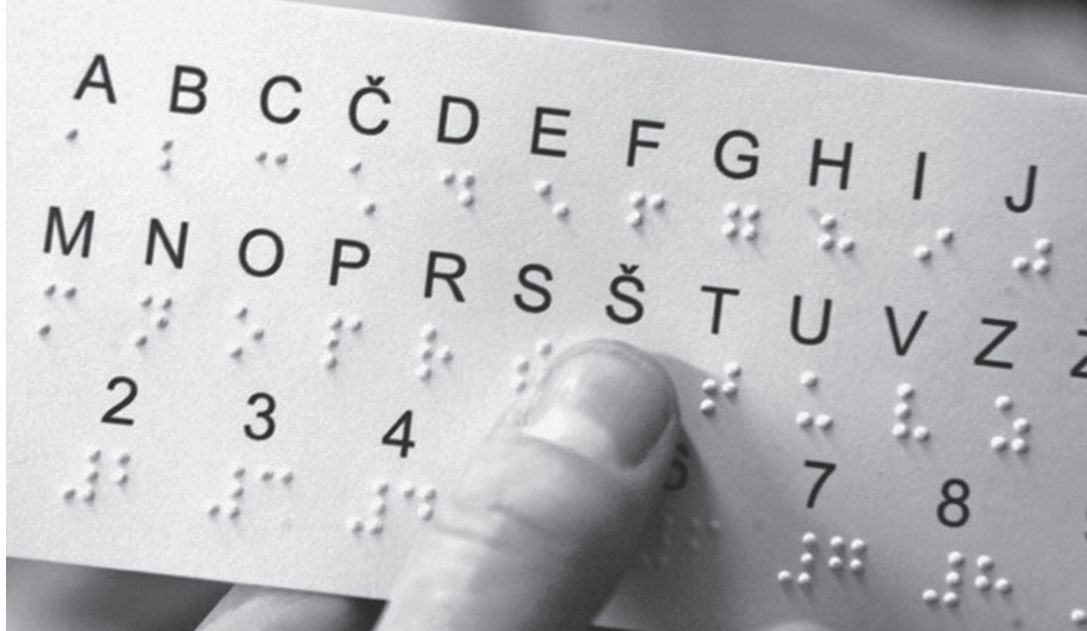
Slovenj Gradcu. K moji prababici, pri kateri je odraščala moja mama, si je hodil izposojat rjuhe in posteljnino, kadar je imel obiske. In ker so stanovali na polovici poti, se je verjetno ustavljal, da se spočije, ko je šel po opravkih v Slovenj Gradec, in enako nazaj domov grede. Spomnim se ne, a upam, da je tudi mene kdaj poučkal.

Užival je v samotni. Obiskov ni maral. Ko so ga nekoč prišli obiskat njegovi rojaki iz Ključarovcev, kjer se je 28. oktobra 1874 rodil, se je skril v gozd in šele po dolgem času jih je prišel pozdravit. Nekoč je srečal skupino otrok in med njimi je bil njegov rojak. Prepoznal ga je po narečju in ga ogovoril. **Učiteljica učencu ni pustila, da bi se pogovarjal z župnikom.** To ga je močno prizadelo.

Ista oseba kot zgoraj mi je pripovedovala, da se je odpravila k sv. Roku, ker je mislila, da bo gospod župnik bral zlato mašo: »Pred cerkvijo nas je pozdravila Meškova gospodinja. S Pepco sva se poznali. Gospod so šli najbrž v svoj kraj, nič niso povedali, kam! Bel kruh sem spekla, kaj bi pa drugega. Sladkarij in kaj takega ne marajo. Pravijo, da je črni kruh najboljši. Danes so rekli, da pridejo domov. Farani bi jim radi napravili veliko slovesnost, pa ne marajo.«

Ko sem brskal po njegovi zapuščini, sem naletel na pismo, ki mu ga je jeseni 1918 pisala Minka Skaberne.

Spoznanje, da slepi potrebujejo knjige in da tiskarne ne morejo zadovoljiti potrebe posameznikom, je britanskega zdravnika in soustanovitelja Kraljevega nacionalnega inštituta za slepe ljudi (RNIB) Thomasa Armitagea privedlo k temu, da je predlagal, da bi dobrodelna javnost prevzela prilagajanje knjig za slepe. Minka Skaberne je začutila duh časa in poskušala njegovo idejo prenesti na naša tla. Prilaganje knjig v brajevo pisavo je še danes velik strošek. Sestavila je vzorčno pismo in ga poslala na različne naslove. Koliko je bili teh pisem, ne vemo. Vsekakor veliko, ker je želela urediti avtorske pravice. Ohranjena so tri. Med njimi je tudi Mešku namenjeno. Da so ga uvrstili na seznam pisa-

MEŠKO

Braillova pisavo ali brajica omogoča slepim, da smostojno berejo besedila.

teljev in pesnikov, je razumljivo. Bil je priljubljen med bralci in nenazadnje v tistem času so od slovenskih pisateljev prevajali samo Cankarja, Zofko Kvedrovo in njega.

Pa preberimo njeno pismo. Pustil sem ga v originalu:

»Prečastiti gospod župnik! Podpisana uljudno prosi, da ji Vaše blagorodje dovoli Vaše spise oziroma povesti uporabiti v prepis v Braille-vi pisavi za slepce. Braille-ova pisava je pridvižna pisava (Relieft Punktschrift), ki jo je slepcem mogoče čitati s tipanjem. 6 pik je podstava abecedi. Različne kombinacije teh šesterih pik tvorijo posamezne črke. Braille-ova pisava je 100 letna iznajdba, slepci se je poslužujejo že nad 100 let, ker jim je najbolj prikladna in je zanje najlažje čitljiva. V zavodih za slepce poučujejo strokovnjaki čitanje in pisanje po Braille-u. Vsak zavod ima tudi svojo knjižnico, obsezajoče knjige, pisane, takozvane rokopise ali pa tiskane v Braille-ovi pisavi.

Na Dunaju in drugod obstojajo knjižnice za oslepele z nemškimi, v Pragi s češkimi in v Zagrebu s hrvaškimi knjigami. Prav tako je pri drugih narodih, po drugih mestih. Le slovenski slepci še nimajo slovenskih zavodov, še manj pa knjižnice s knjigami v slovenskem jeziku in slovenskem Braille-ovimi črkami.

Veliko število najbednejših žrtev svetovne vojne, slovenski oslepeli vojaki so brez slovenskega štiva, ki bi jim bilo lahko v veliko razvedrilo in tolažbo.

Slepcem ne zadostuje to, da jim čita kdo drugi glasno, temveč so radi neodvisni in bi radi sami čitali, in sicer v materinščini, kakor

morejo to storiti slepci drugih narodnosti.

Zato so se odločili strokovnjaki za ustvaritev slovenske knjižnice s knjigami z Braille-ovimi črkami. V ta namen je naprosilo društvo Dobrodelnost v Ljubljani mene, ki sem pred 7 leti posečala tečaj za pouk slepcev na cesarsko kraljevem zavodu za slepce na Dunaju, da sem prevzela vso stvar. Letošnjo pomlad se je vršilo na cesarsko kraljevem ljubljanskem učiteljišču z dovoljenjem deželnega šolskega sveta, najprvo predavanje in potem tečaj za priučitev pisave za slepce, ki sem ga vodila jaz. Obiskovalo ga je 102 dam.

Knjige za slepce v Braille-ovi pisavi so večinoma rokopisi, ki jih priredi usmiljena javnost po največ dam. Vsaka knjižnica ima od vsake knjižnice le po en izvod. Ako se tekom let vsled tipanja preveč obrabijo črke, je nadomestiti staro knjigo z novo. Tukaj tedaj ne pride v poštev razmnožitev knjige v obilni izdaji, tem več le poedin proizvod.

Šolske knjige ali knjiga, katera more imeti vsak slepec posebej se pa založe najmanj v 50 izvodih. Take knjige se bodo tiskale in se bodo prirejale kot rokopisi.

Pravico tiskanje knjig za slepce imajo edine tiskarne za slepce, ki so v velikih mestih v Avstriji, na Dunaju. Seveda mora imeti potem založnik tiskane knjige za slepce dovoljenje od založnika, ki je založil prvotno knjigo v črnem tisku. (Schwarz, druck).

Izprva priredimo le rokopise ter pripravimo le po en proizvod najpoludnejših povesti in pesmi, primernih za ljudi, ki imajo le ljudskošolsko izobrazbo.

Oslepeli slovenski vojaki, večinoma od 17.

pešpolka, oziroma 27. in 26. domobranskega polka se izobrazujejo za njihovo novo žalostno življenje v zavodu »Odilienheim« v Gradcu. Poučuje jih Slovenka, usmiljenka, sestra Klara Vrhunc v pisanju in branju, s tipanjem po Braille-u v slovenskem jeziku, a mora si sestavljati sproti učno tvarino, ker nimamo še prav nobene slovenske knjige v Braille-ovi pisavi.

V prvi vrsti nameravamo prirediti izmed vaših del »Sin Pot čez travnik, Njiva Ob tihih večerih Mir božji in Blagoslovljen.«

Ker nam gre tu za dobrodelno napravo in kulturni napredek, za ustanovitev slovenske knjižnice za oslepele slovenske vojske, upam, da mi ne odbijete prošnje ter nam prepustite pravice brezplačno. Ko bom imela od vseh strani pismena dovoljenja vkupaj, objavim seznam knjig, ki jih priredimo slovenskim slepcem slovenske dame pod pokroviteljstvom društva »Dobrodelnost.«

V nadi, da dobim prav kmalu Vaš cenjen odgovor, beležim z najodličnejšim spoštovanjem.

Minka Skaberne cesarsko kraljeva profesorica v Ljubljani, Mestni trg št.10/III Bodoča knjižničarka knjižnice za oslepele slovenske vojake v Ljubljani. Septembra 1918 v Ljubljani

Vsa tri pisma so približno enaka. Razlikujejo se v omembi del. Murnika prosi za dovoljenje za prepis povesti Navihanci in humoreske Jari junaki, Cankarja pa za dela Podobe iz sanj, Za križem, Hlapec Jernej in njegova pravica.

Pismo Radu Murniku je v rokopisu in je datirano 17. 2. 1918. Pismi Cankarju in Mešku sta napisani na pisalni stroj. Cankarju je pisala 29. 5. 1918, Mešku pa septembra 1918. Primerjava tipkopisa Cankarju in Mešku kaže na to, da je bilo tipkano na isti pisalni stroj. A jih je pisala Minka? Verjetno. Ker pa je šlo za veliko količino prošenj, so jih lahko po vzorcu pisale tudi slovenske dame. 106 slovenskih dam je prepisalo okoli 100 del. Minka pa jih je podpisala, da je delovalo bolj osebno.

Tudi ostale razlike so minimalne, a jih bom vseeno omenil. V pismih najdemo različne zapise, kaj so naredili strokovnjaki. Pri Murniku so sklenili, pri Cankarju so prišli na

Meško pred župniščem na Selah

idejo, pri Mešku pa so se odločili, da ustvarijo slovenske knjižnice s knjigami, z brajevimi črkami oziroma pisavo.

Na koncu se je bodoča knjižničarka za slovenske oslepele vojake podpisala s črnilom in se različno naslavljala. Pri Mešku je cesarsko kraljeva profesorica v Ljubljani, pri Murniku se predstavi kot prof. Minka Skaberne, cesarsko kraljeva glavna učiteljica na cesarsko kraljevem učiteljišču v Ljubljani, za Cankarja pa je cesarsko kraljeva glavna učiteljica.

Cankar ji je dovolil prepis in predlagal še Na klancu. Na koncu pisma pa ji je napisal: »Čestitam vam, velečenjena gospodična, da ste si bili dali tako upravičeno in plemenito nalogo! Ljudje vam je ne bodo plačali, ali plačala vam jo bosta prav gotovo vaše srce in Bog.«

Meškovega odgovora nisem našel. Mogoče je kje v Minkini zapuščini. A sem prepričan, da bi ji tudi Meško napisal lepo pismo, če se ne bi boril za življenje. Na njegovo glavo so ravno takrat nemški nacionalisti razpisali veliko denarno nagrado.

Dušan Brešar

Z Meškom in po Mešku

Pred stoletjem in pol se je rodil, pred 60 leti končal svojo tuzemsko hojo

V Slovenj Gradcu in Ormožu je leto 2024 razglašeno za Meškovo leto.

Duhovnik, narodni buditelj in pisatelj Franc Ksaver Meško se je rodil v Ključarovcih v Prlekiji 28. oktobra 1874, na Koroškem (v pred- in poversajskem času) je preživel večino svojega življenja vse do smrti 1964 (12. januar, Slovenj Gradec). Prav je, da mu v letošnjem obletničnem letu (150-letnica rojstva in 60 let od smrti) v obeh občinah namenimo večjo pozornost kot sicer s številnimi dejavnostmi.

Ksaver Meško je literarno ustvarjal v literarnih obdobjih od slovenske moderne (izid Cankarjeve *Erotike* in Župančičeve *Čaše opojnosti* leta 1899) do reizma-ludizma, smeri v sodobni književnosti, to je do leta natisa Šalamunove *Dume 64* v reviji *Perspektive*. Meško je bil literarno dejaven ves svoj čas, o čemer kot literarni zgodovinar priča Viktor Smolej, sicer urednik Meškovega *Izbranega dela* v petih knjigah, izšle v letih od 1954 do 1960, kot tudi pisateljeve zadnje knjige *Mladim srcem VI* (z izbranimi besedili), pri kateri je po urednikovih besedah avtor še tvorno sodeloval. Izšla je leta 1964 (sicer posthumno, v devetdesetem letu pisateljevega življenja).

Kakšen je bil Meškov literarni credo in kakšno pot je za časa njegovega literarnega delovanja prehodila slovenska literarna ustvarjalnost, izpričujeta naslednja zgleda.

Meškova Moja pesem

*Moja pesem kot molitev bodi,
ki za tebe moli slednji dan,
naj v življenju spremlja te povsodi,
varuh tvoje čistosti močan.*

*Ko te vabi greh, moj spev ljubeči
varuh zvest pred tvojo dušo stoj,
da prepozno kes kedaj skeleči
mračen drug ne hodil bi s teboj!*

Šalamunova Duma 1964

*Hodil po zemlji sem naši in dobil čir na želodcu
dežela Cimpermanov in njihovih mozoljastih
občudovalk
dežela hlapcev mitov pedagogike
o Slovenci kremeniti prehlajeni predmet
zgodovine*

Slovinci z Meškom najraje opravimo z umestitvijo v drugo literarno ligo (recimo: sopotnik moderne, katoliški pisatelj ...). Ob tem le mimogrede: rojen v Ključarovcih se je kot gimnazijec (Ptuj, Celje) in študent bogoslovja (Maribor, Celovec) osebno in literarno oblikoval v času nastavkov našega literarnega realizma in naturalizma, katerih slog in doktrina se zagotovo odražata tudi v njegovih delih. Skratka: bivanjsko je bil v slovenskem družbenem prostoru prisoten 90 let, literarno pa 68, če preštejemo leta od njegove prve knjižne objave, to je povesti *Hrast* leta 1896 v *Ljubljanskem zvonu*, do že omenjene zadnje, to je izida šestega zvezka zbirke *Mladim srcem* leta 1964. Živel je v turbulentnem času še posebej dvajsetega stoletja – prva in druga svetovna vojna, državna preureditev (iz avstro-ogrske monarhije v državo SHS in Jugoslavijo) ter iz kapitalistične družbene ureditve v socialistično. Na kratko: dan mu je bil čas tektonskih zgodovinskih, družbenih in umetnostnih prelomov.

Literarno osebno je preživel obdobje od enega najpogostejše objavljanih slovenskih literarnih ustvarjalcev in enega najbolj prevajanih, predvsem pa branih – v danes skoraj nepredstavljenih nakladah (pri *Mohorjevi družbi*: od celovške do prevaljske in celjske), katera izmed edicij tudi v sto tisoč izvodih –, do danes komaj še opaženega ustvarjalca.

Od kod takšna Meškova vstopna moč v slovenski (in tudi drugojezičen) kulturni, literarni in bralski prostor? Najprej v tem, da je bil kot duhovnik poklican skrbeti za navezo Bog – človek, a slednji je bil pri njem vedno zapisan z veliko začetnico, hkrati pa je bil dosledno v vseh svojih življenjskih držah in preizkušnjah Človek z veliko predvsem on sam.

Drugo: črpal je iz svoje jasno vzpostavljene narodnostne pripadnosti – njegovo slovenstvo se ni uklonilo ne pred avstrijskim pogromom, ne pred nacističnim terorjem, ne pred četniškim nasiljem: to je tudi od začetka do konca svojega nehanja pričakoval od slovenskega življa, ki se je prav v času njegovega delovanja iz ljudstva vzpostavil kot nacija. Tretja komponenta njegovega vztrajanja je bila lepota: iskal in našel jo je v božjem stvarstvu (ni brez teže ugotovitev, da je odmerjeni mu svet dobesečno prehodil in se mu čudil) ter v umetnosti (ustvarjanju), še najbolj v literaturi. Če je za Cankarja (s katerim sta bila tako rekoč generacija, zagotovo pa sopotnika)

MEŠKO

generalizirana nosilna triada mati – domovina – Bog, bi za Meška znabiti veljalo: Človek (po Božji podobi) – slovenstvo – lepota (stvarstva in umetnosti).

Vendar! Šestdeset let po pisateljevi smrti so vse tri enote postavljene pred ponoven temeljni razmislek. Človek (z veliko) vedno bolj izgublja svojo humanost v imenu individualnega, slovenstvo se vse bolj spakuje v javnem spopadanju iz vaj v priletnosti, lepota se umika v distopični program imeti (dokumentiram: na velikih avkcijah likovnih prodajah se aplavdira doseženi ceni in ne umetnini in z grenkobo dodajam – pri Mešku vse pogosteje fascinira naklada, komaj kaj še vsebina).

Pravzaprav se ne gre čuditi, da je v šolskih literarnovednih vsebinah Meško le še naključna slučajnost, v slovenskih bibliotekah pa avtor, za katerega se zdi, da ga bo zaradi izposojevalne frekventnosti slej ko prej mogoče brez škode umakniti s knjižnih polic.

O Mešku doslej v *Odsevanjih*

Poznavalci zatrjujejo, da je v mariborskem arhivu deponiranih 22 škatel Meškove pisne zapuščine, ki najbrž (kako lep obet) kar čaka na morebitno strokovno obdelavo. Ne vem, koliko takšnega interesa obstaja, a eno je gotovo: Franc Ksaver Meško je v slovenskem prostoru in duhu prisoten na treh ravneh. Najprej v knjižnicah s svojim obsežnim literarnim opusom – na razpolago torej bralskemu občestvu. Drugič v vsaj dveh zaokroženih okoljih s številnimi spominskimi obeležji in ohranjevalci njegovega izročila, že tudi kar zavez: to sta Slovenj Gradec s Selami ter Ormož s Sv. Tomažem in Ključarovci. Tretji je že omenjeni arhiv. Pogled s ptičje perspektive zagotavlja in omogoča bogato ponudbo, kar pa je posebej pomembno, je dejstvo, da je pisatelj in duhovnik med tistimi, ki ga še pomnijo in njihovi potomci še vedno prisoten.

Resnici na ljubo je treba izpostaviti, da se zanimanje za Ksaverja Meška praviloma zgosti v vsakem okroglem obletničnem letu (rojen 1874, umrl 1964) in poklonijo se mu številčni: verujoči, bralci, narodno osveščeni. Z bolj drobtinami (čeprav bi bil še kako dobrodošel znanstveni simpozij) se skušamo slovesnostim z napaberkovanim priključiti tudi odsevanjci: ne gre le za dolžnostno obujanje spomina, pač pa za hotenje, da se s priloženim Meškova podoba obuja in dograjuje tudi v času po njem.

Kako je bil Franc Ksaver Meško »okroglo obletnično spominsko« prisoten v *Odsevanjih* doslej? Prilagam preglednico.

Odsevanja leta 1984 niso izšla.

Odsevanja 23, 1994

Alenka Waltl: *Ah, kako so bile lepe tiste poti, kako drage*, str. 8

Odsevanja 24, 1994

Andrej Makuc: *Déjà vu – vu de nouveau*

Odsevanja 55/56, 2004

Darja Hribernik: *Meškova beseda in beseda o Mešku*, str. 4, 5

Tone Turičnik: *Pogovor s Ksaverjem Meškom*, str. 5, 6

Dragica Ropič in Darja Hribernik: *Pogovor (prepis magnetograma)*, str. 6–8

Marjan Plohl: *Franc Ksaver Meško*, str. 8–10

Ivan Lah: *Spomini na kateheta in pisatelja Franca Ksaverja Meška*, str. 11–15

Jože Potočnik: *Poimenovanja po Mešku*, 15–17

Odsevanja 57/58, 2005

Bojana Verdinek: *Folklorni dogodek v luči sodobnih spoznanj slovstvene folkloristike*, str. 38–42

Odsevanja 129/130, pomlad 2024

Andrej Makuc: *Meškovo leto*, str. 61

Zuhra Horvat: *Franc Ksaver Meško*, str. 62, 63

Marija Lah: *Meškove Sele in Selčani*, str. 64

Aleksandra Čas: *Meškova zapuščina v Koroškem pokrajinskem muzeju*, str. 65–68

Matija Štumberger: *Od odličnega spoštovanja do pozabe*, str. 69–81

Grafologova analiza Meškove pisave (dr. Anton Trstenjak)

Meškova pisava razodeva izredno tankočutno naravo. To so črke, besede in vrste, ki niha jo gor in dol, nepreračunljivo zdrknejo iz svoje smeri; razen tega je to hrapava, skrhana pisava z zlomljenimi potezami. Vse to govori za silno rahlo občutljivo, recimo tudi zamerljivo naravo, ki jo vsak droben dražljaj iz sveta sproti spravi iz ravnotežja.

Rahločuten človek govori iz nje. Čeprav je vzorec iz poznejših let (po drugi svetovni vojni), ko se kažejo tudi že sledovi starostnega tremorja (živel pa je še devetnajst let dlje), moramo pripomniti, da je bila njegova pisava takšna že mnogo prej: zmeraj je bila nekoliko skrivenčena, kakor suhe vejice, ki so trhle, cikcakaste in se hitro zlomijo.

Ob vsem tem je samonikla pisava, daleč onstran šolskih pravil; zlasti spodnje in zgornje

Blaga gora!

Sprejmite, pesniki, za slovesni podstavek
moje najlepše čestitke! 'Prognaj nos ne pri
prošnjo selikega sv. Jožefa ne varuj!

Sposelnim rokopisom
včas odloži

Sele, 14. 8. 1947

Meško

monarhij

Na blagorodna

gora Josipina Romotova

Novi jprovec

Faksimile Meškovega rokopisa

poteze črk so čisto samosvoje; ob vsej navidezni preprostosti je v teh potezih polno osebnih rezervatov. Zato te pisave ob dvomnostih ne smemo ocenjevati neugodno. Sploh je to svojevrsna pisava, nobena v tej vrsti obravnavanih slovenskih književnikov mu ni podobna.

Še najbližja mu je pisava »gospoda Mirodolskega«. Toda Stritarjeva je majhna, Meškova pa srednje velika, zato tu ni govora o nevrotičnosti.

Pač pa je to izredno suha pisava, iz katere govori poduhovljeno asketsko bitje, ki pa se mu poteze nekje v sredini nasilno lomijo in tako izjemoma zlivajo; tako bi ob njih vzkliknil »posoda duhovna«, ki ob sicer desno poševni legi črk izraža naravno prijazno družabnost, v katero pa se vrvajo pokončno vzravnane poteze z aristokratsko držo osebne osamljenosti in vzvišene gospodskosti; vse je znak nekega notranjega navzkrižja med altruistično usmerjenostjo in egocentrično, vase obrnjeno, med asketsko duhovno prizadevnostjo in življenjsko neposrednostjo narave, želje uživanja. Vse skupaj daje podobo prijazne osebnosti, ki aristokratsko vzravnana uživa (mazohistično?) v vlogi osamljenega mučenika življenja. (Primož Vresnik: *Ksaver Meško (1874-1964)*, Borec, revija za zgod., lit. in antropologijo, 1998, str. 55/56)

Meškove fare

Meškovo duhovniško delo je časovno in geografsko sestavljeno iz dveh delov: prvi je zavezan Koroški, ki je po plebiscitarnem letu 1920 pripadel naši severni sosedu (avstrijska Koroška), to je od leta 1898 do 1919 (21 let), ko je bil župnik v 6 farah, in od leta 1921 do 1964, ko je bil božji pastir na Selah (39 let, če odštejemo štiri leta izgnanstva), to je v slovenski Koroški.

Kje je torej opravljal svoje duhovniško delo?

Franc Ksaver Meško je bil posvečen v duhov-

nika v Celovcu 19. VII. 1898. Kot kaplan je začel službovati v **Škocijanu** v **Podjuni** (19. VIII. 1898 do 15. V. 1900), kratkotrajna je bila zaposlitev v **Žabnicah** v **Kanalski dolini** (16. V. 1900 do 10. X. istega leta) – bil je pravzaprav prvi kaplan na romarskih Sv. Višarjah. Provizorsko mesto je imel v nemškem kraju Kneža (**Gnesau**) nad Trgom (**Feldkirchen**) v dolini gornje Krke od 11. X. 1900 do 10. II. 1901. V **Grebinjskem Kloštru** nad Velikovcem je služboval od 11. II. 1901 do 30. IV. 1901 in se pripravljaj na župnijski izpit. Že pred izpitom je prevzel župnijo **Št. Danijel**. Tu je bil kaplan od 1. V. 1901 do 15. II. 1902, nato pa župnik do 31. VIII. 1906. Ob Št. Danijelu je soupravljal tudi Strojno. Iz Št. Danijela je prišel na faro **Marija na Zilji** pred Beljakom 1. IX. 1906. Tu je pravno ostal do 15. VIII. 1919, ko se je fari odpovedal. Dejansko je moral 1916 svoje mesto zapustiti na zahtevo vojaških oblasti.

Od leta 1916 do konca prve vojne se je stalno selil (beri bežal): Celje, Brezno na Pohorju, Javorje nad Črno, Grabštajn (v dekaniji Tinje), Korte na Jezerskem, Tinje, Apače (v dekaniji Dobrla ves), Marija na Zilji, Šteben, Marija na Zilji, Bače, Marija na Zilji, Rute, beg čez zasnežene Karavanke (10. I. 1919), potem pa Kranjska Gora, Radovljica, Brezje, Tinje, Ljubljana, Brezje. Julija 1921 je kaplanoval v **Spod. Dravogradu**, s 1. VIII. 1921 pa se je ustalil z novo zadolžitvijo: postal je najprej provizor, nato pa od 1. X. 1934 župnik pri **sv. Roku na Selah** do 26. IV. 1941, ko ga je aretiral gestapo, kalvarijo med drugo vojno je popisal v delu *Križev pot*, dobil je duhovsko službo (začetek oktobra 1941) na **Palah** (nad Sarajevom), tu so ga 11. XII. zajeli četniki, potem pa je preko Beograda in NDH došel februarja 1942 v stiški samostan. 15. VI. 1945 se od tam vrnil na Sele, kjer je opravljal duhovniško delo do smrti 12. I. 1964.

(Povzeto po Viktorju Smoleju, uredniku Meškovega *Zbranega dela*, Mohorjeva družbe v Celju, 1959, 5 knjig, citirano/povzeto iz četrte opombe, str. 454, 455)

Meškovi psevdonimi

Prve Meškove pesmi so bile objavljene v *Vesni* pod psevdonimom Jaroslav, Ahasver; pri *Vesni* je sodeloval v vseh 3 letnikih in v nji z drugimi dijaiki podpisal (z izmišljenimi imeni) izjavo proti Mahniču.

Kot podlistkar v *Domovini* je najprej prevajal iz nemščine; izvirne listke je pisal v letih 1894–5 (imena: Aleksander Orlov, Franc Aleksander Meško, Aleksander M. Orlov). Med temi listki je najznačilnejša abiturientska refleksija *Ljubezen do domovine*, kjer s pesniškim zanosom načenja osnovo svojega poznejšega dela: »V dnevih nesreče in bede, v dnevih, ko mi tare dušo obup, si mi edina podpora, edina tolažba ti, ljubezen do svete naše domovine.«

Leta 1895 je *LZ* objavil prve M.-ve pesmi pod psevd. Carmen; v naslednjih letih si je M. v pesmih privzel še imeni Dolenec in Erik. Najznačilnejši med temi pesmimi je cikel *Ob Klopinskem jezeru* (*LZ*, 1900), v katerem se zelo približa impresivni liriki tedanje »moderne«.

Njegova pesem, ki jo je nato priobčeval še v *LZ* do 1916, v Slovenki (1900, psevd. Pavel Dolenec), *MD*, *Sn*, *DP* (psevd. Nemo), se je vsebinsko razširila še v refleksivno in čustveno domisljico in socialno občuten dogodek, najbolj pa v narodno poslanico (*Klic z narodne meje* [7 sonetov] in sonet: *Poslanica O. Župančiču*, *LZ*, 1910), vendar izrazite lastne oblike M. v pesmi ni našel.

Pomemben pa je njegov razvoj v prozi. Ker mu je dr. F. Lampe 1896 odklonil črtico *Moj prijatelj*, se je obrnil k *LZ*, kjer mu je Bežek natisnil *Hrast* (1896; psevd. Aleksander Orel) in *Trnje in labor* (1896; psevd. Alojzij Nigrin). Tako je dobil pobudo, da je začel pisati roman *Kam plovemo?* (*LZ*, 1897; psevd. Karel Dolenec, v knjigi 1927). V tem romanu je izbral vtise iz svoje mladosti na Ptuj, v Celju in Ormožu ter v naturalistični tehniki, a z idealistično rešitvijo podal podobo slov. malomeščanstva. Delo je vzbudilo veliko pozornost. Naslednje leto je objavil v *LZ* še krajšo prozo *Osamelec* pod psevd. Karel Senčar.

Meškovih 15 psevdonimov gotovo na samosvoj način priča o času, ki ga je preživljal: družbene razmere, osebna umeščenost v čas in prostor ...

Družba sv. Mohorja na Prevaljah

Mohorjeva družba je najstarejša slovenska založba, ustanovljena 27. julija 1851.

Javno sta Mohorjevo družbo razglaši-

la Andrej Einspieler in slavist Anton Janežič ter njuni prijatelji. K temu jih je spodbujal Anton Martin Slomšek. Sedež družbe je bil v Celovcu, ki je bil v tistem času zelo slovenski. Člani te družbe so bili ljudje iz vseh vrst poklicev, od škofov do kuharic in kmetov. 31. julija 1919 je *Mohorjeva družba* v Celovcu zaključila delovanje (razlog avstrijski cenzurni pritiski) in se po posvetu z generalom Maistrom preselila na Prevalje. Predtem (3. julija) so jugoslovanski vojaki natovorili 64 vagonov s stroji, orodjem, opremo in knjigami in tovor poslali na Prevalje. Tudi ravnatelj, nastavljenec in delavci so se odpeljali. Na Prevaljah je bil ves čas ravnatelj tiskarne Jože Zeichen, 1922 je prevzel uredništvo Fran Saleški Finžgar.

Mohorjeva je na Prevaljah ostala do 7. decembra 1927, ko so jo preselili v Celje, kjer je sedež založbe še danes.

Leta 1922 je prevajška *Mohorjeva* med drugim izdala tudi tretji zvezek Meškovih besedil (to je v njegovem že selskem obdobju) z naslovom *Mladim srcem* v danes nepredstavljivi nakladi 80.000 izvodov. Vse knjige so našle pot do bralcev. To priča o pomenu knjige v času, o katerem govorimo, in o odnosu bralstva do Meškove literature. Danes je slovenska bralna kultura bistveno drugačna (več kot polovica Slovencev ne prebere več niti ene knjige v letu dni, nenazadnje pa to posledično govori o povsem razločljivem fenomenu, kako se slovenski osnovnošolci primerjajo z evropskimi v bralnem razumevanju uvrščajo bliže repu kot sredini razvrstitvene lestvice). In ker danes Meška še komaj kaj beremo, je »za bralsko skušnjo« tu priloženo krajše besedilo iz tretjega zvezka *Mladim srcem*.

Vprašanja.

Ko sem bil sinoči v prvem mraku na vrtu, je tako čudežno pelo v listju jablan in hrušek in v vrhovih divjih kostanjev ob cesti za vrtom. Kaj je pelo tako čudežno, mamica?

Veter je bil najbrž, otrok moj, ki je pel.

Veter? A kje se nauči veter takih pesmi? Saj takih ne znaš peti niti ti, mamica. Kje se jih nauči veter?

Po vsem svetu hodi, čez morje in čez gore, po mestih in po vaseh, sliši sto in tisoče pesmi – kako se jih ne bi naučil?

To je res, mamica. Lahko se jih nauči, ker hodi križem sveta. A oni večer, ko sem šel tudi poslušat, kaj bi bilo v mraku na vrtu, je tako jokalo v drevju. Kdo je jokala, mamica? Ali tudi veter?

Mislil, da veter.

A kaj da je jokala tako žalostno? Saj ne jokaš tako žalostno niti ti, mamica, kadar jokaš ... Ali ne veš tega, mamica, ker molčiš?

KSAVER

Vem, otrok moj. Slišal je pač jokati mamico, ki ji je umrl otrok, tako majhen in tako srčkan, kakor si ti, dete moje. Pa se je naučil od nje, jokati je z njo. Zakaj nihče na svetu ne joka tako bridko kakor mamica, če izgubi takega srčka, kakor si ti, mali moj otrok ...

(Prevalje: Družba sv. Mohorja, Mladim srcem, zv. III, zbirka povesti za slovensko mladino, 1922, str. 32)

Meškov zapor v Šmartnem pri Slovenj Gradcu

Meško je bil aretiran doma, v župnišču na Selah, 26. aprila 1941. Z gestapovcema so se kmalu (ko je smel vzeti potrebne stvari) peš odpravili v Slovenj Gradec.

»V mesto smo prišli mimo velike nove, čisto nepotrebne vojašnice proti ljudski šoli, ki je na robu mesta, ter zavili po stranski ulici proti vili g. zobozdravnika in dotedanjega župana dr. Piceja, kjer je imela tedaj nemška državna policija svoje pisarne.«

Ko so ga popisali, so »poklicali vojaškega šoferja, ki me naj popelje v Šmartno, pol ure nad mestom. Ko sva stopila na ulico, je slučajno stalo tam nekaj znanih Slovenjgradčanov, Slovencev seveda. Gledali so me preplašeno in sočutno, k meni si ni upal nobeden. Pristopila pa je gospa šolska upraviteljica iz Št. Vida nad Valdekom in še neka neznana gospa, ki je bila z njo, in sta mi podali roko. Lepo se mi je zdelo in sem jima bil srčno hvaležen. (...) Pred šmartinskim župniščem, kjer sem bil mnogokrat v gostih pri rajnem kanoniku Lenartu (...), sem izstopil iz avta. Sprejel me je stražnik s puško na rami. (...) Spremil me je v župnikovo pisarno, precej veliko sobo v pritličju. Župnišče so bili namreč zasegli, spremenili so ga v taborišče, v jetnišnico. G. nadžupnik je bil v lastni hiši jetnik. (...) Vstopil sem, stražnik je vrata za menoj takoj zaklenil. (...) Sprejeli so me z glasnimi vzkliki. Saj so mi stali nasproti sami znani obrazi, župniki: Šimen Kotnik iz Podgorja, Anton Oblak iz Razbora, Stanko Weingerl iz Doliča, Jože Klemenc iz Starega trga in Davorin Petančič – vsi iz naše starotrske dekanije (...), vidnejši gospodje iz Slovenj Gradca: bivši župan g. Cajnko, g. Mikec, gostilničar in mestni občinski svetovalec, g. učitelj Mravljje – gospa je bila pri ženskem spolu v nadstropju – pek g. Šilih, slikar v Mikoličevi tovarni ravnil g. Grabec. V nadstropju so bili zdravniki, odvetniki, notarji, sodniki, učitelji, trgovci, tovarnarji in kakih dvajset gospa in gospodičen; duhovniki: mestni župnik slovenjgraški g. Jakob Soklič (...), vsega skupaj menda sto dvajset, za tamošnje župnišče že dovolj in preveč, zlasti ker

so v nadstropju imeli gestapovci še svoje pisarne. (...)

Ko smo se pozdravili in sem jim na kratko opisal današnje dogodke, me je g. Kotnik poučeval: »Kadar vstopi straža, moraš vstati in stati v pozoru, čisto nepremično kakor pri vojakihi. Koristen in potreben nauk, sicer bi lahko imel takoj sitnosti. Sem se nekaj dni pozneje, ko smo stali pred takim visokim obiskom – mož je bil morda poprej hlapec ali še to ne – malo nagnil iz vrste, da bi iz ozadja bolje videl mogočnika tam spredaj, pa se je »žutica«, najhujšobnejši med hudobnimi, divje zadril name: »Hudič, ali ne boš stal v pozoru!« (str. 309, 310)

Hrana je bila še primerna. Res ne preobilna, en krožnik opoldne, en krožnik zvečer, za južno kruh – za mladino, ki še rase, nekoliko malo, zlasti ker vse dni kruha ni bilo. Smo pa plačevali hrano, vsaj kateri so zmogli, deset dinarjev na dan, kar res ni bilo veliko. Sicer bi dobivali pač kako kaznilniško hrano. Tako pa sta nam kuhali iz dobrote učiteljici gospodična Roginova in gospa Iglarjeva; sta celo nabrali za nas pri dobrih in premožnejših prijateljih in znancih v Šmartnem in Slovenj Gradcu. Radi in velikodušno so vsi prispevali, zlasti gospa graščakinja Kacova v Šmartnem, katere sinova sta bila tudi v župnišču. Trudil se je tudi gospod šolski upravitelj Kavčič. Tako smo bili dobro oskrbljeni.

(*Križev pot, Meškovo Izbrano delo, Mohorjeva družba v Celju, 1959, 4. knjiga, uredil Viktor Smolej, str. 323, 324*)

Meško med drugo vojno: s partizani

Meško o svoji kalvariji med drugo svetovno vojno izčrpno poroča v memoarskem delu *Križev pot*. Za to priložnost okrajšano pojasnujem: okupatorjev (nacistični) zapornik, pregnanec v Bosno, skupaj z drinskimi mučenicami od četnikov zajet (Pale nad Sarajevom), čez ustaško NDH pribežal v Stično, maševal in obhajal (med drugim) tudi partizane.

Metod Mikuž o Mešku

9. maj 1943

Mikuž nam je poslal iz brigad poročilo o pogovoru, ki ga je imel na veliko noč s pisateljem Ksaverjem Meškom, ko je prišel na Trebelno, da pomore kaplanu pri dušnopastirskem delu. Mikuž mu je postavil šest vprašanj, na vsa je pisatelj odgovoril spodbudno, češ da dobro sluti pravilnost naših ciljev, da napravljajo partizani nanj ugoden vtis, da belogardistov ne razume in da mora pred njimi snemati klobuk, medtem

MEŠKO

ko ga partizani vseprek pozdravljajo. Mikuž nam svetuje, da bi pogovor priobčili, mi pa brez Meškovega dovoljenja tega seveda ne moremo storiti.

(*Edvard Kocbek: Partizanski dnevnik, druga knjiga, Založba Sanje, 2022, str. 728, 729*)

Meškovo »poročilo« o taistem dogajanju je popisano v njegovem delu *Križev pot*.

O Meškovi človeški odprtosti

Meško je bil s svojo človeško širino seveda še vse več kot samo dušni pastir. Temu pritrjuje tudi pismo Ljube Prenner.

Dragi monsignore, gospod Meško!

Imela sem pri zadnjem najinem srečanju le vtis, da vas na meni nekaj moti. Morda moje hlače? Glejte, dragi monsignore, toliko let se poznavam in jaz ne bi hotela, da me imate za prismojeno avšo, ki si nekaj domišlja, kar ne more biti. Hlače nosim, da lažje živim, v krilu mi je težko in Bog sam ve, zakaj je tako. Dolgo si nisem upala biti jaz, zdaj pa sem in končno se nihče več za to ne spremeni. Dragi gospod kanonik, odkritosrčna sem in rada bi, da mi v nobenem pogledu ne pripisujete hinavščine in lažnivosti, zakaj vse življenje se trudim biti pošten človek, odkritosrčen in resnicoljuben. Iz lastnega spo-

znanja sem prišla do zaključka, da dajo te lastnosti dušni mir, ki je še lepši, kakor učinek morfijskega. Zato lepo prosim – ne biti hud name zaradi hlače!! Vedno sem vas rada imela kot človeka in kot umetnika že iz mladih let in zelo rada bi ohranila Vašo naklonjenost za vse življenje.

S spoštovanjem Ljuba Prenner
(Pismo Ljube Prenner F. K. Mešku leta 1949)

Meško in nova država: nova ureditev – nova »svoboda«

Prvi »nesporazum« ali »ne biti na liniji«

Dramatizacija. Meško je iz besedila *Dve zgodbi o lilijah* po narodnih motivih dramatiziral drugo v misterij z naslovom *Zgodba o drvarju Ivanu*. Ostala je v rokopisu. O njej piše pisatelj (pismo uredniku 26. X. 1957): »So brž po začetku naše Jugoslavije v jeseni 1945 prišli dijaki iz gimnazije v Slov. Gradcu, naj jim dramatiziram to stvar iz »Mladim srcem«. Sem se težko odločil. Pa se je menda precej posrečilo in so bili zelo zadovoljni ter si vloge takoj razdelili. Pa je predsednik OF v Slov. Gradcu ... uprizoritev prepovedal. Bilo je pač vse brez glave! Če bi lepo igrali, bi igra brez dvoma ugajala. Igrali pa bi dobro, so bili kar navdušeni.« Rokopis te dramatizacije je izgubljen.

(*Viktor Smolej, Ksaver Meško, Izbrano delo III, Mohorjeva družba Celje, 1958, str. 451*)

Fran Ksaver Meško

Drugi »nesporazum«

Mestece med gorami

Mestece med gorami – kakor otrok v materinem naročju počivaš v soteski med Pohorjem in Uršljo goro. Gore te varujejo, gorske vode, Mislinja in Suhodolnica, ti pojo pesem uspavanko.

Zmiraj si vedro, zmiraj si lepo.

Stojim na hribu, nad teboj ob sončnem dnevu. Razigrano, srečno se smehljaš pod menoj, res smehljaš otrok v materinem varstvu. Stojim na hribu v mračnem, deževnem dnevu. Pokojno ležiš pod menoj, vedro tudi ob viharjih, kakor bi mi govorilo, ko je morda nemirno in mračno v mojem srcu: »Nič se vznemirjati, nič se bati! Vse bo še dobro, vse še srečno!« Stojim na hribu in te gledam v belem zimskem dnevu. Joj, najlepše si v beli obleki! Kakor božična igračka si, kako te ne bi bilo veselo dobro srce! Kakor začarana Trnuljčica si! Le belkast dim, ki se dviga iznad kake hiše in razcveta v zraku kakor velik cvet, mi priča, da je življenje v tebi, tiho, pokojno življenje mirnih meščanov.

Vse lepo na zunaj, lepo v notranjosti, lepo v svoji domačnosti, s pokojnim življenjem med meščani in vso okolico, ki jo pritegaš k sebi z zvesto stoletno ljubeznijo. Lepo s svojimi umetniškimi zakladi v mestnem župnišču in v obeh cerkvah. Stopil sem v letu po osvoboditvi v mestno cerkev, sedem sto let staro, prvo na čast veliki grofinji Elizabeti na slovenskih tleh, z duhovnikom iz Hercegovine, ki je zidal prvo cerkev na čast sv. mali Tereziji v Jugoslaviji. Molče, ves prevzet je ogledoval nekaj časa vse krasote, pa je poltiho vzdihnil: »Pulcherrima! Prekrasna!«

Kakor otrok si, mestece med gorami, srečen otrok. In vendar, koliko si doživelo v teku stoletij! Samotni popotniki in vojaške čete so korakali po tvojih ulicah iz Korotana ali v Korotan. Požari so divjali v tebi, kuga je kosila v tvojih hišah s svojo strupeno koso. Zasedbo sovražnika si doživelo, krvavi boji so se bili okrog tebe in v tvoji bližini. Pa si vse pretrpelo, vse preživelo.

Blagoslovljeno bodi, mestece med gorami! Srečno bodi!

(Slovenj Gradec ob 700-letnici (1251-1951), VI. Koroški festival, Slovenj Gradec, 16. 9. 1951)

Prilagam pojasnilo spoštovanega kolega.

Sinoči sem prebral tvoj mail in se z veseljem lotil brskanja po zgodovini šolstva, da bi odkril (zaenkrat neuspešno) kaj več o takratni vlogi Ivana Grobelnika v Slovenj Gradcu. On je bil namreč urednik in glavni tekstopisec znamenite knjižnice Slovenj Gradec ob 700-letnici, v katero je Meško napisal eno stran uvoda s stavkom: »Joj, najlepše si v beli obleki!« Jaz sem Ivana spoznal, ko je bil že v pokoju (predtem je bil profesor

zgodovine in ravnatelj I. gimnazije v Celju) in sva kot avtorja učbenikov za zgodovino večkrat posedala skupaj. Tam mi je tudi povedal za umik knjižice v klet, saj so jo partijski veljaki v mestu prepoznali kot neustrezno. Zdaj pa brskam, da bi našel kaj o tem, ali so morda umaknili tudi Ivana Grobelnika.

(Pojasnilo dodal mag. Stane Berzelak.)

Meško in knjige

Fran Ksaver Meško je še štirideset let po smrti del slovenjgraške identitete. V spominu starejših Slovenjgradčanov je še vedno živ, zato ga njihove pripovedi oživljajo današnjim meščanom. Vedo, kod so vodile njegove vsakdanje poti po opravkih v mestu, kje se je ustavljal, s kom je delil mladostne spomine iz Štajerske, kdo mu je šival, kje je malical ... Malokdo pa ve, da je imel Slovenj Gradec že sredi prejšnjega stoletja svojo potujočo knjižnico, ki res ni delovala kot današnji bibliobus, bila pa je zelo pomembna za vnete bralke, kot sta bili obe mami, Sekavčnikova in Kuharjeva iz Cankarjeve ulice. Knjižničar in skrbnik duhovne hrane je bil kar duhovnik Meško. Mnogokrat je knjige tudi podarjal. Eno izmed knjig – *V koroških gorah* – je s posvetilom poklonil dimnikarjevi ženi Julijani Štumberger: »Svoji sorojakinji, spoštovani gospe Štumberger.« V glasnih pogovorih je užival v zvenu njune prleščine in znal poiskati pravo tolažbo za skrbno mater številne družine. Po zamenjavi knjig je svoj težki tovor hranil pri krojaču Grosu, zato je bil zelo pozoren tudi do njegove žene, ki ji je nekoč poleg knjig prinesel celo vrečko orehov: »To je pa za vašo mamiko.« Čas si je vzel tudi za mestnega organista Alojza Krajnca, rojaka, ki je po očetovi strani izviral iz Štajerske, in sicer iz Svetega Tomaža. Pot ga je vodila še h krojaču Debelaku v Cankarjevo, da mu je odložil hlače v popravilo. O Meškovi skromnosti, materialni revščini priča-jo drobtine rženega kruha, ki jih je krojač vedno stresal iz žepov. Še marsikam so ga vodile poti, povsod je našel za ljudi prijazno besedo in čas. Njegov blagi značaj ni imel sovražnikov, a tudi politika je opij za ljudstvo. V gonji proti duhovščini so leta 1947 štirje nestrpneži najprej z besedami žalili, vabili na pretep in izzivali Meška. A se ni odzval, ne odločil za maščevanje, ni se hotel pritožiti, a obravnavo napadalcev je dosegel Pepi Levovnik, ki ga je na cesti tudi branil. Življenjske izkušnje, njegova narava in predanost poklicu so mu narekovale odpuščati, a z zgledom v ljudeh tudi ozaveščati človečnost in strpnost, saj dobro se z dobrim poplača.

(Povzeto po posredovanem besedilu Ive Potočnik.)

MEŠKO

O Meškovi skromnosti in samotarjenju

Meško je veljal za silno skromnega – včasih bi znalo mejiti že na pretiranost, a očitno ga je življenje trdo preizkušalo. In iz njega je jemal. Tudi nujo po samoti.

KSAVER

Cenjena in blaga gospa!

Lepo prosim, blagovolite sprejeti Vi in vse podpisane in udeležene gospe mojo najvdanejšo zahvalo: Bog lepo povrni!

Oprostite pa, prosim, ker danes nisem mogel sprejeti. Ne smem tort jesti, da pa bi na vaš račun igral kavalirja in tu ženskam delil, kar ste mi Ve darovale, se mi ne zdi pošteno. Je tudi gospa Vrčkovnikova v nedeljo poslala in sem bil res nevoljen. Jaz sem tisto razdelil, Vaše vrnil, boste spodaj že kako porabili. Ostali si bomo brez teh daril boljši prijatelji! Sem zato že prejšnji teden za tri zadnje dni rajši odpotoval, da ja ne bi kdo kaj prinesel.

Se zahvaljujem in s posebnim spoštovanjem vse pozdravljam vaš vdani

Meško

Sele, dne 22. julija 1958

(Pismo gospe Josipini Romold, Slovenjgradčanki, s katero je vzpostavil in vzdrževal osebne in pisne stike.)

O Meškovi hvaležnosti

Leta 1961 je Meško v zakristiji nerodno padel in si zlomil kolk. Zdravnik je lahko odredil le še odhod v bolnišnico v Slovenj Gradcu. Na zdravljenju je ostal nekaj mesecev. O tem je ostal pisatelj zapisi v mestnem občasniku *Mislinjska dolina*.

Okoli 500 nas je bilo v slovenjgraški bolnišnici pod vodstvom znanega človekoljuba g. primarija dr. Strnada. Znan človekoljub. Prišla je stara ženica s hribov in prosila za sprejem v bolnišnico. Pa je takoj pošteno priznala: »Nikake druge juhe ne morem uživati kakor kurjo.«

»Pa ti bomo kurjo skuhali!« pravi primarij in jo sprejme. Kuhati pa za nad 500 oseb za eno še prav posebej, ni ravno malenkost. Ko so mene premestili k peči, je dal tja napeljati električni zvonček, da sem lahko takoj pozvonil, če sem kaj potreboval.

Iz bolniške sobe sem lahko videl le neometani zid nove petnadstropne bolnišnice, ki jo pravkar zidajo. Pa je prišla pomlad. Zunaj so peli ptički. Vedel sem, da se gozdovi zeleno oblačijo, da so travniki kakor zelene in pisane preproge, da

se sonce z neba smeje in vabi na prosto, da nas ogreje in razveseli. A jaz nisem videl ne gozdov ne travnikov, od sonca pa samo žarke na nekaj metrov oddaljenem zidu nove bolnišnice. In je g. primarij tankočutno zaslutil, da se mi toži po vsem tem. In je takoj naročil ličen voziček, da so me sestre odpeljale v naravo. Ob slovesu mi ga je dal s seboj do smrti.

Šele zdaj, tu doma, čutim, kakšen siromak bi bil brez tega vozička na posteljo priklenjen noč in dan. Kako mi je bil naklonjen, sem spoznal, ko je naročal sestri: »Za Meška lepo skrbite! Če slišim, da mu kaj manjka, boste na golih kolenih pokoro delale!«

Hvala mu iskrena! In vsem g. zdravnikom, sestram in vsem drugim v bolnišnici.

(Mislinjska dolina, 5. 1. 1962, str. 12)

Biti človek do zadnjega

Cenjena

Gospa Josipina Romoldova

Preblaga gospa

Najlepša hvala, da ste me obvestila o položaju gospe Bratkovičeve. Res je ne smemo zapustiti v taki stiski. Položim 4000 (štiri tisoč) din. Če bo še potreba, prosim, da mi (...) sporočite in bom poslal, kolikor mi bo pač mogoče.

Prosim lepo pozdravite gospo in sprejmite tudi vi z vsemi Vašimi moje spoštlj(ive) pozdrave

Vdani in hvaležni Meško

Sele 23. 6. 1963

(V modri kuverti, brez znamke. Zapis s črnolom (nalivno pero, peresnik?), težko čitljiv na polovičnem A4-formatu črtastega lista (šolski zvezek?), ohranjen zaznamek o darovalcih; pojasnjujem A. M.)

Mosig. Meško 4000.-, Gospod dekan 1000, Gospa Simoniti 1000, Zal. 1000, Pepca 1000, g. Zorman 1000 (ime prečrtano) lesni trgovec, g. Grmovšek 1000, Gdč. Ilka 1000, Liza 1000, Pavla 1000, Gajšek Malčka 500, Niko 500

Skupaj 13.000

Prejela za gospo Bratkovič za drva

4. VII. 1963

Marija Fajdiga

(Poročilo o nabirki na polovičnem drobno kari-rastem A4-formatu, začetek s kemičnim svinčnikom in dopolnjevano s svinčnikom; dodajam A. M.)

Pojasnila o tem dovolj nenavadnem dogodku mi je posredovala Iva Potočnik, avtorica imeni-tne portretne knjige *Ljudje in ulice mojega otroštva* (Cerdonis):

Prijazno Meškovo pismo, naslovljeno na dvainosemdesetletno Josipino Romold, je izraz naklonjenosti, empatije do gospe Bratkovič, pove pa nam tudi, da sta si naslovnik in pošiljateljica zaupala, drug drugega toliko poznala, da sta si upala govoriti o težkem življenju nekdanje županove žene. Razkriva tudi, da je bil Meško vsem znan pravi naslovnik za klic na pomoč, a glede na dejstva, tudi njegovo življenje ni bilo lahko.

Najprej sem se vprašala, ali je bila nekdanja županova žena res tako revna, da so bile potrebne nabirke za njeno kurjavo. Zapisala sem le nekaj dejstev, za poglobljen pogled bi morala pregledati Bratkovičevo zapuščino, ki jo hrani muzej, in poiskati še morebitne druge vire. Žal je živih prič o njenem življenju manj kot prstov na eni roki, vendar sem nekaj le izbrskala. Pred poroko z Alojzom Bratkovičem je Marija (1878–1965) živel v Gorici v ugledni družini Chiades z lastnim grbom.

Po smrti moža je leta 1938 kupila hišo v Meškovi ulici in jo že naslednje leto polovico oddala družini Luke Popiča in mu jo 1944 tudi prodala ter si v njej izgovorila brezplačno bivanje do smrti. Po pregledu tedanje povojne zakonodaje je imela pokojnino za možem. Po pričevanju nekaterih sodobnikov je pohištvo, shranjeno na podstrešju, zamenjavala za drva pri kmetu s Sel. Bila je dobra trgovka, dragocenosti – od dragocenih čipkastih rut do krzna – je drago prodajala. Ko se je razkrilo, da je za krzno računala dvakrat preveč – tako je ocenil zagrebški krznar –, je samo pribila: »Kar je prodano, je prodano!« Da ni bila revna, pričajo tudi anekdote o mačkah. Imela jih je cel trop, jedle pa so samo najboljše meso iz Popičeve mesnice. Po trikrat ga je vrnila, preden je bila zadovoljna. Do smrti v Popičevi hiši ji je stregla služkinja Pavla, z njo je tudi stanovala. Dve šivilji sta težko zadovoljili njen prefinjeni okus. Eno izmed njiju, mater Jurija Potočnika v Meškovi ulici, je tako »sekirala«, da se ji je večkrat zjokala. Odločnejša je bila Lizika Štruc, ki ji med vojno ni hotela sešiti plašča s »pufastimi« rokavi, češ da to ni primerno za vojne razmere. Iz vsega bi lahko sklepali, da je bila dovolj premožna, da je le težko sprejemala skromne povojne razmere, kjer je bil luksuz že to, da je iz njene kuhinje vsako jutro dišalo po sveže praženi kavi. Najbrž se je težko odpovedovala nekdanjemu razkošnemu življenju, kjer je imela vpliv in ugled. Mogoče se je le pritoževala in iskala usmiljenje, poslušalce, ti pa so njeno tarnanje narobe razumeli.

Seznam darovalcev nam predstavlja del njenega prijateljskega kroga. Fran Ksaver Meško je najgloblje segel v žep, saj je daroval skoraj petino tedanje slovenske povprečne plače – resnici na

ljubo – sploh je ni prejemal. Drugi so bili skromnejši. Med njimi je bil gospod dekan. Iz naslova lahko sklepamo, da je bil to po vsej verjetnosti Jakob Soklič, tedaj dekan v Slovenj Gradcu. Kdo je darovalec Zal., nisem mogla ugotoviti. Tisoč dinarjev je darovala tudi Pepca, ki je vdano služila Romoldovima in njuni hčerki Zdenki. Na njihovo povezanost kaže to, da je pokopana v njihovem grobu in kot Jožica Kresnik zapisana na nagrobniku. Eden izmed darovalcev naj bi Bratkovičevi namenil tisoč dinarjev, vendar je bil prečrtan. Sklepam, da je bil to lesni trgovec Zorman.

Med darovalkami in prijateljicami Marije Bratkovič je bila tudi Ana, žena Miloša Grmovška (1874–1956), slovenjgraškega šolskega nadzornika med obema vojnama.

Darovalka Ilka je bila Ljubljanka Ilka Kopušar, računovodkinja v tovarni usnja, stanovala pa je pri trgovski družini Lavre na Glavnem trgu. Nisem mogla ugotoviti, ali je bila Ilka Lavretova sorodnica, je pa podedovala njuno hišo in jo prodala današnji Mladinski knjigi. Po upokojitvi se je vrnila v Ljubljano.

Presenetljivo sta med darovalkami tudi sestre Liza in Pavla Štruc, ki sta se po drugi vojni sami težko preživljali s šiviljstvom.

Tisočaka je primaknila tudi Malči Gajšek, dovolj premožna mesarjeva žena. Kdo je bil darovalec Niko, primaknil je 500 dinarjev, nisem mogla ugotoviti. Denar je zbirala Marija Fajdiga, žena medvojnega žandarja. Mogoče le zato, ker je bila dobra sogovornica v nemščini ali pa je bila celo prijateljica nekdanje županove žene. V prispevku sem nanizala nekaj še dosegljivih dejstev. Nisem želela ocenjevati dejanj, omenjenih v pismu in besedilu. To prepuščam bralcem.

Bil je srčen in čuteč človek tudi do mestnih revežev, ne le do imenitnih gospa, kot je bila žena prvega slovenjgraškega župana (1919–1921, 1929–1935) in advokata dr. Alojza Bratkoviča. Tu na začetku ulice je v njegovi – Meškovi ulici, ki so jo mestne oblasti tako poimenovali leta 1930, stanovala Marija Bratkovič, rojena Chiades, hišo pa je kupila leta 1938 od družine Tretjak. Med Bratkovičevim županovanjem je bil deželnosodni svetnik in predstojnik slovenjgraškega okrajnega sodišča Ivan Romold (1879–1933), ki je z družino stanoval v mestni hiši (danes Koroški pokrajinski muzej). Med obema vojnama sta bili obe družini v Slovenj Gradcu med najbolj uglednimi. Bili sta del mestnega političnega in družabnega življenja, podpornici Mohorjeve družbe, naročeni na aktualne revije in časopise. V Bratkovičevi zapuščini so popisane tudi slovenske knjige, revije in časopisi. Advokat Bratkovič je bil razgledan mož, vpet v vprašanja tedanjega

MEŠKO

časa, in med najzaslužnejšimi, da so leta 1920 ustanovili meščansko šolo v Slovenj Gradcu. Do svoje bolezni je opravljal vrsto pomembnih funkcij, bil tudi cerkveni ključar in nosilec številnih odlikovanj. Družinska pomembnost se je odsevala tudi pri maši, saj sta družini sedeli v prezbiteriju. Tako ni presenetljivo, da je še po drugi svetovni vojni Meško z obema vdovama prijateljjeval in Bratkovičevo pogosto obiskoval in se gibal v njenem prijateljskem krogu. Najbrž pa je imel vezi tudi z njenim pokojnim možem, rojenem v Negovi, saj je imel do vseh Štajercev posebno topel odnos. K Bratkovičevi je zahajala tudi Cveta Simoniti, vdova slovenjgraškega zdravnika Lojzeta Simonitija. Z Bratkovičevo sta vedno govorili samo italijansko, saj so bili Simonitiji Primorci, Bratkovičeva pa Furlanka. Zakaj sem povzela in zapisala vse navedeno? Menim, da mi pomaga razumeti naslednje pismo in odgovoriti na vprašanja, porajajoča se ob branju.

Zadnji intervju

Prepis celotnega zvočnega zapisa v *Odsevanjih* št. 55/56, 2004, z magnetofonskega traku v pisno obliko prenesli Draga Ropič in Darja Hribernik. Zaključek intervjuja: o njegovih Selah in Selancih.

»Ampak tukaj sem doma, tukaj pa so dobri ljudje, zato pa sem tudi jaz ostal tako dolgo tukaj gor. Me ni mikalo, da bi se kam drugam umaknil. Pa lep kraj je in mir, tukaj sem imel več

časa zase, kakor bi ga na katerih drugih velikih farah imel. Tako mi nič ni žal, da sem tukaj ostal, ampak na stara leta pač pridejo potem težave. Oni tudi morajo z mano potrpeti sedaj, kakor sem jaz z njimi tudi, kolikor je mogoče, vedno rad potrpel.«

(Intervju za *Radio Slovenj Gradec* opravila Tone Turičnik in Božo Metelko, 3. december 1963.)

Zadnji dnevi Ksaverja Meška

Ksaver Meško je imel kaj odporno naravo in je bil na starost primeroma zelo zdrav. Veliko je hodil, tudi ročnega dela se je lotil in je zelo, zelo skromno živel. Vse to mu je utrdilo zdravje tako, da se človek čudi, da je bil po bolehnosti v prvih letih mašništva tako čvrst.

Pred kakimi desetimi leti ga je prišlo pri srcu. Prišel je k meni v mesto, pustil pri meni aktovko, čisto polno, in še velik zavoj in se odpravil v bolnišnico. Tu ga je primarij dr. Lojze Simoniti, njegov prijatelj, temeljito pregledal in preiskal tudi na rentgen. Izvid: popolnoma zdrav! Meni je nato zdravnik rekel, da že dolgo ni videl pri taki starosti tako zdravega človeka. Iz bolnišnice je prišel Meško nazaj k meni, vzel aktovko in velik zavoj in rekel: »Glej, mislil sem, da bom moral ostati v bolnišnici in da bom kar umrl, pa sem prinesel najvažnejše rokopise in korespondenco Tebi, da po moji smrti spraviš vse na pravo mesto. No, ker sem zdrav, vzamem vse nazaj domov!«

Meško na Selah

Imel je pa večkrat srčne napade. Spominjam se iz let pregnanstva, ko sva bila skupaj med drugo vojsko v stiškem samostanu. Ko neko noč nisem mogel spati, sem se sprehajal po hodniku. Nenadoma zaslišim iz Meškove sobe čudno grgranje in hropenje. Hitro odprem vrata in dvignem prijatelja, ki je bil v nekaki nezavesti. Bil je ves zaripel, rdeč v obraz. Hitro sem mu napravil mrzel obkladek na srce in na glavo. Nato se je umiril in kmalu mirno zaspal. Posledic ta napad ni imel. Tudi zdravnikov ni hotel nadlegovati, čeprav je vedel, da nam oba zdravnika, dr. Fedran in dr. Munda, tudi izgnanec, posvečata vso skrb.

Kakor pred vojno je tudi po vojni imel pisatelj priti vsak teden v Slovenj Gradec po opravkih in na pošto. Leta 1958 sem opazil, da se njegovi koraki krajšajo in da teže hodi. Obiski so postajali vedno redkejši, dokler niso izostali. Saj je nekoč, ko se je vračal na Sele, čisto omagal, in da ga ni postrežnica šla iskat, bi bil v snegu zmrznil. Iz mesta grede je omagal, najprej odvrzel nahrbtnik in aktovko, nato pa sédel v sneg, da bi si odpočil. Zadnji hip so nezvestnega našli in odnesli domov. Takrat je ušel smrti ...

Vedno bolj so mu postajali nadležni tudi obiski. Večkrat mi je pisal, naj zadržim obiske, naj ne hodijo na Sele. Res je bil mnogokrat s takimi obiski križ. Dne 24. februarja 1959 mi je pisal: »Mlad slavist je prišel zaradi Levstika, pa je bil ena redkih izjem, da je kmalu vstal. Prejšnje popoldne sta pa sedela dva gospoda tukaj doli iz doline kakor prikovana, da sem moral reči: 'Iti bomo morali, jaz imam še ves brevir!' Sem ob nedeljah od šeste do dvanajste ure v cerkvi in ves zdelan! Pa vse popoldne moram spet govoriti z obiski!«

Po nesrečnem padcu v zakristiji leta 1961, ko si je v kolku zlomil nogo, je Meško silno trpel. Zdravniki so se zelo potrudili in v bolnišnici zanj storili vse mogoče, kar sam popisuje v Mozaiku v Koledarju Mohorjeve družbe 1964.

Doma so ga zjutraj dvignili iz postelje in ga posajali v voziček, kjer je ostajal ves dan do noči, ko so ga spet polagali v posteljo. Kljub bolezni je vso službo opravljal sam. Dobil je dovoljenje, da je maševal sedé v sobi, ki so jo napravili za kapelico, kamor so med tednom zahajali tudi verniki. Vsako nedeljo so mu dobri ljudje pomagali v cerkev, kjer je spovedoval, maševal, pridigal, krščeval in poročal. Celó hostije za svete maše je sam pekel. To navado je imel od nekdaj. Ko sem pred leti videl, da je to zanj prenaporno, sem mu poslal hostije iz mesta. Nekajkrat jih je sprejel, nato pa mi je pisal: »Za hostije: Bog plati! Prosim pa, ne pošiljaj več! Vzroki: 1. Rad pečem, saj ni taka težava. Čemu vse navaliti na druge? 2.

Pečem na deset do štirinajst dni. Tako najbolje vem, da so sveže. 3. Iz domače moke so najbolj zanesljive. 4. Še bolj prozaičen vzrok: upam, da nisem skopuh, a denarja ne mečem skoz okno, ker ga v vsem skromnem svojem življenju nimam toliko. Ne morem pa biti tudi umazan. In čutim dolžnost, da vsaj malenkostno honoriram, če mi kdo kaj prinese ... Če bom živel do Rokovega (?), bom že prosil in boš spet tako dober ...« Še potem, ko si je zlomil nogo in je bil na vozičku, je nekaj časa sam pekel, podpiran od nečakinje Kriste, stare bivše kuharice Julke ter sosede Micke. No, pred dvema letoma je pa le spoznal, da to ne gre več in je spet dobival božji kruhek iz mestnega župnišča. Seveda se je za vsako pošiljko posebej zahvalil!

Večkrat se je zadnje čase prehladil in imel razne težave. Slovenjgraški zdravniki so res požrtvovalno skrbeli zanj in mnogokrat hiteli do njega, čeprav je to dolga pot in doma polno dela. V začetku bolezni je primarij dr. Strnad poslal celo bolničarke na dom, da so mu stregle.

Meško se je do zadnjega mučil s pisanjem. Na očeh se mu je naredila mrena, da skoraj nič ni videl, a pisal je še in še. Ganljivo ga je bilo videti, kako se je trudil s pisateljevanjem, a do zadnjega je odgovoril na vsako pismo in do božiča popravljaj svoj roman Kam plovemo za nov natisk. Šele smrt mu je potegnila pero iz rok ... Seveda je bila njegova pisava nazadnje skoraj nečitljiva in mnogo njegovih prijateljev je kot svetinjo spravilo tako težko pisano pismo v spomin na pisatelja ...

Napor za praznike (tri maše za božič v mrzli cerkvi!) in prehlajenje sta ga zdelala. Po praznikih je začel pešati. Vseeno je še vsak dan maševal v svoji sobi, a na novo leto 1. januarja 1964 je opravil sveto mašo v cerkvi in tudi še pridigal. V sredo, 8. februarja, ga je obiskal g. dekan iz Prevalj Matej Močilnik, pri katerem je opravil svojo spoved. V četrtek, 9. februarja, je ostal dalj časa v postelji in še maševal, a bolj pozno kot navadno. Počutil se je slabo. Noč na petek je bila nemirna, skoraj vsako uro je bolnik klical nečakinjo, da mu je pomagala. V petek ni več vstal. Klicali so zdravnika dr. Vlada Weingerla, ki je hitro prišel in dal injekcijo za pomirjenje srca. Popoldne je zdravnik prišel še enkrat. Videli je, da mu ne more več pomagati, in predlagal, naj gre v bolnišnico. Meško se je ustavljaj, a ko mu je zdravnik le prigovarjal, da so v bolnišnici še pripomočki, se je vdaj in popustil, da so ga prenesli s hriba na rešilni avto. Tako je prišel v slovenjgraško bolnišnico na interni oddelek v petek proti večeru. Pripravili so mu lepo sobo, kjer so bili le trije bolniki. Zdravniki so hitro napravili, kar je bilo mogoče, poživali so ga s kisikom in

MEŠKO

zapovedali, da je bila vedno bolničarka pri njem. Noč je bila zelo nemirna in je le malo počival.

V soboto, 11. februarja, sem ga obiskal. Željno me je čakal in klical. Nemiren je bil in je tožil, da ga vse hudo boli. Prosil je za vino in kislo vodo. Ko sem mu dal piti, se je malo pomiril in se začel pogovarjati. Zanimalo ga je, če je kaj novega na škofiji, nato sva pa govorila o pisateljici Gusti Jirku Stridsberg in o njeni knjigi, v kateri popisuje Slovenj Gradec. Povedal mi je, da jo je dobro poznal. Povedal sem mu, da sem njegovo bolezen že naznanil v Maribor in da molimo zanj. Prosil me je, naj se ga spominjamo pri sv. maši. Ker sem videl, da ga govorjenje utruja, sem mu dal še blagoslov in hotel oditi. Tedaj mi je dal roko in mi naročil, naj drugi dan gotovo pridem. Tako sva se ločila – zadnjikrat! V bolnišnici sem naročil, naj me gotovo pokličejo, če bi se stanje poslabšalo, in sem odšel.

V nedeljo, 12. februarja, so me zbudili ponoči ob pol ene in povedali, da je pisatelj Meško nagloma, pa mirno, skoro neopazno umrl. To je bilo v soboto ob 23. uri 35 minut. Na mrliškem listu je vpisana zadnja bolezen: Gangraena extremitatis inferioris sinistae, decompensatio cordis, paralysis cordis (mrtvina leve noge, neuravnovešenost srca, srčna ohromelost).

Takoj sem vstal. Poklicali smo še g. kaplana Vinka Kraljiča, ki se je takoj s cerkvenim avtom odpeljal na Sele, da sporoči domačim in da prinese obleko. Kmalu smo prenesli mrliča iz bolnišnice v mestno župnišče, kjer smo v naglici izpraznili pritlično sobo, kjer so bile slike slikarjev Straussov. Napravili smo mrtvaški oder, še ponoči dobili lepo krsto in položili izmučenega pisatelja na mrtvaški oder. Ker je pokojnik večkrat izrazil svojo voljo, da ne pusti kakega luksuza, nobenih vencev in da želi najbolj skromen pogreb, smo oder okrasili samo z zelenjem, vence pa odklonili. Tako je ležal v preprosti krsti, oblečen v mašno obleko, tako kot je stopal k oltarju na sveto mašo. Na mizico smo postavili mašno knjigo s kelihom in štolo, na drugi mizi so mu delale družbo njegove knjige, ki jih je s svojo srčno krvjo pisal za svoj narod.

Slovo od Slovenj Gradca je bilo določeno za tretjo uro popoldne. Pred župniščem se je zbrala ogromna množica. Ko so prinesli krsto s pisateljem iz župnišča, so ljudje zajokali. Zbrali so se vsi okoliški duhovniki, da prisostvujejo slovesu. Po molitvah je spregovoril mestni župnik in dekan v imenu dekanijske duhovščine in se poslovil od bivšega dobrega dekana, vzornega duhovnika. Pevci so zapeli žalostinko, nato se je vsa množica, zbrana okoli mrtvaškega voza, zgrnila pred Domom kulture, kjer se je mesto poslovilo od svojega ljubljenca. Prvi je sprego-

voril ravnatelj Muzeja revolucije Bogdan Žolnir, ki se je v imenu prosvete poslovil od velikega kulturnega delavca. V poslovnem govoru je obujal spomine na težke čase med vojno, ko se je sešel z Meškom v Srbiji po tistem dramatičnem begu pred četniki. V imenu pisateljev je spregovoril pisatelj Fr. Filipčič, za njim pa prof. Viktor Smolej za Mohorjevo družbo, za katero je Meško največ pisal. Za njim se je v imenu mladine poslovil od mladinskega pisatelja dijak Janko Arah. Predsednik občine ing. Franc Razdevšek je nato imel zelo lep, res v srce segajoč govor v slovo častnemu meščanu slovenjgraškemu. Med drugim je omenil, kako ganljivo je pisatelj pisal s svojo težko čitljivo pisavo še za novo leto in voščil srečno predsedniku in občanom. Marsikatero oko se je orosilo ob tem govoru.

Sprevod se je nato pomikal pod vodstvom pokojnikovega nečaka, kanonika dr. Josipa Meška, po tistih potih, ki jih je pokojni pisatelj v mestu najbolj ljubil: mimo cerkve, po Meškovi ulici, mimo pošte, kamor je tako rad zahajal, in dalje po mestu. Na koncu mesta so naložili krsto na avto in mrtvi pisatelj je odšel od nas ... Avto s krsto so spremljali osebni avtomobili z mestnimi odličniki do cerkve sv. Miklavža, kjer so fantje Meškove župnije sprejeli krsto in jo zanesli v Meškov dom, župnišče na Selah. Tam je ležal na mrtvaškem odru v torek, pogreb pa je bil v sredo, 15. januarja, dopoldne ob desetih. Ogromna množica se je zbrala okoli romarske cerkvice sv. Roka, tisoči ljudi so še poskrpili dobrega dušnega pastirja. Duhovščina se je zbrala v malem župnišču. Poleg prevzv. G. škofa mariborskega Maksimiljana Držečnika so prišli še drugi cerkveni odličniki, kot kanonika Fr. Hrastelj in dr. Jože Schöndorfer iz Maribora, iz Celovca kanonik Aleš Zechner in nekaj slovenskih koroških duhovnikov. Duhovniki so prišli iz vseh slovenskih krajev, pripeljali pa so se tudi bogoslovci iz Ljubljane, ki so prepevali pri škofovi maši in na grobu. Vseh duhovnikov je bilo z bogoslovci vred 115. Znamenje, kako so stanovski tovariši ljubili in spoštovali pokojnika. Pridigo v cerkvi je imel prevzv. Škof mariborski. Čudovito lepo je podal nekaj potez iz življenja velikega pokojnika. Mojsrsko je vpletal v pridigo čudovito povest pisateljevo o ubožcu Martinku. Pridiga je izvalila ljudem solze.

Grob si je izbral pokojnik ob zidu malega pokopališča selskega in tja so ga zanesli po pogrebem obredu. Na grobu so se vrstili govori. Prvi je govoril njegov sorodnik dr. Stanko Cajnkar v imenu književnikov, v imenu Mohorjeve družbe, teološke fakultete in duhovnega društva. Prof. Tone Turičnik je govoril za občino, nato so se poslovili otroci, ravnatelj

dr. Franc Sušnik, v imenu koroških Slovencev g. Bratner, za domačo tomaževsko faro župnik Kovačič, zadnji pa še kanonik Zechner iz Celovca. Silen veter je vstal ob pogrebu, a kljub mrazu so ostali ljudje na pokopališču do konca.

Tako počiva zdaj naš vzorni duhovnik, veliki pisatelj na malem pokopališču pod Uršljo goro. Skromen je njegov grob – kot je bil on. A ljudje že govorijo: Mešku gre lep nagrobni spomenik, zasluži si ga kakor Simon Gregorčič ...

A en spomenik Meško že ima! Občinska skupščina Slovenj Gradec je na dan njegovega pogreba sklenila, da namesto venca na grob ustanovi posebno ustanovo za študij slavistike. Ta ustanova nosi naslov: Ustanova Ksaverja Meška! Razna društva in ustanove so v fond že prispevale, najlepše pa je počastila spomin velikega moža Komisija za verska vprašanja, ki je dala v ta namen dvesto tisoč dinarjev. Poleg tega je dala verska skupnost še 50.000 dinarjev za nakup knjig.

Selanci pripovedujejo, da vsak dan hodijo ljudje na samotni grob. Ta grob ne bo ostal pozabljen. Prijatelj je videl, kako so preprosti ljudje poljubovali prst z groba in zraven bridko jokali. Tam je pokopana ljubezen. In ljubezen ne bo pozabljena ...

Jakob Soklič

(Književni glasnik, Mohorjeva družba v Celju, leto VIII., junij 1964, številka 1, str. 3–8)

Spomini na Meška

Obsežen zapis pričevalcev osebnih in anekdotičnih spominjarij na duhovnika in posvetnega človeka Franca Ksaverja Meška je pripravila Bojana Verdinek: Folklorni dogodek v luči sodobnih spoznanj slovstvene folkloristike, *Odsevanja*, 2005, št. 57/58, str. 38–42.

Tu prilagam težje dostopen ponatis zapisov Andreja Šertela.

Nekaj posvetnih o Mešku

* Sredi postnega časa se je katehet Franc Jager, ki je bil takrat v šentiljski fari kaplan, pripravljaval v svojih veroučnih urah na obisk gospoda dekana. Njegov obisk se nam je zdel še pomembnejši kot pred kratkim inšpektorjem. Tudi katehet me je porinil v vrsto vprašancev. Ko je prišel dekan, me je vprašal prvega. Bil je g. Franc Ksaver Meško, dekan takratne dekanije Stari trg pri Slovenj Gradcu, ki je sicer župnikoval na Selah. Opravila sva hitro in vidno v njegovo zadovoljstvo. Ko sem ga ves majhen gledal navzgor, se mi je zdel slok in zelo visok. Izpod lepega širokega čela me je gledal navzdol

kot oddaljeno sonce iz razvezjenega nebesnega svoda. Sta ga bel kolar in črna suknja naredila za moje videnje tako velikega, ali prikrit strah pred njim v meni, ali drobci poniglavega ponosa spričo sošolcev?

Čez leta sem ga, že odrasel, srečal na slovenjgraški pošti. Stal je v dolgi vrsti za drugimi pred okencem, z nahrbtnikom in aktovko v roki, jaz za njim. Takrat sem ga videl čisto drugačnega. Najina spirala glede velikosti je zanihala v moj prid. Bil je majhen, nekoliko upognjen, skratka, nič več vzravnin in visok. So to leta, sem pomišljal, asketsko življenje, čez štiriletno vojno preganstvo, njegovemu življenjskemu poslanstvu sedaj nenaklonjen režim ...

Zrl sem čez njegova ramena v dolgo vrsto pred seboj.

– O, srečna otroška mladost, sem se zavedel, kako lepo je bilo gledati navzgor. Vsakemu navzgor in v oči – tudi Mešku.

* Na vrata župnijske pisarne, kjer je Meško pisal svoje knjige, je potrkal mlad novinar, da bi napisal o njem intervju. Med pogovorom je novinar izvil tobačnico in ponudil cigareto tudi Mešku.

»Kadite?« ga je vprašal novinar.

»Sveda kadim, kadim. Toda samo pri oltarju,« mu je odvrnil Meško.

* Na tepežni dan so selanski otroci radi prišli otepsti tudi Meška. Ni dajal dosti, dal pa je vsakemu nekaj. Največkrat kos kruha in malenkost denarja. Otroci so se bolj veselili denarja kot kruha, ki jim ga po kmečkih kmetijah ni manjkalo.

Prvo leto po vojni so bili v obtoku beli dinarski in modri petdinarski bankovci. Prišlo je šest tepežkarjev in Meško je dal vsakemu kos kruha in vsakemu pet bankovcev po en dinar. Otroci so veseli odšli. Lipiju pa je med prešernim pririvanjem padel kruh na tla. Brž je planil nazaj v župnišče, povedal Mešku, da mu je padel kos na tla, poljubil kruh in rekel: »Če kruhek pade ti na tla – poberi in poljubi ga. Tako ste nas učili, gospod.«

Meško je kruh sprejel nazaj in mu, ves zadovoljen nad njegovim spoštovanjem do kruha, dal, namesto drugega kosa, modri bankovec za pet dinarjev. Ko jim ga je potem Lipi pokazal, so skoraj vsi v en glas zagodrnjali, češ, zakaj ni padel kruh na tla tudi njim.

* Meška so večkrat obiskali reveži in berači. Prav pogosto pa se je oglašal pri njem šantavi Maks. Namesto denarja mu je dal Meško še uporabne čevlje. Maks se mu je veselo zahvalil.

MEŠKO

lil in brž zavil v bližnjo Klančnikovo gostilno. Ker ni imel denarja za pijačo, je začel med gosti prodajati Meškove, tedaj seveda že Maksove, čevlje.

Ko je Meško zvedel, kaj počne Maks v Klančnikovi gostilni z njegovimi čevlji, je pohitel in jih od Maksa kupil nazaj. Tako je imel Maks za pijačo, Meško pa čevlje, ki mu jih je pozneje, ko jih je Maks zares potreboval, poklonil še enkrat.

* Turisti so se nazaj grede z Uršlje gore radi vračali skozi Sele in obiskali Meška. Radi so z njim pokramljali, to pa je bilo vseč tudi njemu, če mu je le dopuščal čas.

Nekega večera sta prišla dva. Čeprav so na Sele takrat že napeljali elektriko, je Meško pisal in bral še vedno ob sveči, češ, ker je elektrika draga. Tudi tistega večera je Meško pisal ob sveči.

»Zakaj ste pa kar ob sveči,« sta bila turista radovedna, »saj imate vendar električno luč?«

»Veste, kadar sem sam, se to nikakor ne splača. Zdaj, ko smo trije, zdaj pa že,« je odvrnil Meško in obrnil stikalo.

* Leta 1954, ko na Selah še niso imeli elektrike, mu je pisateljska družčina iz Ljubljane prinesla radio na baterije in slušalke. Meško ga je odklonil, češ da ga ne potrebuje in da je to za njega prevelik luksuz. Namesto da bi bili gostje nad svojim dobrim delom in namenom veseli, so bili užaljeni. Selani vedo povedati, da ga je potem nekemu poklonil naprej.

* Od Sel do podružnične cerkve sv. Neže na Vrheh je pozimi dobri dve uri hoda, kadar je veliko snega pa še več. Na god sv. Neže (21. januar) je Meško vsako leto šel v to podružnično cerkev opraviti mašo. Tja in nazaj grede se je vedno oglašil in odpočil v hiši ob križišču s cesto Slovenj Gradec-Kotlje. Neke zime, ko je bilo ogromno snega, so mu tja grede svetovali, naj, za božjo voljo, nikar ne hodi naprej, saj v takem vremenu vendar nikogar ne bo k maši. Ni se dal prepričati, da je to pač njegova dolžnost, je vztrajal.

Nazaj grede, ko se je ves izmučen in zakasnel spet oglašil tam, so mu v dobri veri, da ni bilo v cerkev nobenega, razen njega, rekli: »Pa smo svetovali, gospod dekan, da ne hodite naprej, ker danes pa res ni bilo k maši nobenega.«

»O, bili, bili. Dve ženski sta pa le prišli,« je ves zadovoljen odvrnil Meško.

(Andrej Šertel, *Viharnik*, januar 1994, str. 6)

Meškove uglasbene

Meško je vstopil v slovensko literaturo s poezijo, vendar je pesništvo kmalu opustil. Nekaj njegovih pesemskih besedil pa je uglasbenih – so ponarodela, kot rečemo, nekaj pa jih je namenjenih za obredne namene v cerkvi.

Prišla bo pomlad (enako) ljudsko besedilo – b. Franc Ksaver Meško, ugl. NN; priredba za pevski zbor Jože Leskovar; blue grass izvedba pa skupina Suha južina

Sem fantič z zelenega Štajerja (enako) ljudsko besedilo, b. Meško, ugl. NN

(vir Mitja Gobec: Sto slovenskih ponarodelih pesmi; drugi)

Življenje novo se budi, b. Meško, uglasbil Stanko Premrl

Prečudna se skrivnost godi, b. Meško, uglasbil Stanko Premrl

Zdrava Marija, b. Meško, uglasbil Anton Schwab

Zdrava Marija, b. Meško, za mešani zbor uglasbil Ciril Vremšak

Pozdrav iz daljave, b. Meško, uglasbil Janko Ravnik

(vir splet)

Uglasbena (péta) pesem je pogosto v splošni zavesti (in rabi) trdoživejša od samo natisnjene.

Bibliografija natisnjenih Meškovih knjižnih del po pisateljevem prihodu na Sele

Meško je resnično pisal vse življenje. O tem priča tudi Viktor Smolej v spremnem zapisu k izdaji knjižice *Mladim srcem VI* leta 1964.

»Ta zvezek se najtesneje veže na Meškovo življenje. Knjižica je bila, kakor rečeno, namenjena proslavi njegove devetdesetletnice. Kljub starosti je pisatelj zasledoval njeno nastajanje. Kar je bilo gradiva, sem ga osebno z njim pregledal na dveh obiskih, ki sem ju še ujel pred njegovo smrtjo. To in ono sva še skupaj prestavila, ta ali oni stavek preuredila, da se je morebitni odlomek bolj zлил s celoto« (str. 114).

Zbirnik vseh natisnjenih pisateljevih knjižnih edicij v njegovem selskem/selanskem delu življenja:

Mladim srcem III (1922), *Volk spokornik in druge povesti za mladino* (1922), *Naše življenje* (1922), *Listki* (1924), *Našim malim* (1925), *Mladini* (1927), *Legende o svetem Frančišku* (1927), *Kam plovemo?* (1927), *Črtice* (1931), *Henrik, gobavi vitez, igra v štirih dejanjih* (1934), *Pasijon, pasijon*

v sedmih skrivnostih in treh dejanjih (1936), *Pri Hrastovih, drama v treh dejanjih* (1939), *Mladim srcem IV* (1940), *Dela I* (1940), *Pridige* (1944), *Iz srca in sveta* (1945), *Novele* (1946), *Romance in povesti* (1948), *V koroških gorah, novele* (1950), *Požgana Radovna in druge zgodbe* (1950), *Mladim srcem V* (1951), *Izbrano delo I–VI* (1954–1960), *V kresni noči* (1957), *Poljančev Cencek in druge zgodbe za mladino* (1957), *Duhovnik s svojim Bogom* (1960), *Mladim srcem VI* (1964).

26 natisnjenih (nekaj tudi ponatisov, a vendar) edicij v času njegovega delovanja na Selah. Zavidljiva številka.

Ostaja še 22 škatel zapuščine v *Mariborskem pokrajinskem arhivu* – izziv in vznemirljivo raziskovanje za kakšno novo diplomsko ali magistrsko nalogo. Nič ne bi bilo narobe, nasprotno, če bi pobuda za takšno dejavnost prišla od katere izmed slovenjgraških občinskih institucij.

Naj to vznemirljivo spominsko popotovanje po »meškovini« za sleherniško rabo zaključim z namigom:

Roman Rudija Mlinarja *Šepetanje lip* je literarizirana upodobitev Meškovega življenja od rojstva do prihoda na Sele leta 1921 (Mohorjeva družba Celovec, 2010). Tudi Meškov čas od takrat in tam do njegove smrti je zagotovo vre-

den literarne ubeseditve, pravzaprav kar kliče po drugem delu »šepetanj«. Če bi se k temu dodali še uvidi iz raziskave njegove zapuščine v PKM, potem ... Natečaj (poziv) k temu delu bi znal biti vznemirljivo popotovanje tako za potencialne ustvarjalce in hkrati izziv za MO Slovenj Gradec kot pobudnice takšnega projekta.

Tukajšnji zapis seveda ni ne visoko strokovno besedilo, še manj ima opravka z literarnovedno znanostjo. Njegov namen je samo obuditi ali pa radovednejšim in predvsem mlajšim bralcem pokazati na kakšno manj znano ali pa v spominskem repu izgubljačo se informacijo o slovenjgraški duhovni, literarni ter človečanski zaščitni znamki – Francu Ksaverju Mešku. O tem, kako se mu sicer za njegov prispevek za klesanje občega obraza oddolžujejo Selčani in Slovenjgradčani, je izčrpno poročal Jože Potočnik (tudi objavljeno v *Odsevanjih* – Jože Potočnik: *Poimenovanja po Mešku*, št. 55/56, 2004, str. 15 – 17).

Sicer pa so letos v slovenjgraški knjižnici pripravili (ob številnih manjših) dve veliki spominski prireditvi: 21. marca tematsko razstavo o njegovem življenju in delu ter 28. oktobra simpozij *Življenjske in literarne poti Franca Ksaverja Meška*.

Andrej Makuc

MEŠKO

Morsigizor

Franz Ksaver Meško

Častni karopikar častni dekar,
župnik na Selah pri Slov. Gradcu.

Starosta slovenskih pisateljev,
narodni in kulturni delavec.

Rojen pri Sv. Tomazu pri Omrožu
dne 28.10.1874

Umrl v Slovenskem Gradcu
dne 11.1.1964

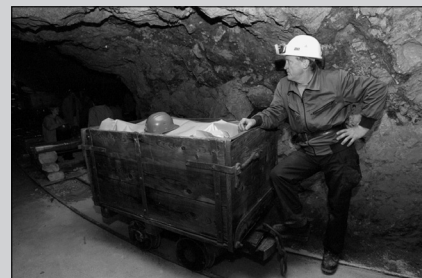
Slava njegovemu spominu!

Ohraniti podedovano kulturno bogastvo

KULTURA

Idrija – tehniška kulturna dediščina

Rudnik Mežica

Idrijska rudarska hiša

Rudarska hiša je eden od značilnih elementov kulturne dediščine, ki te nemo nagovori ob obisku Idrije, med brege in potoke stisnjene starega rudarskega mesta, ki se ponaša s 500-letno tradicijo rudarjenja živega srebra in je na Unescovem seznamu svetovne dediščine. *Naš Idrijski kot*, kot mu rečejo domačini, je tudi naslov knjige o prvi realki na Slovenskem, iz katere so naslednji verzi:

*Moj oče je bil rudar,
pol stoletja je bil rudar ---
petdeset let je v jamo hodil,
vsak dan je v temnih rovih blodil.*

(M. Lipužič: Moj oče)

Tovrstna mesta so si v marsičem podobna, a idrijska rudarska hiša je avtohtona, nanjo so bili ponosni že lastniki – rudarji in njihovi podnajemniki, ki so stanovali v njej, v ponos pa je še danes kot snovna kulturna dediščina. Mestni muzej Idrija jo na svoji spletni strani predstavi:

Idrijska rudarska hiša

Je poseben tip hiše, ki se po zasnovi loči od alpske hiše oz. od njene škofjeloško-cerkljanske različice: vkopana je v pobočje, njene značilnosti so visoka in lesena gradnja, strma lesena streha in prizidki. Zaradi svoje višine in beline pušča mogočen vtis. Konstrukcija hiše je lesena, zidani so temelji, klet v pritličju in kuhinje v vseh nadstropjih. Zunanje stene so sestavljene iz desk, obite z letvami na ribjo kost, ometa-ne z malto in pobeljene z apnom. Streha je prekrita z jelovimi škodlami, imenovanimi šinklni. Ob hiši je zelenjavni vrt.

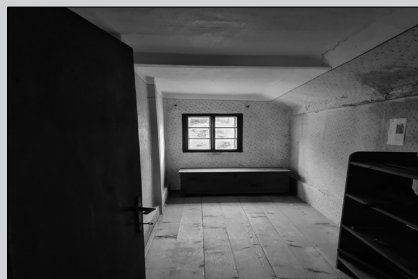
KULTURA

Od 300 lesenih nadstropnih stavb jih je tu ostalo 100 bolj ali manj ohranjenih, muzejska je lepo obnovljena, mnoge propadajo ... Giserjeva hiša v Zagradu na Ulici zmage 12, nedaleč od gradu Gewerkenegg, ki je po smrti zadnjega lastnika Franca Zupančiča dvajset let samevala prazna, z vrtom, gankom, streho, ki ni več originalno strma in ponekod pušča, s fasado iz apnenega ometa, ki so jo – nekdanj značilno belo – prebarvali v avstro-ogrsko rumeno ... A ta hiša je začela novo življenje, deležna bo navdihujoče usode, namreč ko vstopimo skozi glavni vhod, lahko na steni v veži preberemo novo zavezo:

Hišo Giser je leta 2021 odkupil Zavod ID20 z namenom, da jo ohrani in skozi njeno obnovo nauči nove generacije o pomenu obnove kulturne dediščine.

Vhod v hišo Giser, 2024

Hiša Giser, soba v nadstropju, 2024

Novi lastniki so v opuščeni prostorih našli socialistično notranjost, nedotaknjene predmete, orodja, fotografije, kovček, celo spričevalo livarja iz poznega devetnajstega stoletja z letnico 1882, ki je prišel z Dvora pri Žužemberku. Od tod tudi ime Giser – iz nemščine Gießerei (livar).

Nanos časa so se odstrli, odprla so se nova obzorja in oživljanje dediščine je začelo porajati mnoga vprašanja: Kaj nam preteklost govori in kaj nam zamolči, kaj podreti, kaj obnoviti? Kaj je pomembno, kaj ni in kaj prezentirati? Kako oživljeno interpretirati, predvsem pa kaj ohranjena dediščina oživlja v nas samih? Se na neki relativni točki v času in prostoru zavemo svojih korenin? Nas to spodbudi k razmisleku o sebi, naših prednikih, njihovi in naši skupni dediščini? Kaj nas povezuje in kaj sploh vemo o rojstnih hišah, starih starših, starših, poreklu in družinskem deblu? Veliko, malo, nič?

Spomin na rojstno hišo in rodovno deblo

Hiša Giser, leseno stopnišče, 2024

Leseno škripajoče stopnišče hiše Giser, z vonjem po starem prahu, me spominja na hišo moje babice po mamini strani, Frančiške Štelcer (1911–1995), z dekliškim priimkom Bračič, ki je bila rojena v Niklasdorfu na avstrijskem Štajerskem, severno od Gradca, kjer je bil njen oče, moj praded Jakob – rudar.

Ko se je poročila s tapetnikom in sedlarjem, mojstrom Aleksandrom Štelcerjem (1907–1987), sta malo pred 2. svetovno vojno kupila hišo z delavnico v Slovenj Gradcu. To je bila imenitna večnadstropna trška hiša z debelimi zidovi, v starem mestnem jedru avtorjevega rojstnega mesta. Stavba se dotika rojstne hiše Huga Wolfa, znamenitega romantičnega skladatelja samospevov, nasproti pa stoji rojstna hiša pesnika Ernsta Golla.

*Družina Štelcer,
Slovenj Gradec, 1958*

Nekdanjo Štelcerjevo hišo na Glavnem trgu 38, potrebno temeljite obnove, sem dobil od svoje ome v devetdesetih letih. To je bila domača hiša mojih treh tet, Kristine, Jerice in Hede, edine rojene v tej hiši, katere knjiga *Smeh in jok v enem košu*, ki jo je izdala založba *Cerdonis* in je objavljena tudi v Digitalni knjižnici Slovenije (dLib), popisuje zgodbe družine Štelcer. Ni ravno mnogo meščanskih družin, ki imajo svojo knjigo zgodb. Tu je tudi domovanje dveh stricev, Jožeta in Andreja, čigar grafično delo je tudi ohranjena tipografija *CastleRound*, ki je uporabljena v glavnem naslovu članka. Dve hčeri od sedmih otrok, moja mama Irena (1941) in najstarejša teta Marijana, sta bili rojeni v Rušah, v takratni Toplakovi hiši, kjer je oma pri teti preživela mladost. Hiša, ki je že zdavnaj ni več, je stala na mestu zdaj tudi že nekdanje Name, nedaleč od kino dvorane na Falski cesti.

Z nameravano obnovo Štelcerjeve hiše, ki jo je Andrej Štelcer - Fox v celoti spremenil v umetniški atelje, pa tudi v zbirko starih predmetov, je bilo nekaj pripetljajev ... Namreč, v pridobljenem mnenju Zavoda za varstvo kulturne dediščine iz Maribora je pisalo, da moramo prezentirati historični arkadni gank, ki da je značilen za te hiše v mestu. Oma Frančiška je bila začudena in zgrožena: »Kaj takega pa ja nikoli ni bilo tu!«

*Ruše pred 2. svetovno vojno - Toplakova
kovačija, Frančiška Bračič, kasneje
poročena Štelcer - desno*

*Wolfova in nekdanja Štelcerjeva
hiša v Slovenj Gradcu*

In sem pobaral še mestnega arhitekta po ločenem mnenju. Nakar mi je le-ta strokovno pojasnil, da zasledujejo prvotno stanje. ?! »Prvotno stanje tu je vendar travnik!« sem mu laično odvrnil in si že predstavljal, kako podirajo baročne prizidke na cerkvah, hitijo z zazidavo še starejših gotskih oken, da bi na koncu dobili romansko cerkvico ali še kaj bolj arhaičnega ...

Na sosednji Wolfovi hiši, ki je zdaj muzej in je bila temeljito obnovljena, je tudi danes lesen gank na kovinski konstrukciji. Kaj je zdaj tu prezentirano?

Z zgodovino ni preprosto ... Kako ločiti rimski kamen od navadnega? Četudi smo hodili v šole. In kar predolgo je potrebovala ta učiteljica življenja, da je pogruntala, da so bitke samo z generali, vladarji in kralji, presneto puste in zgodovina nasploh, le s predsedniki, škofi in papeži ter peščico prisklednikov pa en sam načičkan, blesteč – a prazen dolgčas. In se je naposled domislila v zgodbe vključiti malega človeka, ljudske množice, *kanonfuter* in kar je še takega mašila, ter oznanila novo paradigmo. Ampak tudi to je že zgodovina.

*Nekdaj zastekljen lesen gank
na dvoriščni strani hiše na
Glavnem trgu, 2011*

Potem je pri sosedu v hiši eksplodiral plin, ki je tudi našo stavbo dodatno načel, saj imata skupni zid. Andrej, v spalnici tostran te stene, na kateri je viselo tudi umetelno mojstrsko pismo Aleksandra Štelcerja, ni bil fizično poškodovan, a je bil vidno pretresen. Soseda je preživel.

Kasneje se je zrušil še dimnik in padel na dvorišče, kjer je prebil streho drvarnice. Ne dolgo zatem smo po nujnih posegih hišo prodali.

Danes so v njej stanovanja in lokal v pritličju, kot je bil že v času sedlarske delavnice Aleksandra Štelcerja, preden se je odselil za delom in prevzel delavnico v centru Lovrenca na Pohorju.

KULTURA

*Blaž in Jože Prapotnik na dvorišču
Štelcerjeve hiše, 1967*

Koroški kot

*Silvester Prapotnik, prvi z leve,
na rudarski praznik v rudniku
svinca in cinka v Mežici*

Korenine mojega družinskega drevesa segajo tudi na Koroško, čez staro štajersko deželno mejo, nekaj kilometrov severno od Slovenj Gradca, ki poteka mimo gostilne Dular do rudniških rogov v Mežici in Črni ... Čeprav sam nikoli nisem bil rudar, sem se šolal na takratnem Rudarskem šolskem centru Velenje, kjer smo se pozdravljali s »srečno«, saj je v kraju rudnik lignita, ki ga še niso zaprli, čeprav je muzej premogovništva že nekaj časa odprt. V muzeju na gradu pa imajo prezentirano tudi tipično knapovsko stanovanje iz 20. stoletja.

Moj pokojni oče Jože Prapotnik - Pepč (1941–1972) iz Mežice je bil rudar le kratek čas, potem je postal inženir gradbeništva. Njegov oče, moj ded, Silvester Prapotnik (1900–1960) je bil knap v mežiškem rudniku, kjer so pridobivali svinec in cink, ki sta, prav tako kot živo srebro, strupeni kovini. Kasneje je bil predelavec. Umrli je star 60 let, njegova žena Pavla, rojena Potočnik, pa kmalu za njim (1903–1965), leto pred mojim rojstvom, tako da teh starih staršev nisem poznal. Vsi trije Prapotniki so pokopani v Črni na Koroškem, kraju, ki ima prav tako starodavno rudarsko tradicijo.

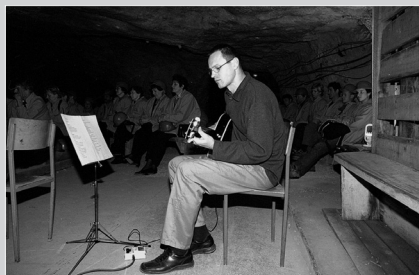
*Prapotniki pred hišo na Lomu nad
Mežico: stojita Silvester in Pavla,
sedijo Jože, Tama in Marica.*

*Mama Irena Prapotnik s prijateljico
Silvo pred nekdanjo delno predelano
Prapotnikovo hišo na Lomu*

Prapotnikova domačija na Lomu nad Mežico ni bila rudarska hiša, kot so bile v dolini, in stavba je že davno v drugih rokah. Sam še nisem bil tam, mama Irena pa je nekdanjo možovo rojstno hišo obiskala pred nekaj leti, kamor jo je peljal družinski in očetov mladostni prijatelj, Mežičan ...

Stare fotografije z Loma sem dobil od tete Marice (Marije) iz Črne na Koroškem v času, ko sva z očetovo osnovnošolsko sošolko, profesorico Marijo Irmo Vačun Kolar pripravljala izdajo domoznanske knjige *Črnjanski rokopis* in še nekaterih drugih. Ena teh je bila tudi knjiga njenega očeta *Iz kašče*, takrat dvaindevetdesetletnega Jožeta Vačuna, v kateri so tudi spomini na rudarske čase.

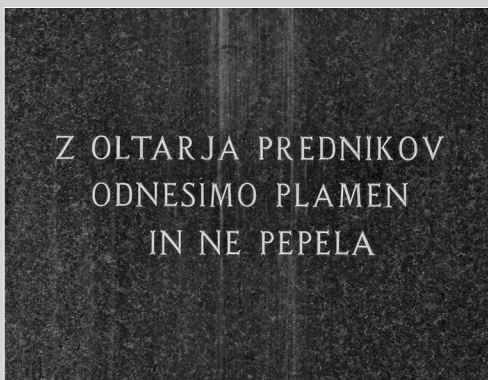
*Blaž – tretja generacija Prapotnikov
– v rovih mežiškega rudnika pod
Peco več ne rudari, 2002*

V 400 let star rudnik smo pripeljali tako revijo *Odsevanja* z literarnim večerom kot jazz s kitaristom in komponistom Samom Šalamonom ter glasbeniki iz New Yorka in Italije, kar je bila zanimiva in – predvsem zanje – nekoliko strašljiva ter klavstrofobična izkušnja.

S pokojnim pesnikom Marijanom Maukom smo sodelovali v literarnem klubu in pri *Odsevanjih* – koroški reviji za leposlovje in kulturo, ki objavlja tudi tovrstne članke. Mauko, avtor pomenljivih verzov, ki je bil dolgoletni rudar v Mežici, je doživel zaprtje rudnika in tudi odprtje muzeja, zato bodo, za razmislek o ustreznem in pietetnem ravnanju s kulturno dediščino v prihodnje, njegove besede nadvse primerne:

*Rudnik Mežica
so zaprli in so tam
odprli muzej.*

*Zdaj mi vodič razlaga,
kako sem si služil kruh.*

Blaž Prapótnik
Idrija, junij 2024

KULTURA

*Jazzerji v rudniku, kvartet
Sama Šalamona, 2005*

Festival mlade literature Urška 2024

Na koncu se vedno združimo v eno

KULTURA

Festival
mlade
literature
Urška

Izmed več kot 40 mladih literatov, starih med 15 in 30 let, ki so se v preteklem letu udeleževali literarnega natečaja JSKD, je bilo 5 izbrancev navzočih v KGLU. Na vrtni finalni zabavi so iskali uršljanko leta 2024. V maniri nagrajenega feferona je iz njih vrela protestna beseda, zrela mladost, izrisali so portret časa, v katerem se sprašujemo, *kdo bo sploh preživel*, in še huje – *kdo se bo sploh hotel roditi*.

Ozaveščala se je minljivost, ranjenost. Pozivali so k sočutju, ljubezni, bratstvu, enosti, znosnejšim časom.

Mogoče so ravno besede darilo prihodnjim rodovom.

Mentorjev feferon 2024

MARUŠA NOVOSEL

OTROK NAŠEGA ČASA

*Dragi otrok našega časa
vem
da ti ne pomenim nič
saj sem daleč stran od obale
na pesku katere si pozabil svoje igrače
morda
nekoč*

*S prsti se oklepam Mont Blanca
prelivam ga v vrstice
ko ti zreš v mrtve poglede
bratov in sester
s katerimi si spuščal zmaje
morda
nekoč*

KULTURA

Festival mlade literature Urška

*Želim si
da bi lahko
premostila razdaljo
do tvoje krhke dlani
v roke vzela ranjen obraz
umazan od prahu
kot je to nekoč počela tvoja mama
zdaj pokopana pod ruševinami
z bombami podrtega mesta*

*Dragi otrok našega časa
želim si
da veš
da sram kaplja po mojih žilah*

*in krik obupa reže vesolje
ko hodim med pomladnimi cveticami
ker sva plod iste zemlje*

*Ker sem tudi jaz
Otrok našega časa*

Ker sem tudi jaz! Kot otrok čutim vse
resnice, ves
sram, sramotno neuporabno sestrstvo,
bratstvo,
razen če sočutje in upanje še štejeta kaj v tej
pritlehni fazi človeštva,
za katerega pravijo, da napreduje, se dviga.
Z vsako bombo si zagotovi nov vzpon
- do popolne razčlovečenosti.

In kdo smo mi, ki gledamo v vse to sočutno
(je sočutje dovolj?)
z zavedanjem, da sta današnja moja zmaga
in mir
lahko že jutri vojna in grd poraz, porazna
izguba plodnega,
plodovi iste zemlje smo.

Sram kaplja po žilah
vseh nas, ki smo
le navidezno tu varni, daleč stran od tam,
tam so rane in je prah,
trpljenje izgube vsega, vsega je na pretek,
pomanjkanje je strašno,

strah nas je.

NOEMI ČOP

BELA MASKA

KULTURA

Festival mlade literature Urška

Kar naenkrat me obide srh. Začne se z mravljinici v palcu levega stopala, ki se počasi širijo in množijo. Sleherna kocina na mojem telesu se dvigne v pripravljenosti na ... nekaj. Vse, kar vidim, je črn gozd in krvavo nebo. Noge me znova ponesejo po krožnici, in ko se vrnem na prvotno mesto, v črnini opazim belo piko. Nekajkrat pomežiknem in vsakič, ko znova odprem oči, je pika večja. Skupaj s piko raste srh. Paraliziran sem in vse, kar lahko naredim, je, da zaprem oči. Nisem več sam. Čutim prisotnost bele pike nekje ob sebi.
»Tik tak ni samo zvok ure, prijatelj. Tik tak, tik tak, tik tak. Bum je zadnji korak.«

Srhljivke niso več zaželen žanr,

odkar niso več 'umetniško delo s specifično vsebino', ampak notranje vojne mnogih, jih izganjamo, ne le z ekranov, iz sanj jih preganjamo, iz sanj, ki naj bi bile uteha, daljna obala obilja, ne črno-krvava nočna mora.

Tik tak bum.

Vse, kar vidimo, je odmerjen čas.

EVA ŠUBIC

PREMLADA ZA MIOKARD

*Bolečina se ji širi iz leve rame v hrbet,
 boli jo prsni koš, obe sva že opravili izpit
 prve pomoči,
 in ker je njeno telo še premlado,
 da bi se smelo predati v slogu miokarda,
 jo vprašam, če je kaj živčna,
 pravi, da nič, z izjemo tega, da se ji je tri dni nazaj
 do konca odfukalo brez
 kakršnihkoli
 predhodnih indikacij.
 Pokimam
 (tudi sama v kombinežah naokoli
 občasno prenašam
 tuja trupla).
 Ko pridvignem njeno kožo
 in pogledam pod njena rebra,
 ji zagotovim,
 da se v temi ne skrivajo pošasti.
 Prikima in mirno zaspi.
 Noč preživim v
 precizni budnosti –
 zlagala sem se ji.
 Bilo jih je polno,
 a sem jih vzela
 s seboj.*

KULTURA

Festival mlade literature Urška

GAZITI PLATNA IN OBRAZE OTROK

*Iz komposta labodjih peruti počasi vzhaja
novo sonce.
Prevzelo bo obzorje in kmetom dalo
nova navodila o
agrarnih reformah –
podržaviti rodno gomilo za nove soseske grobov,
(sledilo bo nekaj vojn
in epidemija pesnikov).
Po vojni pred ginkom vzklije pesem.
Ljudje umirajo v prahu ruševin z besedami na
ustnicah,
ki jih nihče ne pobira –
še trupla včasih
ostajajo.
Groharjev sejalec v kotu galerije ihti –
ni vedel, da bo narod nekoč v zemljo sejal
obličja otrok.*

V zemljo sejemo bele pike, pošasti, maske
in svoje strahove, otroke. Vse to so naši
otroci.

Sonce še vedno počasi vzhaja, tone, vse je
(ustaljeno in normalno), kot je od nekdaj
bilo (slaba tolažba),
vse je navidezno uglašeno – gluho za
spremembo, za roteče besede, ihtenja.

Sejalec pogleda navzgor.

TILEN LAJEVEC

GRUGRU

*Utrujeno gleda skozi objektiv, da bi našel svojo
tarčo.*

Opazi ga.

Starega, pohabljenega goloba.

Našel je svoj cilj.

Zapre usta.

Vdihne čez nos.

Napne oči.

In pritisne sprožilec.

Fwuushhhhh

Naravnost v tarčo.

Golob se zavrti in pade na ulico pod streho.

*Katan se rahlo nasmeje in začne dvigovati puško
nazaj v stanovanje, ko ga ustavi glasen krik
z ulice pod njim.*

*Katan počasi premakne svoj pogled proti kriku,
začuden, kot da ni pričakoval reakcije na
mrtvega goloba.*

*Njegov obraz začudenja se kar hitro spremeni v
razočaranje, ko vidi, da je krik prišel iz
Tatjane.*

KULTURA

Festival
mlade
literature
Urška

Krik, ki se kar hitro prelevi v jok.

Izdih.

Izdih brez strela.

Katan počasi povleče puško nazaj v stanovanje.

V rokah čuti hlad.

V rokah čuti sramoto.

Sramoto, da je sploh pomisli na kaj tako krutega.

*Pogled usmeri nazaj proti ulici, kjer sta stala
dekle in pes.*

*Tam ju ni več videti, Tanatos Tatjano vodi stran
od službe.*

Katan osamljeno izdihne in odloži puško na mizo.

Na okensko polico mu prileti golob.

»Gru, gru.«

Osamljeni ljudje smo,
na sprožilce pritiskamo
vrteči se, pohabljeni golobi,
drug proti drugemu merimo (ne)moč
krik, jok, drhtenje, trepetanje, vdih –
vse postaja isto,

pospravljena puška je le začasni odlog
nepopustljive krutosti, notranjega obupa,
zmrzali duha.

EMA MEDVED

OTROK VE

*velikokrat se usedem na rob bane
in opazujem, kako kaplje,
ki so ravnokar prišle z moje sedaj čiste kože,
tekmujejo.
spominjajo me na nas, ljudi;
na koncu se vedno združimo v eno.*

KULTURA

**Festival
mlade
literature
Urška**

NIMA ŠE NASLOVA

*v postelji, moja zadnja pesem njemu. pojdi.
ko hodiš, slišim korak.
ki zdaj ni več moj korak,
sedaj ima drugo taktiko.
njen ritem.
hodiš hitreje in po
tleh vlečeš noge.
se ti mudi stran od nje?
hodiš bolj glasno in
tvoje noge se spotikajo ena ob drugo.
bi si želel pasti nižje
zato, da bi te slišala?
korak, korak.
za sabo puščaš stopinje.
v tvojem gromozanskem
odtisu se moj mehek
podplat porazgubi
tako kot obešalnik v
tistem sivem plašču.*

*posnemam tvoje obrnjene podplate,
mogoče bom prav zavila ob tistem vodnjaku.
ali pa obstala in z njim polila vse tvoje stopinje, ki
naju še povezujejo.
utopila bom najine korake.
pridi,
našla ti bom novo sled.*

Glej, kako se spotikamo, vsak zase razvrednoteni zaradi nepopustljivih načel nevidnih zobcev, ki meljejo nerazum(lje)no ... Pridi poganjajo v pojdi, najdi v izgubi, ljubi v neljubi, enost v vseenost.
A otrok ve.

AIKO ZAKRAJŠEK

*Spila sem en kozarec vina in zdaj
se pogovarjam z neznancem*

*Ne maram bit ženska ker se vse lepi name in lima in
cedi in buhti*

*in se nikoli ne neha in odlima niti ko sem imela
anoreksijo*

*in je ostala samo grda bela kost in pekoča srbečica
nad medenico*

in tako se ne neha lepiti in lepiti in cediti

*in tudi ko sem poskusila to izčrpat izrezat iztrebit iz
sebe*

*in zato sem že večkrat probala bruhat ampak ni šlo
ker moje telo ne sodeluje*

*in potem sem se vedno spomnila na to da nimam
refleksa za bruhanje*

*in na to zdaj pomislim med vsakim seksom in potem
pomislim na seks*

*in na to da me ni nihče nikoli tepel ali pa neposredno zlorabil in segel vame ampak sem že
neštetokrat spala z nekom ko mi ni bilo do tega*

in gohtala sluz kot vso neomajno krivdo ki jo čutim v telesu

*in potem se spomnim na to da me je enkrat moj tako imenovan prijatelj poljanski intelektuallec
najvišje sorte pustil samo s tipom ki ga še nikoli prej nisem videla*

in se je začel slačit

in me je šlatal in šlatal

in ni nehal in je imel panični napad in še zdaj ne vem če ga je res imel

in jaz sem jih imela zaradi njega veliko preveč

in spomnim se da je imel na mizi mu jogurt nek tisti za hujšanje

*in da mi je preden sem nekako uspela it domov rekel da naj ne jem preveč da se ne bom
zredila*

in sem se začela krohotat stokat vriskat ker sem bila takrat najbolj suha v svojem življenju

*in da mi kolena še vedno štrlijo čeprav sem pridobila nazaj kilograme in precej dober odnos s
hrano*

in da me je veliko ogromno mnogo in da me je bilo toliko tudi ko me ni bilo

in da sem videla samo vse vse vse kar prihaja nazaj

KULTURA

Festival
mlade
literature
Urška

in se lepi lima prisesava name
 in da me je najboljši prijatelj peljal na čevape v sarajevo 84 ker ga je skrbelo zame
 in da sem pojedla 5 čevapčičev kajmak čebulo in da mi je potem razlagal o tem kako hoče
 biti filozof
 in da sem jokala celo pot domov ker bi tudi jaz rada bila filozofinja in pisateljica in režiserka
 in igralka vse vse vse zato da nekaj bom
 in da bom po svoji volji lepila nase te nazive in da me ne bo nihče več oklical za
 perfekcionistko in prezahtevno in preglasno ker bom imela znanje znanje znanje
 in da bom lahko govorila ne in da bom lahko da bom lahka da ne bom kot smola ki se cedi in
 cedi in se ne ustavi
 in da bom močna in velika in da bom poteptala vsakega moškega ki bo komentiral mojo
 postavo
 in vsako žensko ki me bo postrani prestregla s pogledom
 in da bom lahko nosila izrezane majice ko bom stara 50 let
 in mi bo dobesedno dol viselo ker bodo tudi moje prsi visele še bolj kot visijo zdaj
 in komaj čakam da ne bom več niti malo lepa zato da bom lahko samo imela svoje telo
 in da bom končno v menopavzi velika odrešiteljica bolečin
 in zato sovražim bit ženska ker sploh ne vem če bom na svetu dovolj časa da pridem v
 menopavzo ker se vse sesuva
 in samo čakam na vse podnebne begunce
 in jedrske vojne in nove nove stare genocide
 in bogataše ki nam bodo brez sramu samo pobegnili na mars
 in pustili zemljo nam ki smo odraščali z revnimi starši ali pa sploh nismo odraščali

 in nočem bit ženska ker ženska ne ona ne sme odrast ker je lepa samo tako kot so lepe rože
 dokler ne ovenijo
 in ko ni več lepa mora biti zanimiva in če ni zanimiva mora biti mama ali babica in če ni to ni
 nič nič nič
 in ne maram biti ženska ker sem to samo napol ker je moj privilegij večji od moje bolečine ali
 pa tudi ne ali pa oboje hkrati
 in nočem biti ženska ker se vedno zaljubim v fante moške ki nočejo imeti nič z mano
 in se tudi moja ljubezen lepi lepi po bokih po stegnih po hrbtenici po živcih povsod kjer boli
 in mogoče je to zaradi mojega očeta mogoče so to daddy issues ampak najhuje je to da najbrž
 sploh niso
 in sem samo hodeči razbolel ženski reproduktivni sistem
 in tega ne bo nikoli konec vse se bo lepilo name cedilo
 in nočem bit ženska ker se v ljubljani vsi fukarijo med sabo

KULTURA

Festival mlade literature Urška

in je na tinderju preveč tipov ki jih poznam
 in ker so na tinderju tipi s pištolami v rokah in ogabnimi opisi
 in iskreno gledam samo slike njihovih domačih živali
 in nočem bit ženska ker hodim ven s fanti in jih povabim na zmenek in potem izvem da imajo
 punco
 in me je sram sram sram da imam poželenje da si sploh želim to je največja sramota
 in oni se mi nasmihajo in jih gledam kako se lupčkajo z mojimi dolgoletnimi prijateljicami
 in nočem bit ženska ker mi ljudje govorijo da sem bivša od tega in tega ko me predstavijo
 in skoraj bruham ko pomislim na to da sem si predstavljala cela življenja z njimi
 in v teh življenjih sem bila vedno ženska ne ženske ki so boljše kot jaz ki so bile jaz ampak
 brez hotenja brez sramu brez dlak
 in menstruacije in strij in vseh ogabnih stvari ki vsak mesec rastejo iz mene
 in nočem bit ženska ker razumem moške ker jih cele vidim
 in gledam in opravičujem in preberem vsak pogled in besedo kot da bi bila moja
 in ker sem na nek način tudi sama moški ker lahko napovem kaj mi bo rekel vsak fant ki ga
 ljubim ali pa vsaj mislim da ga
 in ker moram še vedno razlagat zakaj sem feministka ljudem ki spijo v postelji zraven mene
 in mi kuhajo obroke in me peljejo na šiht in mi perejo obleke
 in pridejo čakati name ko nekoga skoraj ubijejo v lokalni kjer delam in nemočno kličem
 policijo
 in ker nočem več zaboga vzgajat tujih sinov ki imajo že magisterije
 in ne ne ne nočem bit ženska ker vem da nisem dovolj dobra feministka
 in nikoli nisem dovolj večplastna in zavedna in ker ne maram bit woke
 in potem se smilim sama sebi ker sem očitno preveč neumna da bi mi bilo jasno
 in jaz nočem bit ženska ker se že leta in leta nezavedno gradim samo na svojem spolu
 in zdaj spol ne obstaja več in ne vem kaj naj naredim s sabo
 in s temi joškami in boki in pičko kako je to grozna beseda
 in maternico ki se je začela oglašati vsakič ko vidim otroka
 in ne ne nočem bit mama ker to resnično želim ampak to danes ni več moralno
 in bo moj provizoričen otrok pustil prevelik ogljični odtis
 in nočem bit ženska ker so punce v mojem življenju ki so največje feministke najbolj slabe v
 odnosih
 in so mi zatakile nože v hrbet ta hrbet ki je ženski ali pa tudi ne še po kosteh se mi pozna da
 sem ženska
 in nočem bit ženska ker ne znam ne znam ne znam in kako naj nisi če si
 in kako kako kako
 in nočem biti ženska ker so moja zanimanja nepomembna ali pa osladna

*in ker sem v osnovni šoli vedno preveč izstopala in sem hotela v drugem razredu igrat kekca
 v šolski predstavi ker je bila to glavna vloga
 in mi niso pustili ker sem bila punca
 in sem vsak dan pela kekčevo pesem pod tušem še dve leti
 in ker sem na gimnaziji scala scala jokala kri za kulturni program
 in so na koncu nagrado za umetniške dosežke dobili štirje fantje ki so naredili koncept po
 moji ideji
 in me ni nihče od njih upal pogledat v oči
 in ker sem imela v gimnaziji slabe ocene in hude težave
 in sem bila problematična moji kolegi fantje klasiki pa so bili fascinantni in pametni in
 izgubljeni
 in jaz nisem nikoli smela biti v celoti izgubljena ampak vedno v stanju tega de se popravljam
 obljubim popravljam se
 in potem bom vsem na voljo in boste vsi veseli ker sem končno ženska
 in kako to da imam probleme mi je rekel moj razrednik če sem pametna in popularna in lepa
 in kako je lahko kaj narobe če sem mlada intelektualka
 in vse te besede bolijo bolijo in skelijo
 in nikoli nisem imela najboljših let ko bi jih morala
 in vse se lepi in lepi in to še vedno kot čigumi na podplat
 in majice na potna telesa mojih soplesalk v klubu
 in nočem bit ženska ker je to vse kar zares hočem in imam to rada
 in ne zmorem sovražiti in ljubiti hkrati ker je že eno preveč
 in ker me je premalo za to odgovornost ki mi je bila dana
 in ker hočem kar najbolj na svetu nočem.
 Deklišvo je orožje ki ga ne znam uporabiti*

Čutiš težo, ki pada na skoraj še otroške prsi?

Brez cepetanja in skomiganja biva – brezkompromisni upor, razteleshevanje sebe,
 predvsem sebe – nežnega bitja, razgaljenega in razočaranega, a pogumnega,
 ki klofuta, zadaja surov udarec, ki nas, poslušalca, preoblikuje v pričo,
 vse je dovoljeno, kjer zemlja še ne ve,

in vse bolečine se na koncu združijo eno veliko, nikoli zaceljeno rano.

KULTURA

Festival mlade literature Urška

PARTIZANSKA DRUŽINA

*Partizanska družina
tako je postala očiščena.*

*Iz hladne zemlje je potegnila
utripajočo korenino
izpred let, ko so pri nas še streljali
in je njena babica cedila kri,
v to isto prst.*

*Rane ne pognojijo tako kot truplo,
ampak bolijo čisto enako.*

*Korenina se je zvila,
ko je prišla v stik s svežim kisikom,
s tako živo človeško roko.*

*Kosti, ki so jo vrasle,
so jo zdaj odtrgale iz počivališča generacij,
ki ga niso našle nobene prejšnje bolečine.*

*Sebične, grde roke,
proseče in neizprosne,
zato da ji pomagajo
zatipat zgodovino,
da se ne dotakne samo zgodbe,
ampak življenja.*

*Korenino je zakopala
na novi jasi,
kjer zemlja še ne ve,
kakšne barve je naša kri.*

Upor pomeni, da se dvignemo,
je rebeljon, revolt, vstaja, menda ga lahko
netimo, zasejemo, celo zapeljujemo z njim
(na primer na vrtni zabavi).

Urška je vedno ta up in or –
kaže ne, kaj je, ampak kaj bi lahko bilo
drugače.

Poboža, podžge, sproži silo, ki veleva
neštetokrat izrečen nočem!

Ker hočem biti človek.

KULTURA

Festival mlade literature Urška

PROGRAMSKI LIST

Uglasbitev in aranžma Glasbeno društvo DNEVNA SOBA STUDIO, izvajalca Marko Marin -NiGht-M in David Razbornik - Deyf
Interpreti uršljanskih: Nike Stres Ovnič, Julija Kotnik, Valentina Popič, Alina Šipek, Eva Kovše, Luna Kotnik in Tjaš Velcl
Maruša Novosel: OTROK NAŠEGA ČASA, plešejo: Plesna skupina Vzgib
SPUNK SG: Indi Krušič, Eva Lesjak, Mojca Santner, Džejlan Sakić, Ana Kaker, Pia Drajzinger, Tija Klemen, Kaja Grum, Gaja Smolnikar
Koreografija: Mateja Rožič, Lucija Boruta
Eva Šubic: GAZITI PLATNA IN OBRAZE OTROK, plešejo: Gaja Smolnikar, Kaja Grum, Mojca Santner, Tija Klemen, Rene Repas
Koreografija: Kaja Ramšak, KR dancing video art
Noemi Čop: BELA MASKA, igrajo: Džejlan Sakić, Taj Temnikar, Maja Maher Regoršek, Tinka Ivartnik

Tilen Lajevec GRUGRU, igrata: Tjaš Velcl, Julija Kotnik
Tehnična izvedba: Tomo Novosel, Miha Kolar, Vita Stres Ovnič, Klemen Štifter
Uglasbljene uršljanske: Ema Medved: ZBEŽIVA, NIMA ŠE NASLOVA, Eva Šubic: SKRIPTA MOJA KRIPTA, Aiko Zakrajšek: PARTIZANSKA DRUŽINA
Uglasbitev, aranžma in izvedba: Nage babe
Povezovalca prireditve: Alex Tomasini, Ana Filip Plazl, scenografija: dijaki Gimnazije Slovenj Gradec, tehnična podpora: AGB Viamedia, koordinacija dijakov in strokovna pomoč: Alenka Rainer, prof., asistenti režije: Oskar Gnamuš, Hana Keserin Ajlec, Luna Čiunik
Vizija prizorišča: Tilen Breznik, idejna zasnova, priprava interpretov in režija: Tomo Novosel
Naslov prireditve po verz iz pesmi Eme Medved OTROK VE

Besedilo in fotografije:
Nika Hölcl

ABONMA JAZZ RAVNE

2024/25

Program abonmaja na
JazzRavne.si

OKTOBER 2024 -
APRIL 2025

16. 10. MOTOI KANAMORI TRIO (JPN, SLO)
7. 11. THE INTERNATIONAL SUMMIT TRUMPET
FEAT. JOE MAGNARELLI & DANIEL NÖSIG (USA, AUT) avstrijski kulturni forum™
21. 11. JUNE YUN
"ENLIGHTENMENT - SOLID WAVES" (KOR, USA, SLO) FEST MEST
30. 11. POGUM POGUMNIH BY ZLATKO KAUCIČ
16. 1. HARMELOGIC DUO
7. 2. TRANSVERZALA
6. 3. VEDRAN RUŽIĆ - ZAOBJETO (HRV)
20. 3. IVO PERELMAN TRIO - EPHEMERAL SHAPES (ZDA)
17. 4. MIDDLE LAND TRIO (ITA, SLO)

JAZZ RAVNE

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

Mestna občina Slovenj Gradec

OBMOČNA IZPOSTAVA SLOVENJ GRADEC

Francetova 5, 2380 Slovenj Gradec

tel.: +386 (0)2 881 24 60 / fax: +386 (0)2 881 24 61

e-pošta: oi.slovenj.gradec@slkd.si

dolina:dialoga

Podprto s sredstvi sklada *dolina:dialoga*

JAZZ RAVNE

www.jazzravne.si

ODSEVANJA – revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelj in založnik: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec, revija izhaja s finančno pomočjo Mestne občine Slovenj Gradec in JSKD

Uredniški odbor: Andrej Makuc (glavni urednik), Blaž Prapótnik (izvršni in tehnični urednik), Marko Košan (likovna umetnost), Maja Martinc in Tatjana Knapp

Izdajateljski svet: Andrej Makuc, Niko R. Kolar, Blaž Prapótnik, Jani Rifel, Martina Šisernik in Ivan Karner; nadzorni odbor: Franjo Murko (predsednik), članici Andreja Gologranc in Draga Ropič

Častno razsodišče: Niko R. Kolar, Ivan Karner in Marijana Vončina

Lektoriranje: Urška Stani, Jezikovna popravljavnica

Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec

Fotografije: Nika Hölbl, Tomo Jeseničnik, Primož Podjavoršek, stalni sodelavci in arhiv *Odsevanj*

Grafično oblikovanje: Epigraf, Blaž Prapótnik, s.p., tel.: 041 512 758, info@epigraf.si

Distribucija: Cerdonis, d.o.o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, tel.: 059 010 576, info@cerdonis.si

Produkcija: Epigraf

Naklada: 400 izvodov, oktober 2024 **Cena:** 7 EUR

Gustav Gnamuš, *Dogovor z modrino*, 2020, akril, platno, 160 x 120 cm

NA PLATNICAH

Zadnja stran:
Gustav Gnamuš,
Brez naslova,
1999,
akril, platno,
241 x 130 cm,
zbirka KGLU

